॥ श्रीः ॥

काव्यमाला।

नाम

नानाविधप्राचीनकाव्यनाटकचम्पूभाणप्रहसन-
च्छन्दोलंकारादिसाहित्यग्रन्थानां
संग्रहः।

पञ्चमो गुच्छकः।

जयपुरमहाराजाश्रितेन पण्डितव्रजलालसूनुना पण्डित-
दुर्गाप्रसादेन, मुम्बापुरवासिना पणशीकरोपाह्व-
लक्ष्मणात्मजवासुदेवशर्मणा च
संशोधितः।

(द्वितीय संस्करणम्।)

स च

मुम्बय्यां निर्णयसागराख्ययन्त्रालये तदधिपतिना मुद्राक्षरैरङ्कयित्वा
प्राकाश्यं नीतः।

१९०८

मूल्यमेको रूप्यकः।

काव्यमाला ।

मूककविविरचिता

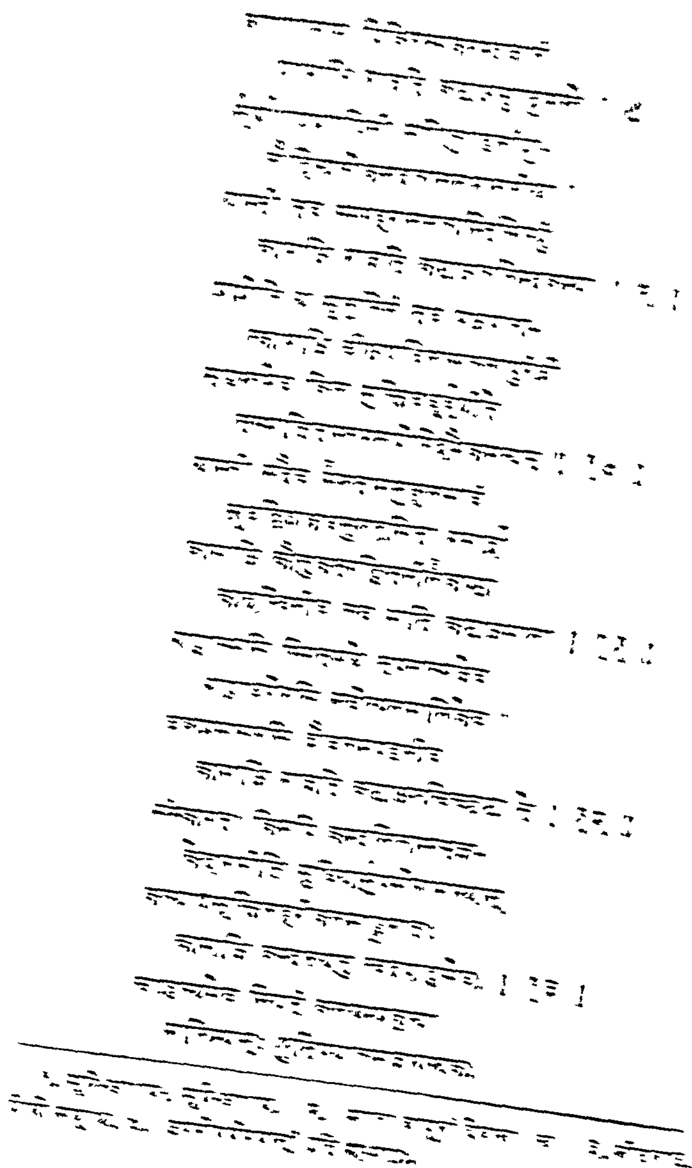
पञ्चशती ।

कटाक्षशतकम् ।

मोहान्धकारनिवहं विनिहन्तुमीडे
मूकात्मनामपि महाकवितावदान्यान् ।
श्रीकाञ्चिदेशशिशिरीकृतिजागरूका-
नेकाम्रनाथतरुणीकरुणावलोकान् ॥ १ ॥

मातर्जयन्ति ममताग्रहमोक्षणानि
माहेन्द्रनीलरुचिशिक्षणदक्षिणानि ।

१ [illegible], किं तु [illegible] पञ्चशती [illegible]. [illegible] पर तेन न [illegible] शुद्धि- रम् [illegible] शुद्धानकम्. पुस्तकचतुष्टयाधारेण चास्माकं पुस्तकशोधनोपक्रमः. तत्र प्रथमं पञ्चदशोत्तरशतवर्षात्प्राक्तननागराक्षरैर्वर्तमानानां [illegible] पण्डितानां जयपुरराजत्रि- [illegible] नातिशुद्धं क-चिह्नितम्. द्वितीयं जयपुरमहाराजाश्रितानां पण्डितश्री- [illegible] पुस्तकं प्रायः शुद्धं नवीनं ख-चिह्नितम्. तृतीयं [illegible] सदाशिवशा- स्त्रिणा [illegible] लिखितं नवीनं शुद्धं ग-चिह्नितम्. चतुर्थं जयपुरीयजैनपाठशालाध्याप- कद्रविडकाशीनाथशास्त्रिणा प्राचीनपुस्तकदर्शनं नातिशुद्धं घ-चिह्नितम्. अस्मिन्पुस्तकचतुष्टयेऽप्यस्मत्पुस्तकनाम्ना भूयान्पाठभेदो नास्ति. केवलं शतकोपन्यासभेदो वर्तते. तत्र क-ख-पुस्तकयोः (१) मन्दस्मितशतकम्, (२) पादारविन्दशतकम्, (३) आर्याशतकम्, (४) कटाक्षशतकम्, (५) स्तुतिशतकम्, अयं क्रमोऽस्ति. ग-पुस्तके (१) पादारविन्द०. (२) आर्या०, (३) कटाक्ष०, (४) मन्दस्मित०, (५) स्तुति०, अयं क्रमः. घ-पुस्तके (१) कटाक्ष०, (२) मन्दस्मित०, (३) पादारविन्द०, (४) आर्या०, (५) स्तुति०, अयमस्मत्पुस्तक. क्रमोऽस्ति. २ एकाम्रनाथः कामाक्षीपुराधिष्ठाता महेश्वरः.

केवल्यमेव किमु कल्पयते नतानां
कामाक्षि चित्रमपि[1] ते करुणाकटाक्षः ॥ १४ ॥

संजीवने जननि चूतशिलीमुखस्य
संमोहने शशिकिशोरकशेखरस्य ।
संस्तम्भने च ममताग्रहचेष्टितस्य
कामाक्षि वीक्षणकला परमौषधं ते ॥ १५ ॥

नीलोऽपि रागमधिकं जनयन्पुरारे-
र्लोलोऽपि भक्तिमधिकां द्रढयन्नराणाम् ।
वक्रोऽपि देवि नमतां समतां वितन्व-
न्कामाक्षि नृत्यतु मयि त्वदपाङ्गपातः ॥ १६ ॥

कामद्रुहो हृदययन्त्रणजागरूका
कामाक्षि चञ्चलदृगञ्चलमेखला ते ।
आश्चर्यमम्ब भजतां झटिति स्वकीय-
संपर्क एव विधुनोति समस्तधन्यान् ॥ १७ ॥

कुण्ठीकरोतु विपदं मम कुञ्चितभ्रू-
चापाञ्चितः श्रितविदेहभवानुरागः[2] ।
रक्षोपकारमनिशं[3] जनयञ्जगत्या
कामाक्षि राम इव ते करुणाकटाक्षः ॥ १८ ॥

श्रीकामकोटि शिवलोचनशोषितस्य
शृङ्गारबीजविभवस्य पुनः प्ररोहे ।
प्रेमाम्भसार्द्रमचिरात्प्रचुरेण शङ्के
केदारमम्ब तव केवलदृष्टिपातम् ॥ १९ ॥

माहात्म्यशेवधिरसौ तव दुर्विलङ्घ्य-
संसारविन्ध्यगिरिकुण्ठनकेलिचुञ्चुः ।

1. 'चित्रमयते' इति ग-पाठः. 2. विदेहभवा सीता. 3. रक्षारूपमुपकारं (...) रक्षसामपकारम्.

धैर्याम्बुधिं पशुपतेश्चुलकीकरोति
कामाक्षि वीक्षणविजृम्भणकुम्भजन्मा ॥ २० ॥

पीयूषवर्षशिशिरा स्फुरदुत्पलश्री-
मैत्री निसर्गमधुरा कृततारकाप्तिः ।
कामाक्षि संश्रितवती वपुरष्टमूर्ते-
र्ज्योत्स्नायते भगवति त्वदपाङ्गमाला ॥ २१ ॥

अम्ब स्मरप्रतिभटस्य वपुर्मनोज्ञ-
मम्भोजकाननमिवाञ्चितकण्टकाभम् ।
भृङ्गीव चुम्बति सदैव सपक्षपाता
कामाक्षि कोमलरुचिस्त्वदपाङ्गमाला ॥ २२ ॥

केशप्रभापटलनीलवितानजाले
कामाक्षि कुण्डलमणिच्छविदीपशोभे ।
कम्रे कटाक्षरुचिरङ्गतले कृपाख्या
शैलूषकी नटति शंकरवल्लभे ते ॥ २३ ॥

अत्यन्तशीतलमतन्द्रयतु क्षणार्ध-
मस्तोकविभ्रममनङ्गविलासकन्दम् ।
अल्पस्मितादृतमपारकृपाप्रवाह-
मक्षिप्ररोहमचिरान्मयि कामकोटि ॥ २४ ॥

मन्दाक्षरागतरलीकृतिपारतन्त्र्या-
त्कामाक्षि मन्थरतरां त्वदपाङ्गदोलाम् ।
आरुह्य मन्दमतिकौतुकशालि चक्षु-
रानन्दमेति मुहुरर्धशशाङ्कमौलेः ॥ २५ ॥

त्रैयम्बकं त्रिपुरसुन्दरि हर्म्यभूमि-
रङ्गं विहारसरसी करुणाप्रवाहः ।

---

१. अगस्त्यः. २ शिवस्य ३. नटी. ४. 'तरलीकृत' इति ग-पाठः. ५. मन्दमिति क्रियाविशेषणम् ६. त्रैयम्बकमङ्गं हर्म्यभूमिरित्यन्वयः. ७. 'करुणाकटाक्ष' इति घ-पाठः.

[illegible]
कामाक्षि [illegible] ॥ २६ ॥
वागीश्वरी सहचरी नियमेन लक्ष्मी
भ्रूवल्लरीवशकरी भुवनानि गेहम् ।
रूपं त्रिलोकनयनामृतमम्ब तेषां
कामाक्षि येषु तव वीक्षणपारतन्त्री ॥ २७ ॥
मोहान्तरे झटिति मानसमीनमम्ब
कामाक्षि धर्मजलधौ निरतं निमग्नम् ।
जालेन शृङ्खलयति त्वदपाङ्गनाम्ना
विस्तारितेन विषमायुधदाशकोऽसौ ॥ २८ ॥
उन्मथ्य बोधकमलाकरमम्ब जाड्य-
स्तम्बेरमं मम मनोविपिने भ्रमन्तम् ।
कुण्ठीकुरुष्व तरसा कुटिलाग्रसीम्ना
कामाक्षि तावककटाक्षमहाङ्कुशेन ॥ २९ ॥
उद्वेल्लितस्तबकितैर्ललितैर्विलासै-
रुत्थाय देवि तव गाढकटाक्षकुञ्जात् ।
दूरं पलाययतु मोहमृगीकुलं मे
कामाक्षि सत्वरमनुग्रहकेसरीन्द्रः ॥ ३० ॥
स्नेहादृतां विदलितोत्पलकान्तिचोरां
जेतारमेव[1] जगदीश्वरि जेतुकामः ।
मानोद्धतो मकरकेतुरसौ धुनीते
कामाक्षि तावककटाक्षकृपाणवल्लीम् ॥ ३१ ॥
श्रौतीं व्रजन्नपि सदा सरणिं मुनीनां
कामाक्षि संततमपि स्मृतिमार्गगामी ।
कौटिल्यमम्ब कथमस्थिरतां च धत्ते
चौर्यं च पङ्कजरुचां त्वदपाङ्गपातः ॥ ३२ ॥

---

१. शिवमेव.

निन्द्य मुने. परिचितौ गतमानमेव
  नीलोत्पलं निजसमीपनिवासलोलम् ।
प्रीत्यैव पाठयति वीक्षणदेशिकेन्द्रः
  कामाक्षि किं नु तव कालिमसंप्रदायम् ॥ ३३ ॥

भ्रान्त्वा मुहुः स्तबकितस्मितफेनराशौ
  कामाक्षि वक्त्ररुचिसंचयवारिराशौ ।
आनन्दति त्रिपुरमर्दननेत्रलक्ष्मी-
  रालम्ब्य देवि तव मन्दमपाङ्गसेतुम् ॥ ३४ ॥

श्यामा तव त्रिपुरसुन्दरि लोचनश्रीः
  कामाक्षि कन्दलितमेदुरतारकान्तिः ।
ज्योत्स्नावती स्मितरुचापि कथं तनोति
  स्पर्धामहो कुवलयैश्च तथा चकोरैः ॥ ३५ ॥

कालाञ्जनं च तव देवि निरीक्षणं च
  कामाक्षि साम्यसरणिं समुपैति कान्त्या ।
निःशेषनेत्रसुलभं जगतीषु पूर्व-
  मन्यत्रिनेत्रसुलभं तुहिनाद्रिकन्ये ॥ ३६ ॥

धूमाङ्कुरो मकरकेतनपावकस्य
  कामाक्षि नेत्ररुचिनीलिमचातुरी ते ।
अत्यन्तमद्भुतमिदं नयनत्रयस्य
  हर्षोदयं जनयते हरिणाङ्कमौलेः ॥ ३७ ॥

आरम्भलेशसमये तव वीक्षणस्य
  कामाक्षि मूकमपि वीक्षणमात्रनम्रम् ।
सर्वज्ञता सकललोकसमक्षमेव
  कीर्तिस्स्वयंवरणमाल्यवती वृणीते ॥ ३८ ॥

---

१. गुरु. २. 'तु' इति घ-पाठ ३ श्यामवर्णा, रात्रिश्च. ४. कीर्तिरेव स्व-वरणमाल्य तद्वती सर्वज्ञता

[illegible]

[illegible] ॥ ४२ ॥

[illegible]

[illegible] ॥ ४३ ॥

[illegible]

[illegible] ॥ ४४ ॥

कामाक्षि [illegible]

[illegible] मकरन्द [illegible] ।

साम्राज्यमङ्गलविधौ मणिकुण्डलश्री-

[illegible]तरङ्गितदीपमाला ॥ ४५ ॥

---

१. कमले निरतकोटि, मेघश्च पुष्कर [illegible]. २. [illegible] क्षणमात्रस्थायिन्या कान्त्या.

मातः क्षणं स्नपय मां तव वीक्षितेन
मन्दाक्षितेन सुजनैरपरोक्षितेन ।
कामाक्षि कर्मतिमिरोत्करभास्करेण
श्रेयस्करेण मधुपद्युतितस्करेण ॥ ४५ ॥

प्रेमापगापयसि मज्जनमारचय्य
युक्तः स्मितांशुकृतभस्मविलेपनेन ।
कामाक्षि कुण्डलमणिद्युतिभिर्जटालः
श्रीकण्ठमेव भजते तव दृष्टिपातः ॥ ४६ ॥

कैवल्यदाय करुणारसकिंकराय
कामाक्षि कन्दलितविभ्रमशंकराय ।
आलोकनाय तव भक्तशिवकराय
मातर्नमोऽस्तु परतन्त्रितशंकराय ॥ ४७ ॥

साम्राज्यमङ्गलविधौ मकरध्वजस्य
लोलालकालिकृततोरणमाल्यशोभे ।
कामेश्वरि प्रचलदुत्पलवैजयन्ती-
चातुर्यमेति तव चञ्चलदृष्टिपातः ॥ ४८ ॥

मार्गेण मञ्जुकचकान्तितमोवृतेन
मन्दायमानगमना मदनातुरासौ ।
कामाक्षि दृष्टिरयते तव शंकराय
संकेतभूमिमचिरादभिसारिकेव ॥ ४९ ॥

व्रीडानुवृत्तिरमणीकृतिसाहचर्या
शैवालिता गलरुचा शशिशेखरस्य ।
कामाक्षि कान्तिसरसीं त्वदपाङ्गलक्ष्मी-
र्मन्दं समाश्रयति मज्जनखेलनाय ॥ ५० ॥

---

१. 'मन्देक्षितेन' इति ग-पाठः. २. 'प्रचुरमुत्पल' इति ग-पाठ. ३. 'तमोवृतेन' इति पुस्तकेषु पाठः

काषायमंशुकमिव प्रकटं दधानो
माणिक्यकुण्डलरुचिं ममताविरोधी ।
श्रुत्यन्तसीमनि रतः सुतरां चकास्ति
कामाक्षि तावककटाक्षयतीश्वरोऽसौ ॥ ५१ ॥

पाषाण एव हरिनीलमणिर्दिनेषु
प्रम्लानतां कुवलयं प्रकटीकरोति ।
नैमित्तिको जलदमेचकिमा ततस्ते
कामाक्षि शून्यमुपमानमपाङ्गलक्ष्म्याः ॥ ५२ ॥

शृङ्गारविभ्रमवती सुतरां सलज्जा
नासाग्रमौक्तिकरुचा कृतमन्दहासा ।
श्यामा कटाक्षसुषमा तव युक्तमेत-
त्कामाक्षि चुम्वति दिगम्वरवक्त्रविम्वम् ॥ ५३ ॥

नीलोत्पलेन मधुपेन च दृष्टिपातः
कामाक्षि तुल्य इति ते कथमामनन्ति ।
शैत्येन निन्दति यदन्वहमिन्दुपादा-
न्पाथोरुहेण यदसौ कलहायते च ॥ ५४ ॥

ओष्ठप्रभापटलविद्रुममुद्रिते ते
भ्रूवल्लिवीचिसुभगे मुखकान्तिसिन्धौ ।
कामाक्षि वारिभरपूरणलम्वमान-
कालाम्वुवाहसरणिं लभते कटाक्षः ॥ ५५ ॥

मन्दस्मितैर्धवलिता मणिकुण्डलांशु-
संपर्कलोहितरुचिस्त्वदपाङ्गधारा ।
कामाक्षि मल्लिकुसुमैर्नवपल्लवैश्च
नीलोत्पलैश्च रचितेव विभाति माला ॥ ५६ ॥

कामाक्षि शीतलकृपारसनिर्झराम्भः-
संपर्कपक्ष्मलरुचिस्त्वदपाङ्गमाला ।

गोभि[1]ः सदा पुररिपोर[2]भिलष्यमाणा
दूर्वाकदम्बकविडम्बनमातनोति ॥ ५७ ॥

हृत्पङ्कजं मम विकासयतु प्रमुष्ण-
न्नुल्लासमुत्पलरुचेस्तमसां निरोद्धा ।
दोषानुषङ्गजडतां जगतां धुनानः
कामाक्षि वीक्षणविलासदिनोदयस्ते ॥ ५८ ॥

चक्षुर्विमोहयति चन्द्रविभूषणस्य
कामाक्षि तावककटाक्षतमःप्ररोहः ।
प्रत्यङ्मुखं तु नयनं स्तिमितं मुनीनां
प्राकाश्यमेव नयतीति परं विचित्रम् ॥ ५९ ॥

कामाक्षि वीक्षणरुचा युधि निर्जितं ते
नीलोत्पलं निरवशेषगताभिमानम् ।
आगत्य तत्परिसरं श्रवणावतंस-
व्याजेन नूनम[3]भयार्थनमातनोति ॥ ६० ॥

आश्चर्यमम्ब वदनाम्बुदयावलम्बी
कामाक्षि चञ्चलनिरीक्षणविभ्रमस्ते ।
धैर्यं विधूय तनुते हृदि रागबन्धं
शंभोस्तदेव विपरीततया मुनीनाम् ॥ ६१ ॥

जन्तोः सकृत्प्रणमतो जग[4]दीड्यतां च
तेजस्वितां च निशितां च मतिं सभायाम् ।
कामाक्षि मौ[5]क्तिकझरीमिव वैखरीं च
लक्ष्मीं च पक्ष्मलयति क्षणवीक्षणं ते ॥ ६२ ॥

कादम्बिनी किमयते न जलानुषङ्गं
भृङ्गावली किमुररीकुरुते न पङ्कम् ।

१. 'दृष्टिभिः. (पक्षे) धेनुभिः. २. 'अभिलष्यमाणा' इति क-ख-ग-पाठः. ३. 'अभ्यर्थनं' इति घ-पाठः. ४. जगत्पूज्यताम्. ५ मधुधारामिव वाणीम्.

काषायमंशुकमिव प्रकटं दधानो
माणिक्यकुण्डलरुचिं ममताविरोधी ।
श्रुत्यन्तसीमनि रतः सुतरां चकास्ति
कामाक्षि तावककटाक्षयतीश्वरोऽसौ ॥ ५१ ॥

पाषाण एव हरिनीलमणिर्दिनेषु
प्रम्लानतां कुवलयं प्रकटीकरोति ।
नैमित्तिको जलदमेचकिमा ततस्ते
कामाक्षि शून्यमुपमानमपाङ्गलक्ष्म्याः ॥ ५२ ॥

शृङ्गारविभ्रमवती सुतरां सलज्जा
नासाग्रमौक्तिकरुचा कृतमन्दहासा ।
श्यामा कटाक्षसुषमा तव युक्तमेत-
त्कामाक्षि चुम्बति दिगम्बरवक्त्रबिम्बम् ॥ ५३ ॥

नीलोत्पलेन मधुपेन च दृष्टिपातः
कामाक्षि तुल्य इति ते कथमामनन्ति ।
शैत्येन निन्दति यदन्वहमिन्दुपादा-
न्पाथोरुहेण यदसौ कलहायते च ॥ ५४ ॥

ओष्ठप्रभापटलविद्रुममुद्रिते ते
भ्रूवल्लिवीचिसुभगे मुखकान्तिसिन्धौ ।
कामाक्षि वारिभरपूरणलम्बमान-
कालाम्बुवाहसरणिं लभते कटाक्षः ॥ ५५ ॥

मन्दस्मितैर्धवलिता मणिकुण्डलांशु-
संपर्कलोहितरुचिस्त्वदपाङ्गधारा ।
कामाक्षि मल्लिकुसुमैर्नवपल्लवैश्च
नीलोत्पलैश्च रचितेव विभाति माला ॥ ५६ ॥

कामाक्षि शीतलकृपारसनिर्झराम्भः-
संपर्कपक्ष्मलरुचिस्त्वदपाङ्गमाला ।

कामाङ्कुरैकनिलयस्तव दृष्टिपातः
कामाक्षि भक्तमनसां [1]प्रददाति कामान् ।
[2]रागान्वितः स्वयमपि प्रकटीकरोति
वैराग्यमेव कथमेष महामुनीनाम् ॥ ७० ॥

कालाम्बुवाहनिवहैः कलहायते ते
कामाक्षि कालिममदेन सदा कटाक्षः ।
चित्रं तथापि नितराममुमेव दृष्ट्वा
सोत्कण्ठ एव रमते किल नीलकण्ठः ॥ ७१ ॥

कामाक्षि मन्मथरिपुं प्रति मारताप-
मोहान्धकारजलदागमनेन नृत्यन् ।
दुष्कर्मकञ्चुकिकुलं कवलीकरोतु
व्यामिश्रमेचकरुचिस्त्वदपाङ्गकेकी ॥ ७२ ॥

कामाक्षि मन्मथरिपोरवलोकनेषु
कान्तं पयोजमिव तावकमक्षिपातम् ।
प्रेमागमो दिवसवद्विकचीकरोति
लज्जाभरो रजनिवन्मुकुलीकरोति ॥ ७३ ॥

मूको विरिञ्चति परं पुरुषः कुरूपः
कंदर्पति त्रिदशराजति किंपचानः ।
कामाक्षि केवलमुपक्रमकाल एव
लीलातरङ्गितकटाक्षरुचः क्षणं ते ॥ ७४ ॥

नीलालका मधुकरन्ति मनोज्ञनासा-
मुक्तारुचः प्रकटकन्दबिसाङ्कुरन्ति ।
कारुण्यमम्ब मकरन्दति कामकोटि
मन्ये ततः कमलमेव [3]विलोकनं ते ॥ ७५ ॥

---

१. 'प्रददातु' इति ग-पाठः २. 'मार्गान्वितः' इति घ-पाठः ३. 'विलोचनं' इति क-ग-घ-पाठः.

[illegible]
[illegible] ॥ [illegible] ॥
[illegible]
[illegible] ।
[illegible]
[illegible] ॥ ६४ ॥
[illegible]
[illegible] ।
[illegible]
[illegible] ॥ ६५ ॥
कामाक्षि [illegible]
मभ्यर्थ्य देशिककटाक्ष[illegible]त् ।
तत्रापि देवि लभते गुरुतां कलानि-
दस्यन्तदुर्लभमपाङ्गमहौषधं ते ॥ ६६ ॥
कामाक्षि देशिककृपाङ्कुरमाश्रयन्तो
नानातपोनियमनाशितपाशबन्धाः ।
वासालयं तव कटाक्षममुं महान्तो
लब्ध्वा सुखं समधियो विचरन्ति लोके ॥ ६७ ॥
साकूतमञ्जपितगर्भितमुग्धहासं
व्रीडानुरागसहचारिविलोकनं ते ।
कामाक्षि कामपरिपन्थिनि मारवीर-
साम्राज्यविभ्रमदशां सफलीकरोति ॥ ६८ ॥
कामाक्षि विभ्रमबलैकनिधिर्विधाय
भ्रूवल्लिचापकुटिलीकृतिमेव चित्रम् ।
स्वाधीनतां तव निनाय शशाङ्कमौले-
रङ्गार्धराज्यसुखलाभमपाङ्गवीरः ॥ ६९ ॥

---

१. विपाग्निनिवारणे. २. 'दक्ष' इति पुस्तकेषु पाठ. ३. विलास.

कामाङ्कुरैकनिलयस्तव दृष्टिपातः
कामाक्षि भक्तमनसां प्रददाति कामान् ।
रागान्वितः स्वयमपि प्रकटीकरोति
वैराग्यमेव कथमेष महामुनीनाम् ॥ ७० ॥

कालाम्बुवाहनिवहैः कलहायते ते
कामाक्षि कालिममदेन सदा कटाक्षः ।
चित्रं तथापि नितराममुमेव दृष्ट्वा
सोत्कण्ठ एव रमते किल नीलकण्ठः ॥ ७१ ॥

कामाक्षि मन्मथरिपुं प्रति मारताप-
मोहान्धकारजलदागमनेन नृत्यन् ।
दुष्कर्मकञ्चुकिकुलं कबलीकरोतु
व्यामिश्रमेचकरुचिस्त्वदपाङ्गकेकी ॥ ७२ ॥

कामाक्षि मन्मथरिपोरवलोकनेषु
कान्तं पयोजमिव तावकमक्षिपातम् ।
प्रेमागमो दिवसवद्विकचीकरोति
लज्जाभरो रजनिवन्मुकुलीकरोति ॥ ७३ ॥

मूको विरिञ्चति परं पुरुषः कुष्ठः
कंदर्पति त्रिदशराजति किंपचानः ।
कामाक्षि केवलमुपक्रमकाल एव
लीलातरङ्गितकटाक्षरुचेः क्षणं ते ॥ ७४ ॥

नीलालका मधुकरन्ति मनोज्ञनासा-
मुक्तारुचः प्रकटकन्दबिसाङ्कुरन्ति ।
कारुण्यमम्ब मकरन्दति कामकोटि
मन्ये ततः कमलमेव विलोचनं ते ॥ ७५ ॥

१ [illegible]

[illegible]

[illegible] ।

[illegible]

[illegible] ॥

[illegible]

[illegible] ।

[illegible]

[illegible] ॥ ७७ ॥

[illegible]

[illegible] ।

[illegible]

[illegible] ॥ ७८ ॥

[illegible]

[illegible] ।

[illegible]

[illegible] करुणाकटाक्षम् ॥ ७९ ॥

कान्तेन मन्मथमदेन विमोह्यमान-

स्वान्तेन चूततरुमूलगतस्य पुंसः ।

कान्तेन किंचिदवलोकय लोचनस्य

प्रान्तेन मां जननि काञ्चिपुरीविभूषे ॥ ८० ॥

कामाक्षि केऽपि सुजनास्त्वदपाङ्गसङ्गे

कण्ठेन कन्दलितकालिमसंप्रदायाः ।

उत्तंसकल्पितचकोरकुटुम्बपोषा

नक्तन्दिवप्रसवभूनयना भवन्ति ॥ ८१ ॥

नीलोत्पलप्रसवकान्तिनिदर्शनेन

कारुण्यविभ्रमजुषा तव वीक्षणेन ।

---

१. कामारिम्. २. एकाम्रनाथस्य. ३. सूर्यचन्द्रनेत्रा. ४ शिवत्वं यान्ती [illegible]

कामाक्षि करुणाजलधेः कलशीसुतेन
पाशत्रयाह्वयमगी परिशोचनीयाः ॥ ८२ ॥
अत्यन्तचञ्चलमकृत्रिममञ्जनं किं
झंकारभङ्गिरहिता किमु भृङ्गमाला ।
धूमाङ्कुरः किमु हुताशनसङ्गहीनः
कामाक्षि नेत्ररुचिनीलिमकन्दली ते ॥ ८३ ॥
कामाक्षि नित्यमयमञ्जलिरस्तु मुक्ति-
बीजाय विभ्रममदोदयघूर्णिताय ।
कंदर्पदर्पपुनरुद्भवसिद्धिदाय
कल्याणदाय तव देवि दृगञ्चलाय ॥ ८४ ॥
दर्पाङ्कुरो मकरकेतनविभ्रमाणां
निन्दाङ्कुरो विदलितोत्पलचातुरीणाम् ।
दीपाङ्कुरो भवतमिस्रकदम्बकानां
कामाक्षि पालयतु मां त्वदपाङ्गपातः ॥ ८५ ॥
कैवल्यदिव्यमणिरोहणपर्वतेभ्यः
कारुण्यनिर्झरपयःकृतमज्जनेभ्यः ।
कामाक्षि किंकरितशंकरमानसेभ्य-
स्तेभ्यो नमोऽस्तु तव वीक्षणविभ्रमेभ्यः ॥ ८६ ॥
अल्पीय एव नवमुत्पलमम्बहीना
मीनस्य सा सरणिरम्बुरुहां च किं वा ।
दूरे मृगी तदसमञ्जसमञ्जनं च
कामाक्षि वीक्षणरुचौ तव तर्कयामः ॥ ८७ ॥
मिश्रीभवद्गरलपङ्किलशांकरोरः-
सीमाङ्गणे किमपि रिङ्खणमादधानः ।
हेलावधूतललितश्रवणोत्पलोऽसौ
कामाक्षि बाल इव राजति ते कटाक्षः ॥ ८८ ॥

---

१. अगस्त्येन.

प्रौढीकरोति विदुषां नवसूक्तिशाटी-
चूताटवीषु बुधकोकिललाल्यमानम् ।
माध्वीरसं परिमलं च निरर्गलं ते
कामाक्षि वीक्षणविलासवसन्तलक्ष्मीः ॥ ८९ ॥
कूलंकषं वितनुते करुणाम्बुवर्षी
सारस्वतं सुकृतिनः सुलभं प्रवाहम् ।
तुच्छीकरोति यमुनाम्बुतरङ्गभङ्गीं
कामाक्षि किं तव कटाक्षमहाम्बुवाहः ॥ ९० ॥
जागर्ति देवि करुणा शुकसुन्दरी ते
ताटङ्करत्नरुचिदाडिमखण्डशोणे ।
कामाक्षि निर्भरकटाक्षमरीचिपुञ्ज-
माहेन्द्रनीलमणिपञ्जरमध्यभागे ॥ ९१ ॥
कामाक्षि सत्कुवलयस्य सगोत्रभावा-
दाक्रामति श्रुतिमसौ तव दृष्टिपातः ।
किं च स्फुटं कुटिलतां प्रकटीकरोति
भ्रूवल्लरीपरिचितस्य फलं किमेतत् ॥ ९२ ॥
एषा तवाक्षिसुषमा विषमायुधस्य
नाराचवर्षलहरी नगराजकन्ये ।
शङ्के करोति शतधा हृदि धैर्यमुद्रां
श्रीकामकोटि यदसौ शिशिरांशुमौलेः ॥ ९३ ॥
बाणेन पुष्पधनुषः परिकल्प्यमान-
त्राणेन भक्तमनसां करुणाकरेण ।
कोणेन कोमलदृशस्तव कामकोटि
शोणेन शोषय शिवे मम शोकसिन्धुम् ॥ ९४ ॥
मारद्रुहो मुकुटसीमनि लाल्यमाने
मन्दाकिनीपयसि ते कुटिलं चरिष्णुः ।

१ शाकी

कामाक्षि कोपरभसाद्वलमानमीन-
संदेहमङ्कुरयति क्षणमक्षिपातः ॥ ९५ ॥
कामाक्षि संवलितमौक्तिककुण्डलांशु-
चञ्चत्[1]सितश्रवणचामरचातुरीकः ।
स्तम्भे निरन्तरमपाङ्गमये भवत्या
बद्धश्चकास्ति मकरध्वजमत्तहस्ती ॥ ९६ ॥
यावत्कटाक्षरजनीसमयागमस्ते
कामाक्षि तावदचिरान्नमतां नराणाम् ।
आविर्भवत्यमृतदीधितिबिम्बमम्ब
संविन्मयं हृदयपूर्वगिरीन्द्रशृङ्गे ॥ ९७ ॥
कामाक्षि कल्पविटपीव भवत्कटाक्षो
दित्सुः समस्तविभवं नमतां नराणाम् ।
भृङ्गस्य नीलनलिनस्य च कान्तिसंप-
त्सर्वस्वमेव हरतीति परं विचित्रम् ॥ ९८ ॥
अज्ञातभक्तिरसमप्रसरद्विवेक-
मत्यन्तगर्वमनधीतसमस्तशास्त्रम् ।
[2]अप्राप्तसत्यमसमीपगतं च मुक्तेः
कामाक्षि नैव तव काङ्क्षति दृष्टिपातः ॥ ९९ ॥
अत्यन्तशीतलमनर्गलकर्मपाक-
काकोलहारि सुलभं सुमनोभिरेतत् ।
पीयूषमेव तव वीक्षणमम्ब किं तु
कामाक्षि नीलमिदमित्ययमेव भेदः ॥ १०० ॥

इति श्रीमूककविसार्वभौमकृतौ पञ्चशत्यां कटाक्षशतकं प्रथमम् ।

मन्दस्मितशतकम् ।

बध्नीमो वयमञ्जलिं प्रतिदिनं बन्धच्छिदे देहिनां
कंदर्पागमतन्त्रमूलगुरवे कल्याणकेलीभुवे ।

---

१. 'स्मित' इति क-ख-ग-पाठः. २. 'अप्राप्यसत्य' इति क-ख-ग-पाठः.

[illegible]
सा मन्दस्मितमञ्जरी भवतु नः कामाय कामाक्षि ते[1] ॥ ७ ॥
शम्भोर्या परिरम्भसंभ्रमविधौ नैर्मल्यसीमानिधि-
र्गीर्वाणीव[2] तरङ्गिणी कृतमृदुस्नाना कलिन्दात्मजाम् ।
कल्माषीकुरुते कलङ्कसुषमा कण्ठस्थलीचुम्बिनी
कामाक्ष्याः स्मितकन्दली भवतु सा कल्याणसंदोहिनी ॥ ८ ॥
जेतुं हारलतामिव स्तनतटीं संजग्मुषी संततं
गन्तुं निर्मलतामिव द्विगुणिता मग्ना कृपास्रोतसि ।
वक्तुं विलयनीयतामिव हरं रागाकुलं कुर्वती
मञ्जुस्ते स्मितमञ्जरी भवभयं मथ्नातु कामाक्षि मे ॥ ९ ॥
श्वेतापि प्रकटं निशाकररुचा मालिन्यमातन्वती
शीतापि स्मरपावकं पशुपतेः सधुक्षयन्ती सदा ।
स्वाभाव्यादधराश्रितापि नमतामुच्चैर्दिशन्ती गतिं
कामाक्षि स्फुटमन्तरा स्फुरतु नस्त्वन्मन्दहासप्रभा ॥ १० ॥
वक्त्रश्रीसरसीजले तरलितभ्रूवल्लिकल्लोलिते
कालिम्ना दधती कटाक्षजनुषा माधुव्रतीं व्याप्तिम् ।
निर्निद्रामलपुण्डरीककुहना[3]पाण्डित्यमाबिभ्रती
कामाक्ष्याः स्मितचातुरी मम मनःकातर्यमुन्मूलयेत् ॥ ११ ॥
नित्यं बाधितबन्धुजीव[4]मधरं मैत्रीजुषं[5] पल्लवैः[6]
शुद्धस्य द्विजमण्डलस्य च तिरस्कर्तारमप्याश्रिता ।
या वैमल्यवती सदैव नमतां चेतः पुनीततरां
कामाक्ष्या हृदयं प्रसादयतु मे सा मन्दहासप्रभा ॥ १२ ॥
द्रुह्यन्ती तमसे मुहुः कुमुदिनीसाहाय्यमाबिभ्रती
यान्ती चन्द्रकिशोरशेखरवपुःसौधाङ्गणे प्रेङ्खणम् ।

---

१. 'मे' इति ग-पाठः २ गङ्गेव. ३. कुहना दम्भचर्या. ४. बन्धूनां जीवं; (पक्षे) बन्धुजीवो बन्धूकापरपर्यायो रक्तपुष्पविशेषः. ५. मित्रैः; (पक्षे) किसलयैः. ६. आम्र-पल्लवसमूहस्य; (पक्षे) दन्तपङ्क्तेः

ज्ञानाम्भोनिधिवीचिकां सुमनसां कूलंकषां कुर्वती
कामाक्ष्याः स्मितकौमुदी हरतु मे संसारतापोदयम् ॥ १३
काश्मीरद्रवधातुकर्दमरुचा कल्माषतां बिभ्रती
हंसौघैरिव कुर्वती परिचितिं हारीकृतैर्मौक्तिकैः ।
वक्षोजन्मतुषारशैलकटके संचारमातन्वती
कामाक्ष्या मृदुलस्मितद्युतिमयी भागीरथी भासते ॥ १४ ॥
कम्बोर्वंशपरम्परा इव कृपासंतानवल्लीभुवः
संफुल्लस्तबका इव प्रसृमरा मूर्ताः प्रसादा इव ।
वाक्पीयूषकणा इव त्रिपथगा पर्यायभेदा इव
भ्राजन्ते तव मन्दहासकिरणाः काञ्चीपुरीनायिके ॥ १५ ॥
वक्षोजे घनसारपत्ररचनाभङ्गीसपत्नायिता
कर्णे बन्धुरदन्तपत्रकुहना व्यापारमुद्रायिता ।
ओष्ठश्रीनिकुरुम्बपल्लवपुटे प्रेङ्खत्प्रसूनायिता
कामाक्षि स्फुरतां मदीयहृदये त्वन्मन्दहासप्रभा ॥ १६ ॥
येषां बिन्दुरिवोपरिप्रचलितो नासाग्रमुक्तामणि-
र्येषां दीन इवाधिकण्ठमयते हारः करालम्बनम् ।
येषां बन्धुरिवोष्ठयोररुणिमा धत्ते स्वयं रञ्जनं
कामाक्ष्याः प्रभवन्तु ते मम शिवोल्लासाय हासाङ्कुराः ॥ १७ ॥
या जाड्याम्बुनिधिं क्षिणोति भजतां वैरायते कैरवै-
र्नित्यं या नियमेन या च यतते कर्तुं त्रिनेत्रोत्सवम् ।
बिम्बं चान्द्रमसं च वञ्चयति या गर्वेण सा तादृशी
कामाक्षि स्मितमञ्जरी तव कथं ज्योत्स्नेत्यसौ कीर्त्यते ॥ १८ ॥
आरूढा रभसात्पुरः पुररिपोराश्लेषणोपक्रमे
या ते मातरुपैति दिव्यतटिनीशङ्काकरी तत्क्षणम् ।
ओष्ठं वेपयति भ्रुवौ कुटिलयत्यानम्रयत्याननं
तां वन्दे मृदुहासपूरसुषमामेकाम्रनाथप्रिये ॥ १९ ॥

१ 'भासकर्दम' इति ग-पाठः

फुल्लन्मल्लिपिनद्धहल्लकमयी मालेव या पेशला
श्रीकाञ्चीश्वरि मारमर्दितुरुरोमध्ये मुहुर्लम्बते ॥ २६ ॥
बिभ्राणा शरदभ्रविभ्रमदशां विद्योतमानाप्यसौ
कामाक्षि स्मितमञ्जरी किरति ते कारुण्यधारारसम्।
आश्चर्यं शिशिरीकरोति जगतीमालोक्य चैनामहो
कामं खेलति नीलकण्ठहृदयं कौतूहलान्दोलितम् ॥ २७ ॥
प्रेङ्खत्प्रौढकटाक्षकुञ्जकुहरेष्वत्यच्छगुच्छायितं
वक्त्रेन्दुच्छविसिन्धुवीचिनिचये फेनप्रतानायितम्।
नैरन्तर्यविजृम्भितस्तनतटे नैचोलपट्टायितं
कल्माषं कवलीकरोतु मम ते कामाक्षि मन्दस्मितम् ॥ २८
पीयूषं तव मन्थरस्मितमिति व्यर्थैव सापप्रथा
कामाक्षि ध्रुवमीदृशं यदि भवेदेतत्कथं वा शिवे।
मन्दारस्य कथालवं न सहते मथ्नाति मन्दाकिनी-
मिन्दुं निन्दति कीर्तिते च कलशीपाथोधिमीर्ष्यायते ॥ २९
विश्वेषां नयनोत्सवं वितनुतां विद्योततां चन्द्रमा
विख्यातो मदनान्तकेन मुकुटीमध्येन संमान्यताम्।
आः किं जातमनेन हाससुषमामालोक्य कामाक्षि ते
कालङ्कीमवलम्बते खलु दशां कल्माषहीनोऽप्यसौ ॥ ३० ॥
चेतः शीतलयन्तु नः पशुपतेरानन्दजीवातवो
नम्राणां नयनाध्वसीमसु चरच्चन्द्रातपोपक्रमाः।
संसाराख्यसरोरुहाकरखलीकारे तुषारोत्कराः
कामाक्षि स्मरकीर्तिबीजनिकरास्त्वन्मन्दहासाङ्कुराः ॥ ३१ ॥
आसौधाख्यतमः कचाकचिकरान्कामाक्षि संचिन्तये
यत्नन्मन्दस्मितरोचिषा त्रिभुवनक्षेमंकरानङ्कुरान्।
ओष्ठं वेपशिशिरश्रियो विकसितं चन्द्रातपाम्भोरुह-
तां वन्द्येपणचातुरीमिव तिरस्कर्तुं परिष्कुर्वते ॥ ३२ ॥

---

१. 'धामकर्दम' इति ख-पाठः. २. 'खिलीकारे' इति ग-पाठः.

[illegible]

[illegible] ॥ ३८ ॥

[illegible]

[illegible] ।

[illegible]

[illegible] कामकोटि हृदयं [illegible] ॥ ३९ ॥

मन्दारे तव मन्थरस्मितरुचौ मात्सर्यभाजो [illegible]

कामाक्षि स्मरशासने च नियतं रागोदयो लक्ष्यते ।

चान्द्रीषु द्युतिमञ्जरीषु च महान्क्षोभाङ्कुरो दृश्यते

शुद्धानां कथमीदृशी गिरिसुतेऽशुद्धा दशा कथ्यताम् ॥ ४० ॥

पीयूषं खलु पीयते सुरजनैर्दुग्धाम्बुधिर्मथ्यते

माहेशैश्च जटाकलापनिगडैर्मन्दाकिनी नह्यते ।

---

१. 'साधु स्मिताङ्कुर' इति ग-पाठः. २. 'दोषाकरो दृश्यते' इति ग-पाठः.

शीतांशुः परिभूयते च तमसा तस्मादियं तादृशी
कामाक्षि स्मितमञ्जरी तव वचोवैदग्ध्यमुल्लङ्घते ॥ २५ ॥
आशङ्के तव मन्दहासलहरीमन्यादृशीं चन्द्रिका-
मेकाम्रेशकुटुम्बिनि प्रतिपदं यस्याः प्रभासंगमे ।
वक्षोजाम्बुरुहे न ते रहयतः काचिद्दशां कौड्मली-
मास्याम्भोरुहमम्ब किं च भजनैरालम्बते फुल्लताम् ॥ २६ ॥
आस्तीर्णाधरकान्तिपल्लवचये पातं मुहुर्जग्मुषी
कामद्रोहिणि मांसलस्मरशरज्वालावलिं न्यञ्चती ।
निन्दन्ती घनसारहारवलयज्योत्स्नामृणालानि ते
कामाक्षि स्मितचातुरी विरहिणीरीतिं जगाहेतराम् ॥ २७ ॥
सूर्यालोकविधौ विकासमधिकं यान्ती हरन्ती तम-
स्सन्दोहं नमतां निजस्मरणतो दोषाकरद्वेषिणी ।
निर्यान्ती वदनारविन्दकुहरान्निर्धूतजाड्या नृणां
श्रीकामाक्षि तव स्मितद्युतिमयी चित्रीयते चन्द्रिका ॥ २८ ॥
कुण्ठीकर्तुमसौ कुतोऽभवदनामन्मनोगामिनी

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

उत्तुङ्गस्तनमण्डलीपरिचलन्माणिक्यहारच्छटा-
चञ्चच्छोणिमपुञ्जमध्यसरणिं मातः परिस्पर्धिनी ।
या वैदग्ध्यमुपैति शंकरजटाकान्तारवाटीपत-
त्कावापीपयसः स्मितद्युतिरसौ कामाक्षि ते मञ्जुला ॥ ५५ ॥
सन्नामैकजुषा जनेन सुलभं संसूचयन्ती शनै-
रुत्तुङ्गस्य चिरादनुग्रहतरोरुत्पत्स्यमानं फलम् ।
प्राथम्येन विकस्वरा कुसुमवत्प्रागल्भ्यमभ्येयुषी
कामाक्षि स्मितचातुरी तव मम क्षेमंकरी कल्पताम् ॥ ५६ ॥
धानुष्काग्रसरस्य लोलकुटिलभ्रूलेखया बिभ्रतो
लीलालोकशिलीमुखं नववयःसाम्राज्यलक्ष्मीपुषः ।
जेतुं मन्मथमर्दिनं जननि ते मन्दस्मितप्रक्रमो
वल्गुर्विभ्रमभूभृतो वितनुते सेनापतिप्रक्रियाम् ॥ ५७ ॥

---

१. 'पयसां' इति ग-पाठः.

[illegible]

[illegible] ॥ ५८ ॥

[illegible] सुपर्वलोकतटिनी वीचीचयैर्यामुनै
[illegible] ।
[illegible] स्फुरिता तव स्मितरुचि: कालाञ्जनस्पर्धिना
[illegible] कचरोचिषा व्यतिकरे [illegible]नामश्नुते ॥ ५९ ॥
[illegible] जगदीश्वरि प्रणमता त्वन्मन्दहासप्रभा
श्रीकामाक्षि कुमुद्वतीमभिनवामेषा यत सर्वदा ।
आस्येन्दोरवलोकने पशुपतेरभ्येति संफुल्लतां
तन्द्रालुस्तदभाव एव तनुते तद्वैपरीत्यक्रमम् ॥ ६० ॥
यान्ती लोहितिमानमभ्रतटिनी धातुच्छटाकर्दमै-
र्भान्ती बालगभस्तिमालिकिरणैर्मेघावली शारदी ।
बिम्बोष्ठद्युतिपुञ्जचुम्बनकला शोणायमानेन ते
कामाक्षि स्मितरोचिषा समदशामारोढुमाकाङ्क्षति ॥ ६१ ॥
श्रीकामाक्षि मुखेन्दुभूषणमिदं मन्दस्मितं तावकं
नेत्रानन्दकरं तथा हिमकरो गच्छेद्यथा तिग्मताम् ।
शीतं देवि तथा यथा हिमजलं संतापमुद्रास्पदं
श्वेतं किं च तथा यथा मलिनतां धत्ते च मुक्तामणिः ॥६२ ॥
त्वन्मन्दस्मितमञ्जरीं प्रसमरां कामाक्षि चन्द्रातपं
सन्तः संततमामनन्त्यमलता तल्लक्षणं लक्ष्यते ।
येनासौ विधुनोति तापमधिकं नाभ्यन्तरं मानस-
ध्वान्तं तत्खलु दुःखिनो वयममी केनेति जानीमहे ॥ ६३ ॥

---

१. प्रभवस्थिरज्ज्वरशितिज्वालेन' इति ग-पाठः. २ 'स्मितदीधितिः स्मरदशा इति ग-पाठः.

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] ॥ ६४ ॥

[illegible]

[illegible] ।

[illegible]

[illegible] ॥ ६५ ॥

श्रीकामाक्षि [illegible]

[illegible] ।

[illegible]

[illegible] ॥ ६६ ॥

[illegible]

श्रीकामाक्षि [illegible] ।

एकस्मै पुरुषाय देवि [illegible]

[illegible] ॥ ६७ ॥

श्रीकाञ्चीपुररत्नदीपकलिके [illegible]

चकोराणि जगत्त्रयेऽपि [illegible] धन्यानि मन्यामहे ।

कम्पातीरकुटुम्बचङ्क्रमकलाचुञ्चूनि चञ्चूपुटै-

र्नित्यं यानि तव स्मितेन्दुमहसामास्वादमातन्वते ॥ ६८ ॥

शैत्यप्रक्रममाश्रितोऽपि जगतां जाड्यप्रथां धूनय-

न्नागव्यञ्जनपेशलोऽपि गिरिजे वैमल्यमुल्लासयन् ।

लीलालापपुरःसरोऽपि सततं वाचंयमान्प्रीणय-

न्कामाक्षि स्मितरोचिषां तव समुल्लासः कथं वर्ण्यते ॥ ६९ ॥

---

१. 'वल्लीयसीं' इति क-ख-पाठः. २. 'निरट्य' इति क-ख-पाठः. ३. 'तान्येन' इति क-ख-पाठः.

मन्दं पल्लवति प्रियस्य वदनालोके समाभाषणे
श्लक्ष्णे कुड्मलति प्ररूढपुलके चाश्लेषणे फुल्लति ॥ ८२ ॥

किं त्रैस्रोतसमग्निके परिणतं स्रोतश्चतुर्थं नवं
पीयूषस्य समस्ततापहरणं किं वा द्वितीयं वपुः ।
किंस्विन्नैकटिकं गिरो मधुरिमाभ्यासाय नव्यं पयः
श्रीकाञ्चीपुरनायकप्रियतमे मन्दस्मितं तावकम् ॥ ८३ ॥

भूषा वक्त्रसरोरुहस्य सहजा वाचां सखी शाश्वती
[1]नीवी विभ्रमसंततेः पशुपतेः सौधी दृशां पारणा ।
जीवातुर्मदनश्रियः शशिरुचेरुच्चाटनी देवता
श्रीकामाक्षि गिरामभूमिमयते हासप्रभामञ्जरी ॥ ८४ ॥

सूतिः श्वेतिमकन्दलस्य वसतिः शृङ्गारसारश्रियः
पूर्तिः सूक्तिझरीरसस्य लहरी कारुण्यपाथोनिधेः ।
वाटी काचन कौसुमी मधुरिमस्वाराज्यलक्ष्म्यास्तव
श्रीकामाक्षि ममास्तु मङ्गलकरी हासप्रभाचातुरी ॥ ८५ ॥

उत्तुङ्गस्तनमण्डलस्य विलसल्लावण्यलीलानटी-
रङ्गस्य स्फुटमूर्ध्व[2]सीमनि मुहुः प्राकाश्यमभ्येयुषी ।
श्रीकामाक्षि तव स्मितद्युतिततिर्बिम्बोष्ठकान्त्यङ्कुरै-
श्चित्रा विद्रुममुद्रिका वितनुते मौक्ती[3] वितानश्रियम् ॥ ८६ ॥

जन्तूनां जनिदुःखमृत्युलहरीसंतापनं कृन्ततः
प्रौढानुग्रहपूर्णशीतलरुचो नित्योदयं बिभ्रतः ।
श्रीकामाक्षि विसृत्वरा इव करा हासाङ्कुरास्ते हठा-
दालोकेन निर्हन्त्[4]युरन्धतमसस्तोमस्य मे संतति[5]म् ॥ ८७ ॥

स्वाभाव्यात्तव वक्त्रमेव ललितं संतोषसंपादनं
शम्भोः किं पुनरञ्चितस्मितरुचः पाण्डित्यपात्रीकृतम् ।

---

१. नीवी मूलधनम्. २. 'मूर्धनीति च' इति क-ख-पाठः. ३. 'मुक्तावितानश्रियम्' इति क-पाठः. ४. 'निहन्तु' इति ग-पाठः. ५ 'सततम्' इति ग-पाठः.

अम्भोजं त्वत एव गर्वगमनां चञ्चुः किमाकुञ्चति
कामाक्षि स्फुरिते तवस्मितरुचिं चाकोरिकां भ्राजते ॥ ८८ ॥
पुंभिर्निर्मलमानसैर्विदधते मैत्रीं दृढं निर्मलां
कर्तुं कर्मलयं न निर्मलतमां कीर्तिं लभन्तेतराम्।
सूक्तिं पक्ष्मलयन्ति निर्मलगुणां यत्तावकाः सेवका-
स्तत्कामाक्षि तव स्मितस्य कलया नैर्मल्यसीमानिधेः ॥ ८९ ॥
आकर्षन्नयनानि नाकिसुदृशां शैत्येन संस्तम्भय-
न्निन्दुं किं च विमोहयन्पशुपतिं विश्वार्तिमुच्चाटयन्।
हिंसन्संसृतिडम्बरं तव शिवे हासाह्वयो मान्त्रिकः
श्रीकामाक्षि मदार्तितापतमसो विद्वेषणे चेष्टताम् ॥ ९० ॥
क्षेपीयः क्षपयन्तु कल्मषभयान्यस्माकमल्पस्मित-
ज्योतिर्मण्डलचङ्क्रमास्तव शिवे कामाक्षि रोचिष्णवः।
पीडाकर्मठकर्मघर्मसमयव्यापारतापानल-
श्रीपाता नवहर्षवर्षणसुधास्रोतस्विनीशीकराः ॥ ९१ ॥
श्रीकामाक्षि तव स्मितेन्दुमहःपूरे परिस्फूर्जति
प्रौढं वारिधिचातुरीं कलयते भक्तात्मनां प्रातिभम्।
दौर्गत्यप्रसरास्तमःपटलिकासावर्ण्यमाबिभ्रते
किं किं कैरवसाहचर्यपदवीरीत्यां न धत्ते पदम् ॥ ९२ ॥
मन्दारादिषु मन्मथारिमहिषि प्राकाश्यरीतिं निजां
कादाचित्कतया विशङ्क्य बहुशो वैशद्यमुद्रागुणः।
श्रीकामाक्षि तदीयसंगमकलामन्दीभवत्कौतुकः
सातत्येन तव स्मिते वितनुते स्वैरासनावासनाम् ॥ ९३ ॥
इन्धाने भववीतिहोत्रनिवहे कर्मौघचण्डानिल-
प्रौढिम्ना बहुलीकृते निपतितं संतापचिन्ताकुलम्।

---

१. 'प्रौढिं' इति ग-पाठः. २. 'हासचर्यपदवीं' इति ग-पाठः.

जातस्ते परिषिच्य किंचिदमलैः पीयूषवर्षैरिव
श्रीकामाक्षि तव स्मितद्युतिकणैः शैशिर्यलीलाकरैः ॥ ९४ ॥

भाषाया रसनाग्रखेलनजुषः शृङ्गारमुद्रासखी
लीलाजातरतेः सुखेन नियमस्नानाय मेनात्मजे ।
श्रीकामाक्षि सुधामयीव शिशिरा स्रोतस्विनी तावकी
गाढानन्दतरङ्गिता विजयते हासप्रभाचातुरी ॥ ९५ ॥

संतापं विरलीकरोतु सकलं कामाक्षि मच्चेतना
मज्जन्ती मधुरस्मितामरधुनीकल्लोलजालेषु ते ।
नैरन्तर्यमुपेत्य मन्मथमरुल्लोलेषु येषु स्फुटं
प्रेमेन्दुः प्रतिबिम्बितो वितनुते कौतूहलं धूर्जटेः ॥ ९६ ॥

चेतःक्षीरपयोधिमन्थनचलद्रागाख्यमन्थाचल-
क्षोभव्यापृतिसंभवां जननि ते मन्दस्मितश्रीसुधाम् ।
स्वादं स्वादमुदीतकौतुकरसं नेत्रत्रयी शांकरी
श्रीकामाक्षि निरन्तरं परिणमत्यानन्दवीचीमयी ॥ ९७ ॥

आलोके तव पञ्चसायकरिपोरुद्दामकौतूहल-
प्रेङ्खन्मारुतघट्टनप्रचलितादानन्ददुग्धाम्बुधेः ।
काचिद्वीचिरुदञ्चति प्रतिनवा संवित्प्ररोहात्मिका
तां कामाक्षि कवीश्वराः स्मितमिति व्याकुर्वते सर्वदा ॥ ९८ ॥

सूक्तिः शीलयते किमद्रितनये मन्दस्मितात्ते मुहु-
र्माधुर्यागमसंप्रदायमथवा सूक्तेस्तु मन्दस्मितम् ।
इत्थं कामपि गाहते मम मनः संदेहमार्गभ्रमीं
श्रीकामाक्षि न पारमार्थ्यसरणिस्फूर्तौ निधत्ते पदम् ॥ ९९ ॥

क्रीडालोलकृपासरोरुहमुखीसौधाङ्गणेभ्यः कवि-
श्रेणीवाक्परिपाटिकामृतझरीसूतीगृहेभ्यः शिवे ।

---

१. 'दैशीर्यलीलाकरैः' इति ग-पाठः. २. 'रसनाग्रखेलन' इति ग-पाठः. ३. 'म-रुल्लोलेषु' इति क-ख-पाठः. ४. 'क्षोभात्प्रतिसंभवां' इति क-ख-पाठः.

निर्वाणाङ्कुरसार्वभौमपदवीसिंहासनेभ्यस्तव
श्रीकामाक्षि मनोज्ञमन्दहसितज्योतिष्कणेभ्यो नमः ॥१००॥

इति श्रीमूककविसार्वभौमकृतौ पञ्चशत्यां मन्दस्मितशतकं द्वितीयम् ।

पादारविन्दशतकम् ।

महिम्नः पन्थानं मदनपरिपन्थिप्रणयिनि
प्रभुर्निर्णेतुं ते भवति यतमानोऽपि कतमः ।
तथापि श्रीकाञ्चीविहृतिरसिके कोऽपि मनसो
विपाकस्त्वत्पादस्तुतिविधिषु [2]जल्पाकयति माम् ॥ १ ॥
[3]गलग्राही [4]पौरंदरपुरवनीपल्लवरुचां
[5]धृतप्राथम्यानामरुणमहसामादिमगुरुः ।
[6]समिन्धे बन्धूकस्तबकसहयुध्वा दिशि दिशि
प्रसर्पन्कामाक्ष्याश्चरणकिरणानामरुणिमा ॥ २ ॥
मरालीनां यानाभ्यसनकलनामूलगुरवे
दरिद्राणां त्राणव्यतिकरसुरोद्यानतरवे ।
तमस्काण्डप्रौढिप्रकटनतिरस्कारपटवे
जनोऽयं कामाक्ष्याश्चरणनलिनाय स्पृहयते ॥ ३ ॥
वहन्ती सैन्दूरीं सरणिमवनम्रामरपुरी-
पुरंध्रीसीमन्ते कविकमलबालार्कसुषमा ।
त्रयीसीमन्तिन्याः स्तनतटनिचोलारुणपटी
विभान्ती कामाक्ष्याः पदनलिनकान्तिर्विजयते ॥ ४ ॥
प्रणम्रीभूतस्य प्रणयकलहत्रस्तमनसः
[7]स्मरारातेश्चूडावियति गृहमेधी हिमकरः ।
ययोः सांध्यां कान्तिं वहति सुषमाभिश्चरणयो-
स्तयोर्मे कामाक्ष्या हृदयमपतन्द्रं विहरताम् ॥ ५ ॥

---

१. हे कामारिदयिते. २. वाचालयति. मुखरीकरोतीत्यर्थः. ३. तिरस्कारक ४. नन्दनवनतरुकिसलयानाम्. ५. तरुणरविकिरणानाम्. ६. देदीप्यते. ७. 'पु
रारातेः' इति ग-पाठः.

यथोः पीठायन्ते विबुधमुकुटीनां पटलिका
यथोः सौधायन्ते स्वगमुदयभाजो भणितयः ।
ययोर्दासायन्ते सरसिजभवाद्याश्चरणयो-
स्तयोर्मे कामाक्ष्या दिनमनु वरीवर्तु हृदयम् ॥ ६ ॥
नयन्ती संकोचं सरसिजरुचं दिक्परिसरे
सृजन्ती लौहित्यं नखकिरणचन्द्रार्धखचिता ।
कवीन्द्राणां हृत्कैरवविकसनोद्योगजननी
स्फुरन्ती कामाक्ष्याश्चरणरुचिसंध्या विजयते ॥ ७ ॥
विरावैर्माञ्जीरैः किमपि कथयन्तीव मधुरं
पुरस्तादानम्रे पुरविजयिनि स्मेरवदने ।
वयस्येव प्रौढा शिथिलयति या प्रेमकलह-
प्ररोहं कामाक्ष्याश्चरणयुगली सा विजयते ॥ ८ ॥
सुपर्वस्त्रीलोलालकपरिचितं षट्पदकुलैः
स्फुरल्लाक्षारागं तरुणतरणिज्योतिररुणैः ।
भृतं कान्त्यम्भोभिर्विसृमरमरन्दैः सरसिजै-
र्विधत्ते कामाक्ष्याश्चरणयुगलं बन्धुपदवीम् ॥ ९ ॥
रजःसंसर्गेऽपि स्थितमजरसामेव हृदये
परं रक्तत्वेन स्थितमपि विरक्तैकशरणम् ।
अलभ्यं मन्दानां दधदपि सदा मन्दगतितां
विधत्ते कामाक्ष्याश्चरणयुगमाश्चर्यलहरीम् ॥ १० ॥
जटाला मञ्जीरस्फुरदरुणरत्नांशुनिकरै-
र्निषीदन्ती मध्ये नखरुचिझरी गाङ्गपयसाम् ।
परित्राणं कर्तुं जननि मम कामाक्षि नियतं
तपश्चर्यां धत्ते तव चरणपाथोजयुगली ॥ ११ ॥
तुलाकोटिद्वन्द्वक्वणितभणिताभीतिवचसो-
र्विनम्रं कामाक्ष्या विसृमरमहः पाटलितयोः ।

[illegible]

[illegible] ॥ १३ ॥

[illegible] ॥ १४ ॥

[illegible]

[illegible] चरणपाथोजकिरणाः ॥ १५ ॥

[illegible]

निगमोद्यानकुसुम[illegible] ।

कथंकारं मातः कथय पदपद्मं [illegible]

नतानां कामाक्षि प्रकटयति कैवल्यसरणिम् ॥ १६ ॥

जपालक्ष्मीशोणो जननि परमज्ञाननलिनी-

विकासव्यासङ्गो विफलितजगज्जाड्यगरिमा ।

मनःपूर्वाद्रिं नस्तिलकयतु कामाक्षि तरसा

तमस्काण्डद्रोही तव चरणपाथोजरमणः ॥ १७ ॥

नमस्कुर्मः प्रेङ्खन्मणिकटकनीलोपलमहः-

पयोधौ रिङ्खद्भिर्नखकिरणफेनैर्धवलिते ।

स्फुटं कुर्वाणाय प्रबलचलदौर्वानलशिखा-

वितर्कं कामाक्ष्याः सततमरुणिम्ने चरणयोः ॥

---

१. चरणरूपसूर्य.

शिवे पाशायेतामलघुनि तमःकूपकुहरे
 दिनाधीशायेतां मम हृदयपाथोजविपिने ।
नभोमासायेतां सरसकवितारीतिसरिति
 त्वदीयौ कामाक्षि प्रसृतकिरणौ देवि चरणौ ॥ १९ ॥
निषक्तं श्रुत्यन्ते नयनमिव सद्वृत्तरुचिरैः
 समैर्जुष्टं शुद्धैरधरमिव रम्यैर्द्विजगणैः ।
शिवे वक्षोजन्मद्वितयमिव मुक्ताश्रितमुमे
 त्वदीयं कामाक्षि प्रणतशरणं नौमि चरणम् ॥ २० ॥
नमस्यासंसज्जन्नमुचिपरिपन्थिप्रणयिनी-
 निसर्गप्रेङ्खोलत्कुरलकुलकालाहिशबले ।
नखच्छायादुग्धोदधिपयसि ते वैद्रुमरुचां
 प्रचारं कामाक्षि प्रकटयति पादाब्जसुषमा ॥ २१ ॥
कदा दूरीकर्तुं कटुदुरितकाकोलजनितं
 महान्तं संतापं मदनपरिपन्थिप्रियतमे ।
क्षणात्ते कामाक्षि त्रिभुवनपरीतापहरणे
 पटीयांसं लप्स्ये पदकमलसेवामृतरसम् ॥ २२ ॥
ययोः सांध्यं रोचिः सततमरुणिम्ने स्पृहयते
 ययोश्चान्द्री कान्तिः परितपति दृष्ट्वा नखरुचिम् ।
ययोः पाकोद्रेकं पिपठिषति भक्त्या किसलयं
 म्रदिम्नः कामाक्ष्या मनसि चरणौ तौ तनुमहे ॥ २३ ॥
जगन्नेदं नेदं परमिति परित्यज्य यतिभिः
 कुशाग्रीयस्वान्तैः कुशलधिषणैः शास्त्रसरणौ ।
गवेष्यं कामाक्षि ध्रुवमकृतकानां गिरिसुते
 गिरामैदंपर्यं तव चरणमाहात्म्यगरिमा ॥ २४ ॥

---

१ 'निषिक्त' इति क-ख-पाठः. २. शची ३. केशकलाप.. ४. 'क्षणं ते' इति क-ख-पाठः.

कृतस्नानं शास्त्रामृतसरसि कामाक्षि निनरां
दधानं वैशद्यं कलितरसमानन्दसुधया ।
अलंकारं भूमेर्मुनिजनमनश्चिन्मयमहा-
पयोधेरन्तःस्थं तव चरणरत्नं विजयते ॥ २५ ॥
मनोगेहे मोहोद्भवतिमिरपूर्णे मम मुहु-
र्दरिद्राणीकुर्वन्दिनकरसहस्राणि किरणैः ।
विधत्तां कामाक्षि प्रसृमरतमोवञ्चनचणः
क्षणार्धं सांनिध्यं चरणमणिदीपो जननि ते ॥ २६
कवीना चेतोवन्नखररुचिसंपर्कि विबुध-
स्रवन्तीस्रोतोवत्पटुमुखरितं हंसकरवैः ।
दिनारम्भश्रीवन्नियतमरुणच्छायसुभगं
मदन्तः कामाक्ष्याः स्फुरतु पदपङ्केरुहयुगम् ॥ २७
सदा किं संपर्कं प्रकृतिकठिनैर्नाकिमुकुटै-
स्तटैर्नीहाराद्रेरधिकमणुना योगिमनसा ।
विभिन्ते संमोहं शिशिरयति भक्तानपि दृशा-
मदृश्यं कामाक्षि प्रकटयति ते पादयुगलम् ॥ २८ ॥
पवित्राभ्यामम्ब प्रकृतिमृदुलाभ्यां तव शिवे
पदाभ्यां कामाक्षि प्रसभमभिभूतैः सचकितैः ।
प्रवालैरम्भोजैरपि च वनवासव्रतदशाः
सदैवारभ्यन्ते परिचरितनानाद्विजगणैः ॥ २९ ॥
मरालीनां पादाहतिमदनिशं हंसनिवहै-
कुमेःतेमस्य निर्जाड्यं नियतजलमध्यैकशरणम् ।
पयोधेर्व्यासङ्गं सततमपि दोषाप्तिमलिनं
कुर्वयोजं कामाक्ष्याः परिहसति पादाब्जयुगलम् ॥ ३० ॥

वेतर्क रात्तत्कान्तियुक्तम्; (पक्षे) न खररुचिसपर्कि. २. हसकः ५
सका. ३. 'सपर्कात्' इति सर्वपुस्तकपाठ ४. 'विभङ्गे' :
:. खपाठ. ५. 'पादयुगली' इति ग-पाठ..

जगद्रक्षादक्षा जलजरुचिशिक्षापटुतरा
सुरैर्नम्या रम्या सततमभिगम्या बुधजनैः ।
द्वयी लीलालोला श्रुतिषु सुरपालादिमुकुटी-
तटीसीमाधामा तव जननि कामाक्षि पदयोः ॥ ४३ ॥
गिरां दूरौ चोरौ जडिमतिमिराणां कृतजग-
त्परित्राणौ शोणौ मुनिहृदयनीडैकनिपुणौ ।
नखैः स्मेरौ सारौ निगमवचसां खण्डितभव-
ग्रहोन्मादौ पादौ मम मनसि कामाक्षि कलये ॥ ४४ ॥
अविश्रान्तं पङ्कं यदपि कलयन्यावकमयं
निरस्यन्कामाक्षि प्रणमनजुषां पङ्कमखिलम् ।
तुलाकोटिद्वन्द्वं दधदपि च गच्छन्नतुलतां
गिरां मार्गं पादो गिरिवरसुते लङ्घयति ते ॥ ४५ ॥
प्रवालं सव्रीडं विपिनविवरे वेपयति या
स्फुरल्लीलं बालातपमधिकबालं दधति[1] या ।
रुचिं सान्ध्यां वन्ध्यां विरचयति या वर्धयतु सा
शिवं मे कामाक्ष्याः पदनलिनपाटल्यलहरी ॥ ४६ ॥
किरञ्ज्योत्स्नारीतिं नखमणिरुचा हंसमनसां
वितन्वानः प्रीतिं विकचतरुणाम्भोरुहरुचिः ।
प्रकाशः श्रीपादस्तव जननि कामाक्षि तनुते
शरत्कालप्रीतिं शशिशकलचूडप्रियतमे ॥ ४७ ॥
नखाङ्कूरस्मेरद्युतिविमलगङ्गाम्भसि सुखं
कृतस्नानं ज्ञानामृतममलमास्वाद्य नियतम् ।
उदञ्चन्मञ्जीरस्फुरणमणिदीपे मम मनो
मनोज्ञे कामाक्ष्याश्चरणमणिहर्म्ये विहरताम् ॥ ४८ ॥
भवाम्भोधौ नौकां जडिमविपिने पावकशिखां
प्रणम्रेन्द्रादीनामधिमुकुटमुत्तंसकलिकाम् ।

१· 'विधति' इति क [illegible]

उदीते बोधेन्दौ तमसि नितरां जग्मुषि दशां
　　दरिद्रां कामाक्षि प्रकटमनुरागं वि[1]दधती ।
सितेनाच्छाद्याङ्गं नखरुचिपटेनाङ्घ्रियुगली-
　　पुरंध्री ते मातः स्वयमभि[2]सरत्येव हृदयम् ॥ ३७ ॥

दिनारम्भः संपन्नलिनविपिनानामभिनवो
　　विकासो वासन्तः सुकविपिकलोकस्य नियतम् ।
प्रदोषः कामाक्षि प्रकटपरमज्ञानशशिन-
　　श्चकास्ति त्वत्पादस्मरणमहिमा शैलतनये ॥ ३८ ॥

धृतच्छायं नित्यं सरसिरुहमैत्री[3]परिचितं
　　निधानं दीप्तीनां निखिलजगतां बोधजनकम् ।
मुमुक्षूणां मार्गप्रथनपटु कामाक्षि पदवीं
　　पदं ते पातङ्गीं परिकलयते पर्वतसुते ॥ ३९ ॥

शनैस्तीर्त्वा मोहाम्बुधिमथ [4]समारोढुमनसः
　　क्रमात्कैवल्याख्यां [5]सुकृतिसुलभां सौधवलभीम् ।
लभन्ते निःश्रेणीमिव झटिति कामाक्षि चरणं
　　पुरश्चर्याभिस्ते पुरमथनसीमन्तिनि जनाः ॥ ४० ॥

[6]प्रचण्डार्तिक्षोभप्रमथनकृते प्रातिभसरि-
　　त्प्रवाहप्रोद्दण्डीकरणजलदाय प्रणमताम् ।
प्रदीपाय प्रौढे भवतमसि कामाक्षि चरण-
　　प्रसादौन्मुख्याय स्पृहयति जनोऽयं जननि ते ॥ ४१ ॥

मरुद्भिः संसेव्या सततमपि चाञ्चल्यरहिता
　　सदारुण्यं यान्ती परिणतिदरिद्राणसुषमा ।
गुणोत्कर्षान्मञ्जीरजकलकलैस्तर्जनपटुः
　　प्रवालं कामाक्ष्याः परिहसति सा पादयुगली ॥ ४२ ॥

---

१. 'च दधती' इति ग-पाठः. २. 'सरत्येव' इति ग-पाठः. ३. 'परिनिर्दिदधान' इति ग-पाठ. ४ 'समारूढमनसः' इति क-ख-पाठः. ५. 'सुकृत' इति ग-पाठः. ६. 'प्रचण्डार्चिः' इति क-ख-पाठः.

[illegible]
[illegible] शची कामाक्षि [illegible] ॥ ४९ ॥
[illegible]
मनोज्ञे [illegible] ।
[illegible] कामाक्षि [illegible]
[illegible] ॥ ५० ॥
[illegible]
कुटीरान्त[illegible] ।
प्रचण्ड[illegible] मम कामाक्षि [illegible]
[illegible] ॥ ५१ ॥

पुरस्तात्कामाक्षि प्रचुररसमाखण्डलपुरी-
पुरंध्रीणां लास्यं तव ललितमालोक्य शनकैः ।
नखश्रीभिः स्मेरा बहु वितनुते नूपुररवै-
श्चमत्कृत्या शङ्के चरणयुगली चाटुरचनाः ॥ ५२ ॥

सरोजं निन्दन्ती नखकिरणकर्पूरशिशिरा
निषिक्ता मारारेर्मुकुटशशिरेखाहिमजलैः ।
स्फुरन्ती कामाक्षि स्फुटरुचिमये पल्लवचये
तवाधत्ते मैत्रीं पथिकसुभगां पादयुगली ॥ ५३ ॥

नतानां संपत्तेरनवरतमाकर्षणजपः
प्ररोहत्संसारप्रसरगरिमस्तम्भनजपः ।
त्वदीयः कामाक्षि स्मरहरमनोमोहनजपः
पटीयान्नः पायात्पदनलिनमञ्जीररनिनदः ॥ ५४ ॥

वितन्वीथा नाथे मम शिरसि कामाक्षि कृपया
पदाम्भोजन्यासं पशुपतिदृढप्राणदयिते ।

---

१. शची. २. अज्ञानरूप गजेन्द्रम्. ३. चरणपो मृगेन्द्राधिप. ४. 'स्मेरं' क-ख-पाठः. ५. क-ख-पुस्तकयोरस्मिञ्श्लोके पूर्वार्धोत्तरार्धयोर्व्यत्ययोऽस्ति.

जयत्यम्ब श्रीमन्नखकिरणचीनांशुकमयं
वितानं बिभ्राणे सुरमुकुटसंघट्टमसृणे।
निजारुण्यक्षौमास्तरणवति कामाक्षि सुलभा
बुधैः संविन्नारी तव चरणमाणिक्यभवने॥ ६२॥

प्रतीमः कामाक्षि स्फुरिततरुणादित्यकिरण-
श्रियो मूलद्रव्यं तव चरणमद्रीन्द्रतनये।
सुरेन्द्राशामापूरयति यदसौ ध्वान्तमखिलं
धुनीते दिग्भागानपि च महसा पाटलयते॥ ६३॥

[1]महाभाष्यव्याख्यापटुशयनमारोपयति वा
सरव्यापारेर्ष्यापिशुननिटिलं कारयति वा।
द्विरेफाणामध्यासयति सततं वा निवसतिं
प्रणम्रान्कामाक्ष्याः पदनलिनमाहात्म्यगरिमा॥ ६४॥

विवेकाम्भःस्रोतःस्नपनपरिपाटीशिशिरिते
समीभूते शास्त्रस्मरणहलसंकर्षणवशात्।
सतां चेतःक्षेत्रे वपति तव कामाक्षि चरणो
महासंवित्सस्यप्रकरवरबीजं गिरिसुते॥ ६५॥

दधानो मन्दारस्तबकपरिपाटीं नखरुचा
वहन्दीप्तां शोणाङ्गुलिपटलचाम्पेयकलिकाम्।
अशोकोल्लासं नः प्रचुरयतु कामाक्षि चरणो
विकासी वासन्तः समय इव ते शर्वदयिते॥ ६६॥

नखांशुप्राचुर्यप्रसृमर[2]मरालीधवलितः
स्फुरन्मञ्जीरोद्यन्मरकतमहः[3]शैवलयुतः।
भवत्याः कामाक्षि स्फुटचरणपाटल्यकपटो
नदः शोणाभिख्यो नगपतितनूजे विजयते॥ ६७॥

१. विष्णुशिवब्रह्मरूपान्करोतीति भावः. २. 'मरालालिधवलः' इति क-ख पाठः. ३. 'शैवलल्घु.' इति ग-पाठः.

निलीये कामाक्ष्या निगमनुतयोर्नाकिनतयो-
र्निरस्तप्रोन्मीलन्नलिनमदयोरेव पदयोः ॥ ७४ ॥
स्वभावादन्योन्यं किसलयमपीदं तव पदं
म्रदिम्ना शोणिम्ना भगवति दधाते सदृशताम्।
वने पूर्वस्येच्छा सततमवने किं तु जगतां
परस्येत्थं भेदः स्फुरति हृदि कामाक्षि सुधियाम् ॥ ७५
कथं वाचालोऽपि प्रकटमणिमञ्जीरनिनदैः
सदैवानन्दार्द्रान्विरचयति वाचंयमजनान्।
प्रकृत्या ते शोणच्छविरपि च कामाक्षि चरणो
मनीषानैर्मल्यं कथमिव नृणां मांसलयते ॥ ७६ ॥
चलत्तृष्णावीचीपरिचलनपर्याकुलतया
मुहुर्भ्रान्त्वा तान्तः परमशिववामाक्षि परवान्।
तितीर्षुः कामाक्षि प्रचुरतरकर्माम्बुधिममुं
कदाहं लप्स्ये ते चरणमणिसेतुं गिरिसुते ॥ ७७ ॥
विशुष्यन्त्यां प्रज्ञासरिति दुरितग्रीष्मसमय-
प्रभावेण क्षीणे सति मम मनःकेकिनि शुचा।
त्वदीयः कामाक्षि स्फुरितचरणाम्भोदमहिमा
नभोमासाटोपं नगपतिसुते किं न कुरुते ॥ ७८ ॥
विनम्राणां चेतोभवनवलभीसीम्नि चरण-
प्रदीपे प्राकाश्यं दधति तव निर्धूततमसि।
असीमा कामाक्षि स्वयमलघुदुष्कर्मलहरी
विघूर्णन्ती शान्तिं शलभपरिपाटीव भजते ॥ ७९ ॥
विराजन्ती शुक्तिर्नखकिरणमुक्तामणितते
विपत्पाथोराशौ तरिरपि नराणां प्रणमताम्।
त्वदीयः कामाक्षि ध्रुवमलघुवह्निर्भववने
मुनीनां ज्ञानाग्नेररणिरयमङ्घ्रिर्विजयते ॥ ८० ॥

१. [illegible] इति क-ख-पाठः. २. '[illegible]' इति क-ख-पाठः.

निर्लीये कामाक्ष्या निगमनुतयोर्नाकिनतयो-
र्निरस्तप्रोन्मीलन्नलिनमदयोरेव पदयोः ॥ ७४ ॥

स्वभावादन्योन्यं किसलयमपीदं तव पदं
म्रदिम्ना शोणिम्ना भगवति दधाते सदृशताम् ।
वने पूर्वस्येच्छा सततमवने किं तु जगतां
परस्येत्थं भेदः स्फुरति हृदि कामाक्षि सुधियाम् ॥ ७५ ॥

कथं वाचालोऽपि प्रकटमणिमञ्जीरनिनदैः
सदैवानन्दार्द्रान्विरचयति वाचंयमजनान् ।
प्रकृत्या ते शोणच्छविरपि च कामाक्षि चरणो
मनीषानैर्मल्यं कथमिव नृणां मांसलयते ॥ ७६ ॥

चलत्तृष्णावीचीपरिचलनपर्याकुलतया
मुहुर्भ्रान्त्वा तान्तः परमशिववामाक्षि परवान् ।
तितीर्षुः कामाक्षि प्रचुरतरकर्माम्बुधिममुं
कदाहं लप्स्ये ते चरणमणिसेतुं गिरिसुते ॥ ७७ ॥

विशुष्यन्त्यां प्रज्ञासरिति दुरितग्रीष्मसमय-
प्रभावेण क्षीणे सति मम मनःकेकिनि शुचा ।
त्वदीयः कामाक्षि स्फुरितचरणाम्भोदमहिमा
नभोमासाटोपं नगपतिसुते किं न कुरुते ॥ ७८ ॥

विनम्राणां चेतोभवनवलभीसीम्नि चरण-
प्रदीपे प्राकाश्यं दधति तव निर्धूततमसि ।
असीमा कामाक्षि स्वयमलघुदुष्कर्मलहरी
विघूर्णन्ती शान्तिं शलभपरिपाटीव भजते ॥ ७९ ॥

विराजन्ती शुक्तिर्नखकिरणमुक्तामणितते-
र्विपत्पाथोराशौ तरिरपि नराणां प्रणमताम् ।
त्वदीयः कामाक्षि ध्रुवमलघुवह्निर्भववने
मुनीनां ज्ञानाग्नेररणिरयमङ्घ्रिर्विजयते ॥ ८० ॥

१. '[illegible]' इति क-ख-पाठः. २. '[illegible] भजते' इति क-ख-पाठः.

[illegible] ।
[illegible]: कामाक्षि प्रसभम[illegible]
विभान्ति [illegible] प्रकृति[illegible] ॥ ८७ ॥
वहन्नप्यश्रान्तं मधुरनिनदं हंसकमसौ
तमेवाधः कर्तुं किमिव यतते केलिगमने ।
भवस्यैवानन्दं विदधदपि कामाक्षि चरणौ
भवत्यास्तद्रोहं भगवति किमेवं वितनुते ॥ ८८ ॥
यदत्यन्तं ताम्यत्यलसगतिवार्तास्वपि शिवे
तदेतत्कामाक्षि प्रकृतिमृदुलं ते पदयुगम् ।
किरीटैः संघट्टं कथमिव सुरौघस्य सहते
मुनीन्द्राणामास्ते मनसि च कथं सूचिनिशिते ॥ ८९ ॥
मनोरङ्गे मत्के विबुधजनसंमोदजननी
सरागव्यासङ्गं सरसमृदुसंचारसुभगा ।
मनोज्ञा कामाक्षि प्रकटयतु लास्यप्रकरणं
चलन्मञ्जीरा ते चरणयुगली नर्तकवधूः ॥ ९० ॥
परिष्कुर्वन्मातः पशुपतिकपर्दं चरणराड्
पराचां हृत्पद्मं परमभणितीनां च मुकुटम् ।
भवाख्ये पाथोधौ परिहरतु कामाक्षि ममता-
पराधीनत्वं मे परिमुषितपाथोजमहिमा ॥ ९१ ॥
प्रसूनैः संपर्कादमरतरुणीकुन्तलभवै-
रभीष्टानां दानादनिशमपि कामाक्षि नमताम् ।
स्वसङ्गात्कङ्केलिप्रसवजनकत्वेन च शिवे
त्रिधा धत्ते वार्तां सुरभिरिति पादो गिरिसुते ॥ ९२ ॥
महामोहस्तेनव्यतिकरभयात्पालयति यो
विनिक्षिप्तं स्वस्मिन्निजजनमनोरत्नमनिशम् ।
स रागस्योद्रेकात्सततमपि कामाक्षि तरसा
किमेवं पादोऽसौ किसलयरुचिं चोरयति ते ॥ ९३ ॥

[illegible]पना ' इति क-ख-पाठ[illegible]

सदा स्वादुंकारं विपयलहरीशालिकणिकां
समास्वाद्य श्रान्तं हृदयशुकपोत जननि मे ।
कृपाजाले भालेक्षणमहिपि कामाक्षि रभसा-
द्गृहीत्वा रुन्धीथाश्चरणयुगलीपञ्जरपुटे ॥ ९४ ॥

धुनानं कामाक्षि स्मरणलवमात्रेण जडिम-
ज्वरप्रौढिं गूढस्थितिनिगमनैकुञ्जकुहरे ।
अलभ्यं सर्वेपां कतिचन लभन्ते सुकृतिन-
श्चिरादन्विष्यन्तस्तव चरणसिद्धौपधमिदम् ॥ ९५ ॥

रणन्मञ्जीराभ्यां ललितगमनाभ्यां सुकृतिनां
मनोवास्तव्याभ्या मथिततिमिराभ्या नखरुचा ।
निधेयाभ्या पत्या निजशिरसि कामाक्षि सततं
नमस्ते पादाभ्यां नलिनमृदुलाभ्यां गिरिसुते ॥ ९६ ॥

यश· नूते मातर्मधुरकवितां पक्ष्मलयते
श्रियं दत्ते वित्ते कमपि परिपाकं प्रथयते ।
सता पाशग्रन्थिं शिथिलयति किं किं न कुरुते
प्रपन्ने कामाक्ष्याः प्रणतिपरिपाटी चरणयो· ॥ ९७ ॥

मनीपां माहेन्द्रीं ककुभमिव ते कामपि दशां
प्रधत्ते कामाक्ष्याश्चरणतरुणादित्यकिरण· ।
यदीये संपर्के धृतरसमरन्दा कवयतां
परीपाकं धत्ते परिमलवती सूक्तिनलिनी ॥ ९८ ॥

सुरागे राकेन्दुप्रतिनिधिमुखे पर्वतसुते
चिराल्लभ्ये भक्त्या शमधनजनानां परिपदा ।
मनोभृङ्गो मत्क· पदकमलयुग्मे जननि ते
प्रकाम कामाक्षि त्रिपुरहरवामाक्षि रमताम् ॥ ९९ ॥

---

१ हृदयशुकपोतं इति ख-पाठः । २ 'प्रपन्ने' इति क-ख-पाठः । ३. 'प्रणति' इति ग-पाठः । ४ क-ग-पुस्तकयोः 'सुरागे' इत्यादि, 'पदद्वन्द्वे' इत्यादि च पद्यं नास्ति

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] ॥ ४ ॥

[illegible] ॥ ५ ॥

तुङ्गाभिरामकुचभरभङ्गुरितमध्यमाश्रयाणि कामगम् ।
गजगमनगमन शृङ्गाराङ्गनानगिङ्गनाम ॥ ६ ॥
मधुरवचना गभीरवचना मन्दहासि गुणमणिभूषा ।
चिद्रूपा काञ्चिपुरे केलिरूपा कम्बुग्रीवकान्तिरूपा ॥ ७ ॥
कुटिलकच कठिनकुच कुन्दस्मितकान्ति कुङ्कुमतनुम् ।
कुरुते विहृति काञ्च्या कुरुबन्धमानेमोममनेकाम् ॥ ८ ॥

पञ्चशरशास्त्रबोधनपरमाचार्येण दृष्टिपातेन ।
काञ्चीसीम्नि कुमारी काचन मोहयति कामजेतारम् ॥ ९ ॥
श्रितकम्पासीमानं शिथिलितपरमेशधैर्यमहिमानम् ।
कलये पाटलिमानं कंचन कञ्चुकितभुवनभूमानम् ॥ १० ॥
आदृतकाञ्चीनिलयामाद्यामारूढयौवनाटोपाम् ।
आगमवतंसकलिकामानन्दाद्वैतकन्दलीं वन्दे ॥ ११ ॥
काञ्चीरत्नविभूषां कामपि कंदर्पसूतिकापाङ्गीम् ।
परमां कलामुपासे परशिववामाङ्कपीठिकासीनाम् ॥ १२ ॥
कम्पातीरचराणां करुणाकोरकितदृष्टिपातानाम् ।
केलीवनं मनो मे केषांचिद्भवतु चिद्विलासानाम् ॥ १३ ॥
आम्रतरुमूलवसतेरादिमपुरुषस्य नयनपीयूषम् ।
आरब्धयौवनोत्सवमाम्नायरहस्यमन्तरवलम्बे ॥ १४ ॥
अधिकाञ्चि परमयोगिभिरादिमपरपीठसीम्नि दृश्येन ।
अनुबद्धं मम मानसमरुणिमसर्वस्वसंप्रदायेन ॥ १५ ॥
अङ्कितशंकरदेहामङ्कुरितोरोजकङ्कणाश्लेषैः ।
अधिकाञ्चि नित्यतरुणीमद्राक्षं कांचिदद्भुतां बालाम् ॥ १६ ॥
मधुरस्मितेन रमते मांसलकुचभारमन्दगमनेन ।
मध्येकाञ्चि मनो मे मनसिजसाम्राज्यगर्वबीजेन ॥ १७ ॥
धरणिमयीं तरणिमयीं पवनमयीं गगनदहनहोतृमयीम् ।
अम्बुमयीमिन्दुमयीमम्बामनुकम्पमादिमामीक्षे ॥ १८ ॥
लीनस्थिति मुनिहृदये ध्यानस्तिमितं तपस्युपक्रम्यम् ।
पीनस्तनभरमीडे मीनध्वजतन्त्रपरमतात्पर्यम् ॥ १९ ॥
श्वेता मन्थरहसिते शाता मध्ये च वाङ्मनोतीता ।
शीता लोचनपाते स्फीता कुचसीम्नि शाश्वती माता ॥ २० ॥
पुरतः कदा नु करवै पुरवैरिविमर्दपुलकिताङ्गलताम् ।
पुनतीं च काञ्चिदेशं पुष्पायुधवीर्यसरसपरिपाटीम् ॥ २१ ॥

[illegible]

निद्रुमगतचन्द्रे विभ्रमगामायमारमालाम् ॥ २१ ॥
कुर्वन्निन्दुगोत्रमात्र कुलत्वं किमपि नोनि कमागा ।
कुलकमकुलकुम्भं कुसुमायुधनीयेमाकमाम् ॥ २२ ॥
कुचवलितकुचकिशोरैः कुर्वाणैः काञ्चिदेशमोदम् ।
कुङ्कुमशोणैर्निचित कुशलपथ शम्भुकुञ्जगामी ॥ २३ ॥
अङ्कितकुचेन केनचिदन्यकरणोपमेन कमलानाम् ।
अन्तःपुरेण शम्भोरलङ्क्रिया कापि कल्प्यते काञ्च्या ॥ २४ ॥

१ 'गोत्रमात्र' इति क-ख-ग पाठः

उररीकरोमि संततमूष्मलफालेन ललितं पुंसा ।
उपकम्पमुचितखेलनमुर्वीधरवंशसंपदुन्मेषम् ॥ ३५ ॥
अङ्कुरितस्तनकोरकमङ्कालंकारमेकचूतपतेः ।
आलोकेमहि कोमलमागमसँल्लापसारयाथार्थ्यम् ॥ ३६ ॥
पुञ्जितकरुणमुदञ्चितशिञ्जितमणिकाञ्चि किमपि काञ्चिपुरे ।
मञ्जरितमृदुलहासं पिञ्जरतनुरुचि पिनाकिमूलधनम् ॥ ३७ ॥
लोलहृदयोऽस्मि शंभोर्लोचनयुगलेन लेह्यमानायाम् ।
ललितपरमशिवायां लावण्यामृततरङ्गमालायाम् ॥ ३८ ॥
मधुकरसहचरचिकुरैर्मदनागमसमयदीक्षितकटाक्षैः ।
मण्डितकम्पातीरैर्मङ्गलकन्दैर्ममास्तु सारूप्यम् ॥ ३९ ॥
वदनारविन्दवक्षोवामाङ्कतटीवशंवदीभूता ।
पुरुषत्रितये त्रेधा पुरंध्रिरूपा त्वमेव कामाक्षि ॥ ४० ॥
बाधाकरीं भवाब्धेराधाराद्यम्बुजेषु विचरन्तीम् ।
आधारीकृतकाञ्चीं बोधामृतवीचिमेव विमृशामः ॥ ४१ ॥
कलयाम्यन्तः शशधरकलयाङ्कितमौलिममलचिद्वलयाम् ।
अलयामागमपीठीनिलयां वलयाङ्कसुन्दरीमम्बाम् ॥ ४२ ॥
शर्वादिपरमसाधकगुर्वानीताय कामपीठजुषे ।
सर्वाकृतये शोणिमगर्वाय समर्प्यते हृदयम् ॥ ४३ ॥
समया सान्ध्यमयूखैः समया बुद्ध्या सदैव शीलितया ।
उमया काञ्चीरतया न मया लभ्येत किं नु तादात्म्यम् ॥ ४४ ॥
जन्तोस्तव पदपूजनसंतोषतरङ्गितस्य कामाक्षि ।
बन्धो यदि भवति पुनः सिन्धोरम्भसु बम्भ्रमीति शिला ॥ ४५ ॥

[illegible]

[illegible]

आनन्दं [illegible] ॥ [illegible] ॥

[illegible] पाशाङ्कुश [illegible] ।
[illegible] निगमानां सिद्धान्तं [illegible] ॥ [illegible] ॥

आहित [illegible] ।
आखिल [illegible] ॥ [illegible] ॥

मूकोऽपि जडिलदुर्गतिशोकोऽपि [illegible] ।
मूको भवति स जन्तुर्यो [illegible] ॥ [illegible] ॥

पञ्चदशवर्णरूपं कनक [illegible] ।
पञ्चशरीय [illegible] ॥ [illegible] ॥

१. 'रचि [illegible]' [illegible] सत्या पाठ

परिणतवतीं चतुर्धा पदवीं सुधियां समेत्य सौषुम्णीम् ।
पञ्चाशदर्णकल्पितपदशिल्पां तां नमामि कामाक्षीम् ॥ ५९ ॥
आदिक्षन्मम गुरुराडादिक्षान्ताक्षरात्मिकां विद्याम् ।
स्वादिष्टचापदण्डां नेदिष्ठामेव कामपीठगताम् ॥ ६० ॥
तुष्यामि हर्षितस्मरशासनया काञ्चिपुरि कृतासनया ।
स्वासनया सकलजगद्भासनया कलितशम्बरासनया ॥ ६१ ॥
प्रेमवती कम्पायां स्थेमवती यतिमनःसु भूमवती ।
सामवती नित्यगिरा सोमवती शिरसि भाति हैमवती ॥ ६२ ॥
कौतुकिना कम्पायां कौसुमचापेन कीलितेनान्तः ।
कुलदैवतेन महता कुड्मलमुद्रां धुनोतु नः प्रतिभा ॥ ६३ ॥
केनापि मिलितदेहा यूना स्वाहासहायतिलकेन ।
सहकारमूलदेशे संविद्रूपा कुटुम्बिनी रमते ॥ ६४ ॥
कुसुमशरगर्वसपत्नकोपगृहं भाति काञ्चिमध्यगतम् ।
स्थापितमस्मिन्कथमपि गोपितमन्तर्मया मनोरत्नम् ॥ ६५ ॥
दग्धषडध्वारण्यं दरदलितकुसुम्भसंभृतारुण्यम् ।
कलये नवतारुण्यं कम्पातटसीम्नि किमपि कारुण्यम् ॥ ६६ ॥
अधिकाञ्चि वर्धमानामतुलां करवाणि पारणामक्ष्णोः ।
आनन्दपाकभेदामरुणिमपरिणामगर्वपल्लविताम् ॥ ६७ ॥
बाणसृणिपाशकार्मुकपाणिममुं कमपि कामपीठगतम् ।
एणधरकोणचूडं शोणिमपरिपाकभेदमाकलये ॥ ६८ ॥
किं वा फलति ममान्यैर्बिम्बाधरचुम्बिमन्दहासमुखी ।
संबाधकरी तमसामम्बा जागर्ति मनसि कामाक्षी ॥ ६९ ॥
मञ्चे सदाशिवमये परशिवमयललितपौष्पपर्यङ्के ।
अधिचक्रमध्यमास्ते कामाक्षी नाम किमपि मम भाग्यम् ॥ ७० ॥

१. 'पञ्चाशद्वर्ण' इति क-ख-ग-पाठः. २. आदिश्य उपदिष्टवान्. ३. इक्षुधनुर्धा-रिणीम् ४. स्थैर्यवती ५. ऐश्वर्यवती. ६. संपोषम्.

[illegible] ।
[illegible] ॥ ७१ ॥
[illegible] ।
[illegible] ॥ ७२ ॥
मुनिमपि [illegible] ।
[illegible] ॥ ७३ ॥
वेदमयी नादमयी बिन्दुमयी परपदोद्यदिन्दुमयीम् ।
मन्त्रमयी तन्त्रमयी प्रकृतिमयी नौमि विश्वविकृतिमयीम् ॥ ७४ ॥
पुरमथनपुण्यकोटी पुञ्जितकविलोकसूक्तिरसधाटी ।
मनसि मम कामकोटी विहरतु करुणाविपाकपरिपाटी ॥ ७५ ॥
कुटिलं चटुलं पृथुलं मृदुलं कचनयनजघनचरणेषु ।
अवलोकितमवलम्बनमधिकम्पानन्दमभेद्यमस्माभिः ॥ ७६ ॥
प्रत्यङ्मुख्या दृष्ट्या प्रसाददीपाङ्कुरेण कामाक्ष्याः ।
पश्यामि निस्तुलमहो पचेलिमं किमपि परशिवोल्लासम् ॥ ७७ ॥
विद्ये विधातृविषये कात्यायनि कालि कामकोटिकले ।
भारति भैरवि भद्रे शाकिनि शांभवि शिवे स्तुवे भवतीम् ॥ ७८ ॥
मालिनि महेशचारिणि काञ्चीखेलिनि विपक्षकालिनि ते ।
शूलिनि विद्रुमशालिनि सुरजनपालिनि कपालिनि नमोऽस्तु ॥ ७९ ॥
देशिक इति[4] किं शङ्के तत्तादृक्तव नु तरुणिमोन्मेषः ।
कामाक्षि शूलपाणेः कामागमतंत्रयज्ञदीक्षायाम् ॥ ८० ॥
वेतण्डकुम्भडम्बरवैतण्डिककुचभरार्तमध्याय ।
[6]कुङ्कुमरुचे नमस्यां शंकरनयनामृताय रचयामः ॥ ८१ ॥
अधिकाञ्चितमणिकाञ्चनकाञ्चीमधिकाञ्चि काचिदद्राक्षम् ।
अवनतजनानुकम्पामनुकम्पाकूलमस्मदनुकूलाम् ॥ ८२ ॥

'सुमुदुपा' इति क-ख-ग-पाठः. २. 'निस्तुललयं' इति क-ख-ग-पाठः [illegible] 'हलिनि' इति क-ख-ग-पाठः. ४. 'इति नु किमेषः शङ्के' इति घ-पाठः. [illegible]पत्र इति घ-पाठः. ६. 'कुङ्कुमलचये' इति क-ख-घ-पाठः.

[illegible] ।
[illegible] ॥ ८३ ॥
[illegible] ।
[illegible] ॥ ८४ ॥
[illegible] ।
[illegible] ॥ ८५ ॥
[illegible] ।
[illegible] । ८६ ॥
[illegible] ।
[illegible] ॥ ८७ ॥
[illegible] ।
[illegible] ॥ ८८ ॥
[illegible] ।
[illegible] ॥ ८९ ॥
[illegible] ।
[illegible] ॥ ९० ॥
[illegible] ।
[illegible] ॥ ९१ ॥
[illegible] ।
[illegible] ॥ ९२
[illegible] ।
[illegible] । ९३
[illegible] ।
[illegible] ॥ ९४

[illegible]

[illegible] कामकोटी [illegible] ।
[illegible] ॥ ७१ ॥
[illegible] मार्गे [illegible] ।
चरणे चन्द्राभरणे काञ्चीशरणे नतार्तिसंहरणे ॥ ७२ ॥
[illegible] ।
[illegible] ॥ ७३ ॥
वेदमयीं नादमयीं बिन्दुमयीं परपदोद्यदिन्दुमयीम् ।
मन्त्रमयीं तन्त्रमयीं प्रकृतिमयीं नौमि विश्वविकृतिमयीम् ॥ ७४ ॥
पुरमथनपुण्यकोटी पुञ्जितकविलोकसूक्तिरसधाटी ।
मनसि मम कामकोटी विहरतु करुणाविपाकपरिपाटी ॥ ७५ ॥
कुटिलचटुलपृथुलमृदुलकचनयनजघनचरणेषु ।
अवलोकितमवलम्बितमधिकम्पितमन्तरङ्गमस्माभिः ॥ ७६ ॥
प्रत्यङ्मुख्या दृष्ट्या प्रसाददीपाङ्कुरेण कामाक्ष्याः ।
पश्यामि निस्तुलमहो पचेलिमं किमपि परशिवोल्लासम् ॥ ७७ ॥
विद्ये विधातृविषये कात्यायनि कालि कामकोटि कले ।
भारति भैरवि भद्रे शाकिनि शाम्भवि शिवे स्तुवे भवतीम् ॥ ७८ ॥
मालिनि महेशचारिणि काञ्चीखेलिनि विपक्षकालिनि ते ।
शूलिनि विद्रुमशालिनि सुरजनपालिनि कपालिनि नमोऽस्तु ॥ ७९ ॥
देशिक इति किं शङ्के तत्तादृक्तव नु तरुणिमोन्मेषः ।
कामाक्षि शूलपाणे कामागमतन्त्रयन्त्रदीक्षायाम् ॥ ८० ॥
वेतण्डकुम्भडम्बरवैतण्डिककुचभरार्तमध्याय ।
कुङ्कुमरुचे नमस्या शंकरनयनामृताय रचयामः ॥ ८१ ॥
अधिकाञ्चितमणिकाञ्चनकाञ्चीमधिकाञ्चि काचिदद्राक्षम् ।
अवनतजनानुकम्पामनुकम्पाकूलमस्मदनुकूलाम् ॥ ८२ ॥

१ 'मुमुदुषा' इति क-ख-ग-पाठः २ 'निस्तुललय' इति क-ख-ग-पाठः
३ 'विपक्षहालिनि' इति क-ख-ग-पाठः ४ 'इति नु किमथ शङ्के' इति घ-पाठः
५. 'तन्त्रयन्त्र' इति घ-पाठः ६ 'कुङ्कुमरुचये' इति क-ख-घ-पाठः

परिचितकम्पातीरं पर्वतराजन्यसुकृतसंनाहम् ।
परगुरुकृपया वीक्षे परमशिवोत्सङ्गमङ्गलाभरणम् ॥ ८३ ॥
दग्धमदनस्य शंभोः प्रथीयसीं ब्रह्मचर्यवैदग्धीम् ।
तव देवि चतुरिमश्रीतरुणिमपाको न चक्षमे मातः ॥ ८४ ॥
मदजलतमालपत्रा वसनितपत्रा करादृतखनित्रा ।
विहरति पुलिन्दयोषा गुञ्जाभूषा फणीन्द्रकृतवेषा ॥ ८५ ॥
अङ्के शुकिनी गीते कौतुकिनी परिसरे च गायकिनी ।
जयसि सविधेऽम्ब भैरवमण्डलिनी श्रवसि शङ्खकुण्डलिनी ॥ ८६ ॥
प्रणतजनतापवर्गा कृतरणसर्गा ससिंहसंसर्गा ।
कामाक्षि मुदितभर्गा हतरिपुवर्गा त्वमेव सा दुर्गा ॥ ८७ ॥
श्रवणचलद्वेतण्डा समरोद्दण्डा धुतासुरशिखण्डा ।
देवि कलितान्त्रखण्डा धृतनरमुण्डा त्वमेव चामुण्डा ॥ ८८ ॥
उर्वीधरेन्द्रकन्ये दर्वीभरितेन भक्तपूरेण ।
गुर्वीमकिंचनार्तिं खर्वीकुरुषे त्वमेव कामाक्षि ॥ ८९ ॥
ताडितरिपुपरिपीडनभयहरणनिपुणहलमुसला ।
क्रोडपतिभीषणमुखी क्रीडसि जगति त्वमेव कामाक्षि ॥ ९० ॥
स्मरमथनवरणलोला मन्मथहेलाविलासमणिशाला ।
कनकरुचिचौर्यशीला त्वमम्ब बाला कराब्जधृतमाला ॥ ९१ ॥
विमलपटी कमलकुटी पुस्तकरुद्राक्षशस्तहस्तपुटी ।
कामाक्षि पक्ष्मलाक्षी कलितविपञ्ची विभासि वैरिञ्ची ॥ ९२ ॥
कुङ्कुमरुचिपिङ्गमसृक्पङ्किलमुण्डालिमण्डित [illegible]
जयति तव रूपभेदं जपपटपुस्तकवरा[illegible] ॥
कनकमणिकलितभूषा काला[illegible] ।

[illegible]

पाण्डित्यं परमेश्वरि स्तुतिविधौ नैवाश्रयन्ते गिरां
वैरञ्च्यान्यपि गुम्फनानि विगलद्गर्वाणि शर्वाणि ते ।
स्तोतुं त्वां परिफुल्लनीलनलिनश्यामाक्षि कामाक्षि मां
वाचालीकुरुते तथापि नितरां त्वत्पादसेवादरः ॥ १ ॥

तापिञ्छस्तबकत्विषे तनुभृतां दारिद्र्यमुद्राद्विषे
संसाराख्यतमोमुषे पुरिपोर्वामाङ्कसीमाजुषे ।
कम्पातीरमुपेयुषे कवयतां जिह्वाकुटीं जग्मुषे
विश्वत्राणपुषे नमोऽस्तु सततं तस्मै परज्योतिषे ॥ २ ॥

संध्यारुणयन्ति शंकरजटाकान्तारचन्द्रार्भकं
सिन्दूरन्ति च ये पुरदरवधूसीमन्तसीमान्तरे ।

...-पाठ २. 'किमपि' इति क-ख-ग-पाठ. ३. 'स्वमार्गोपि...जो' इति ग... ४ '...त्वोत्तर' इति घ-पाठ. ५ 'सतानवता' इति घ पाठ. ...तन्त्रगन्ध'. ...ऽे नास्ति

पुण्यं ये परिपक्वयन्ति भजतां काञ्चीपुरे मामभी
पायासुः परमेश्वरप्रणयिनीपादोद्भवाः पांसवः ॥ ३ ॥

कामाडम्बरपूर्णया शशिरुचा कम्रस्मितानां त्विषा
कामारेरनुरागसिन्धुमधिकं कल्लोलितं तन्वती ।
कामाक्षीति समस्तसज्जननुता कल्याणदात्री नृणां
कारुण्याकुलमानसा भगवती कम्पातटे जृम्भते ॥ ४ ॥

कामाक्षीणपराक्रमप्रकटनं संभावयन्ती दृशा
श्यामा क्षीरसहोदरस्मितरुचिप्रक्षालिताशान्तरा ।
वामाक्षी जनमौलिभूषणमणिर्वाचां परा देवता
कामाक्षीति विभाति कापि करुणा कम्पातटिन्यास्तटे ॥ ५ ॥

श्यामा काचन चन्द्रिकात्र भुवने पुण्यात्मनामानने
सीमाशून्यकवित्ववर्षजननी या कापि कादम्बिनी ।
माराराातिमनोविमोहनविधौ काचित्तमःकन्दली
कामाक्ष्याः करुणाकटाक्षलहरी कामाय मे कल्पताम् ॥ ६ ॥

प्रौढध्वान्तकदम्बके कुमुदिनीपुण्याङ्कुरं दर्शय-
ज्ज्योत्स्नासंगमनेऽपि कोकमिथुनं मिश्रं समुद्भावयन् ।
कालिन्दीलहरीदशां प्रकटयन्कम्रां नभस्यद्भुतां
कश्चिन्नेत्रमहोत्सवो विजयते काञ्चीपुरे शूलिनः ॥ ७ ॥

तन्त्राभूततनालनीलमुपमैस्तारुण्यलीलागृहै-
स्तारानाथकिशोरलाञ्छितकचैस्ताम्रारविन्देक्षणैः ।
मातः संश्रयता मनो मनसिजप्रागल्भ्यनाडिंधमैः
कम्पातीरचरैर्घनस्तनभरैः पुण्याङ्कुरैः शांकरैः ॥ ८ ॥

नित्यं निश्चलतामुपेत्य मरुतां रक्षाविधिं पुष्णती
तेजःसञ्चयपाटवेन किरणानुष्णद्युतेर्मुष्णती ।

[illegible]
　　[illegible]

[illegible]
　　[illegible]
[illegible]
　　[illegible] ॥ १० ॥

[illegible]
　　[illegible]
[illegible]
　　[illegible] ॥ ११ ॥

ज्ञाता शीतलशैलतः सुकृतिनां दृश्या परं देहिनां
　　लोकानां क्षणमात्रसंस्मरणतः संतापविच्छेदिनी ।
आश्चर्यं बहुखेलनं वितनुते नैश्चल्यमाबिभ्रती
　　कम्पायास्तटसीम्नि कापि तटिनी कारुण्यपाथोमयी ॥ १२ ॥

ऐक्यं येन विरच्यते हरतनौ दम्भावपुंभावुके
　　रेखा यत्कचसीम्नि शेखरदशा नैशाकरी गाहते ।
औन्नत्यं मुहुरेति येन स महान्मेनासखः सानुमा-
　　न्कम्पातीरविहारिणा सशरणास्तेनैव धाम्ना वयम् ॥ १३ ॥

अक्ष्णोश्च स्तनयोः श्रिया श्रवणयोर्बाह्वोश्च मूलं स्पृश-
　　न्नुत्तंसेन मुखेन च प्रतिदिनं द्रुह्यन्पयोजन्मने ।
माधुर्येण गिरां गतेन मृदुना हंसाङ्गनां ह्रेपय-
　　न्काञ्चीसीम्नि चकास्ति कोऽपि कवितासंतानबीजाङ्कुरः ॥ १४ ॥

खण्डं चान्द्रमसं वतंसमनिशं काञ्चीपुरे खेलनं
　　कालायश्छवितस्करीं तनुरुचिं कर्णेजपे लोचने ।

---

१ 'अहो' इति घ पाठः　२ हिमालय　३ मलम्पु[illegible] इति [illegible]

तारुण्योष्मनखंपचस्तनभरं जङ्घास्पृशं कुन्तलं
भाग्यं देशिकसंचितं मम कदा संपादयेदम्बिके ॥ १५ ॥
तन्वानं जनकेलिसौधसरणिं नैसर्गिकीणां गिरां
केदारं कविमल्लसूक्तिलहरीसस्यश्रियां शाश्वतम् ।
अंहोवञ्चनचुञ्चु किंचन भजे काञ्चीपुरीमण्डनं
पर्यायच्छवि पाकशासनमणेः पौष्पेषवं पौरुषम् ॥ १६ ॥
आलोके मुखपङ्कजे च दधती सौधाकरीं चातुरीं
चूडालंक्रियमाणपङ्कजवनीवैरागमप्रक्रिया ।
मुग्धस्मेरमुखी घनस्तनतटी मूर्छालमध्याञ्चिता
काञ्चीसीमनि कामिनी विजयते काचिज्जगन्मोहिनी ॥ १७ ॥
यस्मिन्नम्ब भवत्कटाक्षरजनी मन्देऽपि मन्दस्मित-
ज्योत्स्नासंस्नपिता भवत्यभिमुखी तं प्रत्यहो देहिनम् ।
द्राक्षामाक्षिकमाधुरीमदभरव्रीडाकरी वैखरी
कामाक्षि स्वयमातनोत्यभिसृतिं वामेक्षणेव क्षणात् ॥ १८ ॥
कालिन्दीजलकान्तयः स्मितरुचिस्वर्वाहिनीपाथसि
प्रौढध्वान्तरुचः स्फुटाधरमहालौहित्यसंध्योदये ।
माणिक्योपलकुण्डलांशुशिखिनी व्यामिश्रधूमश्रियः
कल्याणैकभुवः कटाक्षसुषमाः कामाक्षि राजन्ति ते ॥ १९ ॥

कलकलरणत्काञ्ची काञ्चीविभूषणमालिका
कचभरलसच्चन्द्रा चन्द्रावतंससधर्मिणी ।
कविकुलगिरः श्रावंश्रावं मिलत्पुलकाङ्कुरा
विरचितशिरःकम्पा कम्पातटे परिशोभते ॥ २० ॥
सरसवचसां वीची नीचीभवन्मधुमाधुरी
भरितभुवना कीर्तिर्मूर्तिर्मनोभवजित्वरी ।

[illegible]

[illegible]
[illegible]

[illegible]
[illegible]

[illegible]
[illegible]

[illegible]
[illegible]

श्रीकाञ्ची [illegible]
[illegible] ॥ ११ ॥

[illegible]
लोकानां [illegible] ।

[illegible]
[illegible] ॥ १२

ऐक्यं येन निरूप्यते हरिणो [illegible]
रेखा यत्कृतमीक्षि [illegible] ।
औन्नत्यं मुहुरेति येन स महामेरुर्गिरिः [illegible]-
न्कम्पातीरविलासिना [illegible] भाषा वयम् ॥ १३ ॥

अक्ष्णोश्च स्तनयोः श्रिया श्रवणयोर्बाह्वोश्च मूलं स्पृश-
त्युत्तंसेन मुखेन च प्रतिदिनं द्रुह्यन्पयोजन्मने ।
माधुर्येण गिरा गतेन मृदुना हंसाङ्गना [illegible]-
न्काञ्चीसीम्नि चकास्ति कोऽपि कवितासन्तानबीजाङ्कुरः ॥ १४

खण्डं चान्द्रमसं वतंसमनिशं काञ्चीपुरे खेलनं
कालायस्छवितस्करीं तनुलतां [illegible] ।

---

१ 'अहो' इति घ पाठः २ [illegible] ३ [illegible] इति [illegible]

तारुण्योष्मनखंपचस्तनभरं जङ्घास्पृशं कुन्तलं
भाग्यं देशिकसंचितं मम कदा संपादयेदम्बिके ॥ १५ ॥

तन्वानं जनकेलिसौधसरणिं नैसर्गिकीणां गिरां
केदारं कविमल्लसूक्तिलहरीसस्यश्रिया शाश्वतम् ।
अंहोवञ्चनचुञ्चु किंचन भजे काञ्चीपुरीमण्डनं
पर्यायच्छवि पाकशासनमणेः पौष्पेषवं पौरुषम् ॥ १६ ॥

आलोके मुखपङ्कजे च दधती सौधाकरीं चातुरीं
चूडालंक्रियमाणपङ्कजवनीवैरागमप्रक्रिया ।
मुग्धस्मेरमुखी घनस्तनतटी मूर्छालमध्याञ्चिता
काञ्चीसीमनि कामिनी विजयते काचिज्जगन्मोहिनी ॥ १७ ॥

यस्मिन्नम्ब भवत्कटाक्षरजनी मन्देऽपि मन्दस्मित-
ज्योत्स्नासंस्नपिता भवत्यभिमुखी तं प्रत्यहो देहिनम् ।
द्राक्षामाक्षिकमाधुरीमदभरव्रीडाकरी वैखरी
कामाक्षि स्वयमातनोत्यभिसृतिं वामेक्षणेव क्षणात् ॥ १८ ॥

कालिन्दीजलकान्तयः स्मितरुचिस्वर्वाहिनीपाथसि
प्रौढध्वान्तरुचः स्फुटाधरमहालौहित्यसंध्योदये ।
माणिक्योपलकुण्डलांशुशिखिनी व्यामिश्रधूमश्रियः
कल्याणैकभुव कटाक्षसुषमा कामाक्षि राजन्ति ते ॥ १९ ॥

कलकलरणत्काञ्ची काञ्चीविभूषणमालिका
कचभरलसच्चन्द्रा चन्द्रावतंससधर्मिणी ।
कविकुलगिर श्रावश्राव मिलत्पुलकाङ्कुरा
विरचितशिर कम्पा कम्पातटे परिशोभते ॥ २० ॥

[illegible]वचसा वीची नीचीभवन्मधुमाधुरी
[illegible]नवना कीर्तिर्मूर्तिर्मनोभवजित्वरी ।

१
[illegible]-ख

जननि भुवने चङ्क्रम्येऽहं कियन्तमनेहसं
कुपुरुषकरभ्रष्टैर्दुष्टैर्धनैरुदरम्भरिः ।
तरुणकरुणे तन्द्राशून्ये तरङ्गय लोचने
नमति मयि ते किंचित्काञ्चीपुरीमणिदीपिके ॥ २८ ॥

मुनिजनमनःपेटीरत्नं स्फुरत्करुणानटी-
विहरणकलागेहं काञ्चीपुरीमणिभूषणम् ।
जगति महतो मोहव्याधेर्नृणां परमौषधं
पुरहरदृशां साफल्यं मे पुरः परिजृम्भताम् ॥ २९ ॥

मुनिजनमनोधाम्ने धाम्ने वचोमयजाह्नवी-
हिमगिरितटप्राग्भारायाक्षराय परात्मने ।
विहरणजुषे काञ्चीदेशे महेश्वरलोचन-
त्रितयसरसक्रीडासौधाङ्गणाय नमोनमः ॥ ३० ॥

मरकतरुचां प्रत्यादेशं महेश्वरचक्षुषा-
ममृतलहरीपूरं पारं भवाख्यपयोनिधेः ।
सुचरितफलं काञ्चीभाजो जनस्य पचेलिमं
हिमशिखरिणो वंशस्यैकं वतंसमुपास्महे ॥ ३१ ॥

प्रणमनदिनारम्भे कम्पानदीसखि तावके
सरसकवितोन्मेषः पूषा सतां समुदञ्चितः ।
प्रतिभटमहाप्रौढप्रोद्यत्कवित्वकुमुद्वतीं
नयति तरसा निद्रामुद्रां नगेश्वरकन्यके ॥ ३२ ॥

शमितजडिमारम्भा कम्पातटीनिकटेचरी
निहतदुरितस्तोमा सोमार्धमुद्रितकुन्तला ।
फलितसुमनोवाञ्छा पाञ्चायुधी परदेवता
सफलयतु मे नेत्रे गोत्रेश्वरप्रियनन्दिनी ॥ ३३ ॥

[illegible] इति घ-पाठः [illegible]
[illegible] घ [illegible] इति ख-घ-पाठः
[illegible]

मम तु धिषणा पीड्या जाड्यातिरेकं कथं त्वया
कुमुदसुषमामैत्रीपात्रीवतंसितकुन्तलाम्।
जगति शमितस्तम्भां कम्पानदीनिलयामसौ
श्रयति हि गलत्तन्द्राचन्द्रावतंससधर्मिणी॥ ३४॥

परिमलपरीपाकोद्रेकं पयोमुचि काञ्चने
शिखरिणि पुनर्द्वैधीभावं शशिन्यरुणातपम्।
अपि च जनयन्कम्बोर्लक्ष्मीमनम्बुनि कोऽप्यसौ
कुसुमधनुषः काञ्चीदेशे चकास्ति पराक्रमः॥ ३५॥

पुरदमयितुर्वामोत्सङ्गस्थलेन रसज्ञया
सरसकविताभाजां काञ्चीपुरोदरसीमया।
तटपरिसरैर्नीहाराद्रेर्वचोभिरकृत्रिमैः
किमिव न तुलामस्मच्चेतो महेश्वरि गाहते॥ ३६॥

नयनयुगलीमास्माकीनां कदा नु फलेग्रहीं
विदधति गतौ व्याकुर्वाणा गजेन्द्रचमत्क्रियाम्।
मरकतरुचो देहे माहेश्वराः स्तननम्रिताः
सुकृतविभवाः प्राञ्चः काञ्चीवतंसधुरंधराः॥ ३७॥

मनसिजयशःपारम्पर्यं मरन्दझरीस्रुवां
कविकुलगिरां कन्दं कम्पानदीतटमण्डनम्।
मधुरललितं मत्कं चक्षुर्मनीषिमनोहरं
पुरविजयिनः सर्वस्वं तत्पुरस्कुरुते कदा॥ ३८॥

शिथिलिततमोलीलां नीलारविन्दविलोचनां
दहनविलसत्फालां श्रीकामकोटिमुपास्महे।
करधृतलसच्छूलां कामारिचित्तमनोहरां
मनसिजकृपालीलां लोलालकामलिकेक्षणाम्॥ ३९॥

कलालीलाशाला कविकुलवचःकैरववनी-
शरज्ज्योत्स्नाधारा शशधरशिशुश्लाघ्यमुकुटी।

१ 'नालार' इति क-ख-ग-पाठः।

पुनीते नः कम्पापुलिनतटसौहार्दतरला
कदा चक्षुर्मार्गं कनकगिरिधानुष्कमहिषी ॥ ४० ॥

नगः स्तानम्रेभ्यः स्तनगरिमगर्वेण गुरुणा
दधानेभ्यश्चूडाभरणममृतस्यन्दशिशिरम् ।
सदा वास्तव्येभ्यः सविधभुवि कम्पाख्यसरितो
यशोव्यापारेभ्यः सुकृतविभवेभ्यः पशुपतेः ॥ ४१ ॥

असूयन्ती काचिन्मरकतरुचो नाकिमुकुटी-
कदम्बं चुम्बन्ती चरणनखचन्द्रांशुपटलैः ।
तमोमुद्रां विद्रावयतु मम काञ्चीनिलयना
हरोत्सङ्गश्रीमन्मणिगृहमहादीपकलिका ॥ ४२ ॥

अनाद्यन्ता काचित्सुजननयनानन्दजननी
निरुन्धाना कान्तिं निजरुचिविलासैर्जलमुचाम् ।
स्मरारेस्तारल्यं मनसि जनयन्ती स्वयमहो
गलत्कम्पा शम्पा परिलसति कम्पापरिसरे ॥ ४३ ॥

सुधाडिण्डीरश्रीः स्मितरुचिषु तुण्डीरविषयं
परिष्कुर्वाणासौ परिहसितनीलोत्पलरुचिः ।
स्तनाभ्यामानम्रा स्तबकयतु मे काङ्क्षिततरुं
दृशामैशानीना सुकृतफलपाण्डित्यगरिमा ॥ ४४ ॥

कृपाधाराद्रोणी कृपणधिषणानां प्रणमतां
निहन्त्री संतापं निगममुकुटोत्तंसकलिका ।
परा काञ्चीलीलापरिचयवती पर्वतसुता
गिरां नीवी देवी गिरिशपरतन्त्रा विजयते ॥ ४५ ॥

कवित्वश्रीकन्दः सुकृतपरिपाटी हिमगिरे-
र्विधात्री विश्वेषां विषमशरवीरध्वजपटी ।

कणत्कारं नाम्नी कल्पकृतयामलकृता
नमोवाकं ब्रूमो नयनरमणीयाय पदयोः ॥ ५८ ॥

प्रतीचीं पश्यामः प्रकृतिकमनीयां कविगिरा-
प्रमाराधीनीनां प्रकटितसमानन्दकलनाम् ।
चरन्तीं गोगुम्फे पथि परशिवानन्दलहरी-
स्फुरद्भां कामाक्षीं परिणतपरज्योतिरसगाम् ॥ ५९ ॥

जम्भारातिप्रभृतिमुकुटीः पादयोः पीठयन्ती
गुम्फान्वाचां कविजनकृतान्स्वैरमारामयन्ती ।
शम्पालक्ष्मीं मणिगणरुचापाटलैः प्रापयन्ती
कम्पातीरे कविपरिषदां जृम्भते भाग्यसीमा ॥ ६० ॥

चन्द्रापीडां चतुरवदनां चञ्चलापाङ्गलीलां
कुन्दस्मेरां कुचभरनतां कुन्तलोद्भूतभृङ्गाम् ।
मारारातेर्मदनशिखिनं मांसलं दीपयन्तीं
कामाक्षीं तां कविकुलगिरां कल्पवल्लीमुपासे ॥ ६१ ॥

कालाम्भोदप्रकरसुषमां कान्तिभिस्तर्जयन्ती
कल्याणानामुदयसरणिः कल्पवल्ली कवीनाम् ।
कंदर्पारेः प्रियसहचरी कल्मषाणां निहन्त्री
काञ्चीदेशं तिलकयति सा कापि कारुण्यसीमा ॥ ६२ ॥

ऊरीकुर्वन्नुरसिजतटे चातुरीं भूधराणां
पाथोजानां नयनयुगले पारिपन्थ्यं वितन्वन् ।
कम्पातीरे विहरति रुचा मोघयन्मेघशैलीं
कोकद्वेषं शिरसि कलयन्कोऽपि विद्याविशेषः ॥ ६३ ॥

काञ्चीलीलापरिचयवती कापि तापिच्छलक्ष्मी-
र्जाड्यारण्ये हुतवहशिखा जन्मभूमि कृपायाः ।
माकन्दश्रीर्मधुरकविताचातुरीकोकिलानां
मार्गे भूयान्मम नयनयोर्मान्मथी कापि विद्या ॥ ६४ ॥

---

१ इन्द्राद्या यत्र न नमस्कुर्वन्ति. २ 'नानाकर्माणि' इति घ-पाठः.

सेतुर्मातर्मरकतमयो भक्तिभाजां भवाब्धौ
लीलालोला कुवलयमयी मान्मथी वैजयन्ती ।
काञ्चीभूषा पशुपतिदृशां कापि कालाञ्जनाली
मत्कं दुःखं शिथिलयतु ते मञ्जुलापाङ्गमाला ॥ ६५ ॥

व्यावृण्वानाः कुवलयदलप्रक्रियावैरमुद्रां
व्याकुर्वाणा मनसिजमहाराजसाम्राज्यलक्ष्मीम् ।
काञ्चीलीलाविहृतिरसिके काङ्क्षितं नः क्रियासु-
र्बन्धच्छेदे तव नियमिनां बद्धदीक्षाः कटाक्षाः ॥ ६६ ॥

कालाम्भोदे शशिरुचि दलं कैतकं दर्शयन्ती
मध्येसौदामनि मधुलिहां मालिकां राजयन्ती ।
हंसारावं विकचकमले मञ्जुमुल्लासयन्ती
कम्पातीरे विलसति नवा कापि कारुण्यलक्ष्मीः ॥ ६७ ॥

चित्रं चित्रं निजमृदुतया भर्त्सयन्पल्लवालीं
पुंसां कामान्भुवि च नियतं पूरयन्पुण्यभाजाम् ।
जातः शैलान्न तु जलनिधेः स्वैरसंचारशीली
काञ्चीभूषा कलयतु शिवं कोऽपि चिन्तामणिर्मे ॥ ६८

ताम्राम्भोजं जलदनिकटे तत्र बन्धूकपुष्पं
तस्मिन्मल्लीकुसुमसुषमां तत्र वीणानिनादम् ।
व्यावृण्वाना सुकृतलहरी कापि काञ्चीनगर्या-
मैशानी सा कलयतितरामैन्द्रजालं विलासम् ॥ ६९ ॥

आहाराशं त्रिदशसदसामाश्रये चातकाना-
माकाशोपर्यपि च कलयन्नालयं तुङ्गमेषाम् ।
कम्पातीरे विहरतितरां कामधेनुः कवीनां
मन्दस्मेरो मदननिगमप्रक्रियासंप्रदायः ॥ ७० ॥

आर्द्रीभूतैरविरलकृपैरात्तलीलाविलासै-
　रास्थापूर्णैरधिकचपलैरञ्चिताम्भोजशिल्पैः ।
कान्तैर्लक्ष्मीललितभवनैः कान्तिकैवल्यसारैः
　काश्मल्यं नः कबलयतु सा कामकोटी कटाक्षैः ॥ ७१ ॥

आकुञ्चन्ती नरलकनगैरानजीं [illegible]-
　मानन्दिन्यो निजपदजुषामानतानां [illegible] ।
आम्नायानां हृदयमहितैर्[illegible] [illegible]-
　राराध्यायै स्पृहयतितरामादिमायै जनन्यै ॥ ७२ ॥

दूरं वाचां त्रिदशसदसां दुःखसिन्धोस्तरित्रं
　मोहक्ष्वेडक्षितिरुहवने तीक्ष्णधारं कुठारम् ।
कम्पातीरे प्रणयिकविभिर्वर्णितोद्यच्चरित्रं
　शान्त्यै सेवे सकलविपदां शांकरं तत्कलत्रम् ॥ ७३ ॥

खण्डीकृत्य प्रकृतिकुटिलं कल्मषं प्रातिभश्री-
　शुण्डीरत्वं[1] निजपदजुषां शून्यतन्द्रं दिशन्ती ।
तुण्डीराख्ये महति विषये स्वर्णवृष्टिप्रदात्री
　चण्डी देवी कलयति रतिं चन्द्रचूडालचूली[2] ॥ ७४ ॥

येन ख्यातो भवति स गृही पूरुषो मेरुधन्वा
　यद्दृक्कोणे मदननिगमप्राभवं बोभवीति ।
यत्प्रीत्यैव त्रिजगदधिपो जृम्भते किंपचानः
　कम्पातीरे स जयति महान्कश्चिदोजोविशेषः ॥ ७५ ॥

धन्या धन्या गतिरिह गिरां देवि कामाक्षि कामं
　निन्द्यां भिन्द्यात्सपदि जडतां कल्मषादुन्मिषन्तीम् ।
साध्वी माध्वीरसमधुरताभञ्जनी मञ्जुरीति-
　र्वाणीवेणी झटिति वृणुतात्स्वर्धुनीस्पर्धिनी माम् ॥ ७६ ॥

---

१. शौण्डीर्यम् शौर्यमिति यावत्. २ चन्द्रेण चूडाला सशेखराचूली केशपाशो
यस्याः.

यस्या वाटी हृदयकमलं कौसुमी योगभाजां
यस्याः पीठी सततशिशिरा शीकरैर्माकरन्दैः ।
यस्याः पेटी श्रुतिपरिचलन्मौलिरत्नस्य काञ्ची
सा मे सोमाभरणमहिषी साधयेत्काङ्क्षितानि ॥ ७७ ॥

एका माता सकलजगतामीयुषी ध्यानमुद्रा-
मेकाम्राधीश्वरचरणयोरेकतानां समिन्धे ।
ताटङ्कोद्यन्मणिगणरुचाताम्रकर्णप्रदेशा
तारुण्यश्रीस्तबकितरुचा तापसी कापि बाला ॥ ७८ ॥

दन्तादन्तिप्रकटनकरी दन्तिभिर्मन्दयानै-
र्मन्दाराणां मदपरिणतिं मथ्नती मन्दहासैः ।
अङ्कूराभ्यां मनसिजतरोरङ्कितोराः कुचाभ्या-
मन्तःकाञ्चि स्फुरति जगतामादिमा कापि माता ॥ ७९ ॥

त्रियम्बककुटुम्बिनीं त्रिपुरसुन्दरीमिन्दिरां
पुलिन्दपतिसुन्दरीं त्रिपुरभैरवीं भारतीम् ।
मतङ्गकुलनायिकां महिषमर्दिनीं मातृकां
भणन्ति विबुधोत्तमा विहृतिमेव कामाक्षि ते ॥ ८० ॥

महामुनिमनोनटी महितरम्यकम्पातटी-
कुटीरकविहारिणी कुटिलबोधसंहारिणी ।
सदा भवतु कामिनी सकलदेहिनां स्वामिनी
कृपातिशयकिंकरी मम विभूतये शांकरी ॥ ८१ ॥

जडाः प्रकृतिनिर्धना जनविलोचनारुंतुदा
नरा जननि वीक्षणं क्षणमवाप्य कामाक्षि ते ।
वचःसु मधुमाधुरीं प्रकटयन्ति पौरंदरी-
विभूतिषु विडम्बना वपुषि मान्मथीं प्रक्रियाम् ॥ ८२ ॥

घनस्तनतटस्फुटस्फुरितकञ्चुली चञ्चली-
कृतत्रिपुरशासना सुजनशीलितोपासना।
दृशोः सरणिमश्नुते मम कदा नु काञ्चीपुरे
परा परमयोगिनां मनसि चित्कला पुष्कला॥ ८३॥

कवीन्द्रहृदयेचरी परिगृहीतकाञ्चीपुरी
निरूढकरुणाझरी निखिललोकरक्षाकरी।
मनःपथदवीयसी मदनशासनप्रेयसी
महागुणगरीयसी मम दृशोऽस्तु नेदीयसी॥ ८४॥

धनेन न रमामहे खलजनान्न सेवामहे
न चापलमयामहे भवभयान्न दूयामहे।
स्थिरां तनुमहे तरां मनसि किं च काञ्चीरत-
स्मरान्तककुटुम्बिनीचरणपल्लवोपासनाम्॥ ८५॥

सुराः परिजना वपुर्मनसिजाय वैरायते
त्रिविष्टपनितम्बिनीकुचतटी च केलीगिरिः।

अशोध्यमचलोद्भवं हृदयनन्दनं देहिना-
मनर्घमधिकाञ्चि तत्किमपि रत्नमुद्द्योतते ।
अनेन समलंकृता जयति शंकराङ्कस्थली
कदास्य मम मानसं व्रजति पेटिकाविभ्रमम् ॥ ८९ ॥

परामृतझराप्लुता जगति नित्यमन्तश्चरी
नृणामपि बहिश्चरी परमसंविदेकात्मिका ।
महद्भिरपरोक्षिता सततमेव काञ्चीपुरे
ममान्वहमहंमतिर्मनसि भातु माहेश्वरी ॥ ९० ॥

त्वमेव सति चण्डिका त्वमिह देवि चामुण्डिका
त्वमेव परमातृका त्वमपि योगिनीरूपिणी ।
त्वमेव किल शाम्भवी त्वमपि कामकोटी जया
त्वमेव विजया त्वयि त्रिजगदम्ब किं ब्रूमहे ॥ ९१ ॥

परे जननि पार्वति प्रणतपालिनि प्रातिभ-
प्रदात्रि परमेश्वरि त्रिजगदाश्रिते शाश्वति ।
त्रियम्बककुटुम्बिनि त्रिपदसङ्गिनि त्रीक्षणे
त्रिशक्तिमयि वीक्षणं मयि निधेहि कामाक्षि ते ॥ ९२ ॥

मनोमधुकरोत्सवं विदधती मनीषाजुषां
स्वयंप्रभववैखरीविपिनवेदिकालम्बिनी ।
अहो शिशिरिता कृपामधुरसेन कम्पातटे
चराचरविधायिनी चरति कापि चिन्मञ्जरी ॥ ९३ ॥

कलावति कलाभृतो मुकुटसीम्नि लीलावति
स्पृहावति महेश्वरे भुवनमोहने भास्वति ।
प्रभावति रमे सदा महितरूपशोभावति
त्वरावति परे सतां गुरुकृपाम्बुधारावति ॥ ९४ ॥

---

१ वेदारम्भ वहारण

घनस्तनतटस्फुटस्फुरितकञ्चुली चञ्चली-
कृतत्रिपुरशासना सुजनशीलितोपासना ।
दृशोः सरणिमश्नुते मम कदा नु काञ्चीपुरे
परा परमयोगिनां मनसि चित्कला पुष्कला ॥ ८३ ॥

कवीन्द्रहृदयेचरी परिगृहीतकाञ्चीपुरी
निरूढकरुणाझरी निखिललोकरक्षाकरी ।
मनःपथदवीयसी मदनशासनप्रेयसी
महागुणगरीयसी मम दृशोऽस्तु नेदीयसी ॥ ८४ ॥

धनेन न रमामहे खलजनान्न सेवामहे
न चापलमयामहे भवभयान्न दूयामहे ।
स्थिरां तनुमहे तरां मनसि किं च काञ्चीरत-
स्मरान्तककुटुम्बिनीचरणपल्लवोपासनाम् ॥ ८५ ॥

सुराः परिजना वपुर्मनसिजाय वैरायते
त्रिविष्टपनितम्बिनीकुचतटी च केलीगिरिः ।
गिरः सुरभयो वयस्तरुणिमा दरिद्रस्य वा
कटाक्षसरणौ क्षणं निपतितस्य कामाक्षि ते ॥ ८६ ॥

पवित्रय जगत्रयीविबुधबोधजीवातुभिः
पुरत्रयविमर्दिनः पुलककञ्चुलीदायिभिः ।
—— ... क्षणैर्व्यसनमोक्षणैर्वीक्षणै-
यत्प्रीत्यैव रशिरोमणि करुणयैव कामाक्षि माम् ॥ ८७ ॥

कम्पात ... तखेलनाः करुणयैव काञ्चीपुरे
वन्या धन् ... मुकुलत्विपः शुभकदम्बपूर्वाङ्कुराः ।
निन्यां ... रालसाः कविजनेषु ते बन्धुराः
साध्वी मा ... मकूपारसाः परिपतन्ति मार्गे दृशो. ॥ ८८ ॥
र्वाणीनि

———— ख-पाठ २ 'निरीक्षणशिरोमणे' इति घ-पाठ. ३. ...
१ शोण्डीर्यम् शौर्य... नीलवर्णं भवति 'कलापिमुकुटत्विष शुभकदम्बपूर्णाङ्कु...'

अगोध्यमचलोद्भवं हृदयनन्दनं देहिना-
मनर्घमधिकाञ्चि तत्किमपि रत्नमुद्द्योतते ।
अनेन समलंकृता जयति शंकराङ्कस्थली
कदास्य मम मानसं व्रजति पेटिकाविभ्रमम् ॥ ८९ ॥

परामृतझराप्लुता जयति नित्यमन्तश्चरी
नृणामपि बहिश्चरी परमसंविदेकात्मिका ।
महद्भिरपरोक्षिता सततमेव काञ्चीपुरे
ममान्वहमहंमतिर्मनसि भातु माहेश्वरी ॥ ९० ॥

त्वमेव सति चण्डिका त्वमिह देवि चामुण्डिका
त्वमेव परमातृका त्वमपि योगिनीरूपिणी ।
त्वमेव किल शाम्भवी त्वमपि कामकोटी जया
त्वमेव विजया त्वयि त्रिजगदम्ब किं ब्रूमहे ॥ ९१ ॥

परे जननि पार्वति प्रणतपालिनि प्रातिभ-
प्रदात्रि परमेश्वरि त्रिजगदाश्रिते शाश्वति ।
त्रियम्बककुटुम्बिनि त्रिपदसङ्गिनि त्रीक्षणे
त्रिशक्तिमयि वीक्षणं मयि निधेहि कामाक्षि ते ॥ ९२ ॥

मनोमधुकरोत्सवं विदधती मनीषाजुषां
स्वयंप्रभववैखरीविपिनवेदिकालम्बिनी ।
अहो शिशिरिता कृपामधुरसेन कम्पातटे
चराचरविधायिनी चरति कापि चिन्मञ्जरी ॥ ९३ ॥

कलावति कलाभृतो मुकुटसीम्नि लीलावति
स्पृहावति महेश्वरे भुवनमोहने भास्वति ।
प्रभावति रमे सदा महितरूपशोभावति
स्वरावति परे सतां गुरुकृपाम्बुधारावति ॥ ९४ ॥

---

१ वेदारण्यवहारण्

[illegible]

[illegible] ॥ ९६ ॥

[illegible]

[illegible] ॥ ९७ ॥

भुवनजननि भूषाभूतचन्द्रे नमस्ते
कलुषशमनि कम्पातीरगेहे नमस्ते ।
निखिलनिगमवेद्ये नित्यरूपे नमस्ते
परशिवमयि पाशच्छेदहस्ते नमस्ते ॥ ९८ ॥

मनोविपिनचारिणि सन्ततमेव काञ्चीपुरे
विहाररसिका परा परमसंविदुर्वीरुहे ।
कटाक्षनिगडैर्दृढं हृदयदुष्टदन्तावलं
चिरं नयतु मामकं त्रिपुरवैरिसीमन्तिनी ॥ ९९ ॥

कणत्काञ्ची काञ्चीपुरमणिविपञ्चीलयझरी-
शिरःकम्पा कम्पावसतिरनुकम्पाजलनिधिः ।
घनश्यामा श्यामा कठिनकुचसीमा मनसि मे
मृगाक्षी कामाक्षी हरनटनसाक्षी विहरताम् ॥ १०० ॥

---

१. 'करुणानिधिं' इति घ-पाठः. २ 'सुरम्य' इति घ-पाठः. ३ अयना[illegible]
श्लोकः क-घ-पुस्तकयोर्नास्ति

इमं परवरप्रदं प्रकृतिपेशलं पावनं
परापरचिदाकृतिप्रकटनप्रदीपायितम् ।
स्तव पठति नित्यदा मनसि भावयन्नम्बिकां
जपैरलमलं मखैरधिककदेहसंशोषणैः ॥ १०१ ॥

इति श्रीमूककविसार्वभौमकृतौ पञ्चशत्यां स्तुतिशतकम् ।

(समाप्तेयं मूकपञ्चशती ।)

महाकविश्रीक्षेमेन्द्रकृतः

चतुर्वर्गसंग्रहः ।

प्रथम परिच्छेदः ।

सत्यस्कन्धस्तरुणकरुणापूतपीयूषसिक्तः
क्षान्तिच्छायः शुभमतिलतालंकृतः शीलमूलः ।
भूयात्सत्त्वप्रसवविलसत्पल्लवः पुण्यभाजां
धर्मः प्रोद्यत्कुशलकुसुमः श्रीफलो मङ्गलाय ॥ १ ॥

उपदेशाय शिष्याणां संतोषाय मनीषिणाम् ।
क्षेमेन्द्रेण निजश्लोकैः क्रियते वर्गसंग्रहः ॥ २ ॥

धर्मः शर्म परत्र चेह च नृणां धर्मोऽन्धकारे रविः
सर्वापत्प्रशमक्षमः सुमनसां धर्माभिधानो निधिः ।
धर्मो बन्धुरबान्धवे पृथुपथे धर्मः सुहृन्निश्चलः
संसारोरुमरुस्थले सुरतरुर्नास्त्येव धर्मात्परः ॥ ३ ॥

कर्णे धर्मकथा मुखे परिचितं धर्माभिरामं वच-
श्चित्ते धर्ममनोरथः प्रणयिनी सर्वत्र धर्मस्थितिः ।
काये धर्ममयी क्रिया परिकरः सोऽयं शुभप्राप्तये
[illegible] ॥ ४ ॥

निन्द्यं जन्म [illegible]
बुध्या हीनं [illegible] पशूनाम् ।

[illegible]

[illegible] ॥ ५ ॥

[illegible] ।

[illegible] ॥ ६ ॥

[illegible]

[illegible] ।

[illegible]

[illegible] ॥ ७ ॥

[illegible] ।

[illegible] ॥ ८ ॥

हितं न किंचिद्विहितं परस्य [illegible] ।

यस्मिन्दिने निष्फलता प्रयातमायुः [illegible] ॥ ९ ॥

न दानतुल्यं धनमन्यदस्ति न सत्यतुल्यं व्रतमन्यदस्ति ।

न शीलतुल्यं शुभमन्यदस्ति न क्षान्तितुल्यं हितमन्यदस्ति ॥ १०

सत्यं वाचि दृशि प्रसादमयता मनोशयाश्वामिनी

पाणौ दानविमुक्तिरात्मजननक्लेशान्तचिन्ता मतौ ।

संसक्ता हृदये दयैव दयिता काये परार्थोद्यमो

यस्यैकः पुरुषः स जीवति भवे भ्राम्यन्त्यजीवाः परे ॥ १

परप्राणत्राणप्रणिहितधिया धर्मजननी

दयैवैका लोके सकलजनताजीवितसुधा ।

असामान्यं पुण्यं मुनिभिरुदितं ज्ञाननयनै-

रहिंसा संसारे स्वपरकुशलश्लाघ्यसरणिः ॥ १२ ॥

प्राणानां परिरक्षणाय सततं सर्वाः क्रिया प्राणिनां

प्राणेभ्योऽप्यधिकं समस्तजगतां नास्त्येव किंचित्प्रियम् ।

१ 'श्रुतिवर्जित' इति पाठः. २ 'दानविमुक्तता जनमन-' इति पाठः. ३ [illegible]

इति पाठः

पुण्यं तस्य न शक्यते गणयितुं यः पूर्णकारुण्यवा-
न्प्राणानामभयं ददाति सुकृती तेषामहिंसाव्रतः ॥ १३ ॥
स एव सत्त्वाभरणप्रभावभूर्भुवः प्रकामाभरणं नरोत्तमः ।
मुखाम्बुजे यस्य वसत्यनत्यया सदैव सत्याभरणा सरस्वती ॥ १४ ॥
क्लिन्नं कोपनिषण्णमर्थिविफलं शल्यायते यत्परं
वित्तं क्लेशनिमित्तमेव मलिनं यातु स्वयं तत्क्षयम् ।
यत्कारुण्यपरोपकारविकलं भूभारभूतं वपुः
स्वार्थासक्तमनर्थसार्थसदनं मा मास्तु तत्कस्यचित् ॥ १५ ॥
वन्द्यः स पुंसां त्रिदशाभिवन्द्यः कारुण्यपुण्योपचयक्रियाभिः ।
संसारसारत्वमुपैति यस्य परोपकाराभरणं शरीरम् ॥ १६ ॥
परद्रविणनिस्पृहः परकलत्रनिष्कौतुकः
परप्रणयवत्सलः परनिकारवद्धक्षमः ।
परस्तुतिविशारदः परगुणापवादोज्झितः
परार्तिहरणोद्यतो भवति भूरिपुण्यैर्नरः ॥ १७ ॥
पद्मानामिव सा सतां सगुणता या संश्रयार्हा श्रियः
सा श्रीर्भद्रगजेन्द्रमूर्तिरिव या दानेन विभ्राजते ।
तद्दानं नवचन्द्रवद्यदनिशं मानेन संपूर्यते
मानोऽसौ तृणवन्न यः परिचयम्लानः शनैः शुष्यति ॥ १८ ॥
लक्ष्मीर्दानफला श्रुतं शमफलं पाणिः सुरार्चाफल-
श्चेष्टा धर्मफला परार्तिहरणक्रीडाफलं जीवितम् ।
वाणी सत्यफला जगत्सुखफलस्फीता प्रभावोन्नति-
र्भव्यानां भवशान्तिचिन्तनफला भूत्यै भवत्येव धीः ॥ १९ ॥
शीलं शीलयता कुलं कलयता सद्भावमभ्यस्यता
व्याजं वर्जयता गुणं गणयता धर्मे धियं बध्नताम् ।
क्षान्तिं चिन्तयता तमं शमयता तत्त्वश्रुतिं शृण्वता
संसारे न परोपकारसदृशं पश्यामि पुण्यं सताम् ॥ २० ॥

तीर्थानि दीर्घाध्वपरिश्रमाणि बहुव्ययानि क्रतुडम्बराणि ।
तपांसि मुक्त्वा तनुशोषणानि हिंसाविरामे रमतां मतिर्वः ॥ २१ ॥

यज्वा विप्रः शुचिरनुचरः संगतात्मा तपस्वी
मन्त्री विद्वानवनिवनिताभूषणं भूमिपालः ।
धर्मोद्याने सुकृतसलिलासारसंसिच्यमाने
पूर्णः सोऽयं कृतयुगतरोर्भाविनो बीजवापः ॥ २२ ॥

दम्भेन शीलव्रतमस्पृहत्वं विरक्तता श्रोत्रियता मृदुत्वम् ।
एतानि मूलानि निगूढगूढकौटिल्यलीनानि कलिद्रुमस्य ॥ २३ ॥

यावन्ति दानानि वदन्ति सन्तस्तपांसि तीर्थानि च यानि सन्ति ।
तत्पुण्यमेकत्र विभाति सर्वं महार्हमेकत्र च निःस्पृहत्वम् ॥ २४ ॥

सतामदैन्यं वदनस्य शोभा निर्लोभतान्तर्वचसामयाच्ञा ।
कायस्य सत्सेव्यमसेवकत्वं पाणेरनुत्तानतलत्वमेव ॥ २५ ॥

मान्यः कुलीनः कुलजात्कलावान्विद्वान्कलाज्ञाद्विदुषः सुशीलः ।
धनी सुशीलाद्धनिनोऽपि दाता दातुर्जिता कीर्तिरयाचकेन ॥ २६ ॥

तप्तैस्तीव्रव्रतैः किं विकसति करुणास्यन्दिनी यद्यहिंसा
किं दूरैस्तीर्थसारैर्यदि शमविमलं मानसं सत्यपूतम् ।
यत्नादन्योपकारे प्रसरति यदि धीर्दानपुण्यैः किमन्यैः
किं मोक्षोपाययोगैर्यदि शुचिमनसामच्युते भक्तिरस्ति ॥ २७ ॥

इति धर्मप्रशंसा नाम प्रथमः परिच्छेदः ।

द्वितीयः परिच्छेदः ।

प्रधानधाम्ना निधये धनाय नमोऽस्तु तस्मै गुणिनोऽपि यत्नात् ।
यदाशया निर्गुणभूपतीनामग्रे गुणान्पण्यदशां नयन्ति ॥ १ ॥

दानादिधर्मः क्रियते धनेन धनेन धन्या धनमाप्नुवन्ति ।
धनैर्विना कामकथापि नास्ति त्रिवर्गमूलं धनमेव नान्यत् ॥ २ ॥

यल्क्षीबैर्भटकुक्कुटोत्कटरणक्रीडा समाद्रियते
यन्मूर्खैः सुखलीलया कविशुकालापश्चिरं चर्व्यते ।

गीतैर्नृत्तरसैश्च सेवनकृत्यः स्नानेन मद्यापने
तद्भित्तस्य विलासनृत्यपसतेरुद्वृत्तायितम् ॥ ३ ॥

पूजा धनेनैव न सत्कुलेन कीर्तिर्धनेनैव न विक्रमेण ।
रूप धनेनैव न यौवनेन क्रिया धनेनैव न जीवितेन ॥ ४ ॥

वृद्धाः प्रसिद्धा विबुधा विदग्धाः शूराः श्रुतिज्ञाः कवयः कुलीनाः ।
विलोकयन्तः सधनस्य वक्त्र जयेति जीवेति सदा वदन्ति ॥ ५ ॥

लब्ध्वा युतं निश्चलपक्ष्मनेत्रं मौनान्वितं देवमिवाकुलीनम् ।
दीनः कुलीनः प्रणमन्कुलीनं कृताञ्जलिः स्तौति धनाभिकामः ॥ ६ ॥

तस्मादलब्धद्रविणस्य लाभे लब्धस्य रक्षानियमे यतेत ।
संरक्षमाणस्य सदा विवृद्धौ वृद्धस्य च स्थानविभागसर्गे ॥ ७ ॥ (युग्मम्)

धर्माधानोऽशशिशुचियमः प्रेयसीमित्रबन्धु-
स्थानोत्साहोपचयविजयप्राणविद्याकलासौ ।
[illegible] देवप्रशमननमये निर्विवादे विभागे

[illegible] ।
[illegible] ॥ [illegible] ॥

[illegible] ।
[illegible] ॥ [illegible] ॥

[illegible]
[illegible] ।
[illegible]
[illegible] ॥ [illegible] ॥

[illegible] ।
[illegible] ॥ १६ ॥

[illegible] ।
[illegible] ॥ १७ ॥

कुभूपकूपान्तरलम्बनाशा [illegible] ।
असंवृतैरिन्द्रियनामधेयैः पुंसां पयांसीव परिस्रवन्ति ॥ १८ ॥

सास्वादे नवसौरभे मधुलिहा पद्मोदरे बन्धनं
दीपे रूपरताः प्रयान्ति सततापातात्पतङ्गाः क्षयम् ।
गीतेनैव मृगाः पतन्ति करिणीस्पर्शेन नीता गजा-
स्तस्मादिन्द्रियसक्तिरेव सहसा पुंसां विपद्दूतिका ॥ १९ ॥

कुलं कुवृत्त्या कलुषीकृतं तैः कृतो गुणौघस्तृणतुल्यमूल्यः ।
मानस्य मूले निहितः कुठारः प्रास न वित्तं परिरक्षितं यैः ॥ २० ॥

जातः सत्कुलजः स नीचविनयी सेवावमानैरध-
स्तस्योर्ध्वं पतितः स्वमानयशसोर्द्रोहेण शापानलः ।
तेनात्मस्तिमता स्वहस्तनिहितं याच्ञाविषं भक्षितं
वित्तं येन न रक्षितं रिपुमुखं तेन स्थितं वीक्षितुम् ॥ २१ ॥

धावन्सेवितुमेति साधुरधमं वन्ध्यस्ततो यात्यसौ
नीता मूल्यतुला गुणाश्च गुणिभिः कश्चिन्न गृह्णाति तान् ।

याच्ञा मानमहानिर्धनतया प्राप्तं न किञ्चिद्यया
किं किं वा न विधीयते धनधिया धन्यः स यस्यास्ति तत् ॥ २२ ॥
विद्याकलापरिचयः क्षितिपालसेवा
दिग्द्वीपमार्गगिरिसंभ्रमणप्रयासः ।
युद्धक्रियाश्च भुवि भोजनलाभलोभा-
दद्रिरलभ्यमिति वित्तवतां प्रवादः ॥ २३ ॥
तावद्धर्मकथा मनोभवरुचिर्मोक्षस्पृहा जायते
यावत्तृप्तिसुखोदयेन न जनः क्षुत्क्षामकुक्षिः क्षणम् ।
प्राप्ते भोजनचिन्तनस्य समये वित्तं निमित्तं विना
धर्मे कस्य धियः स्मरं स्मरति कः केनेष्यते मोक्षभूः ॥ २४ ॥
आर्याकृष्टिं विधातुं कटुरटनपटुर्दाम्भिकः श्रीजडाना
जानात्यन्यासहिष्णुर्वितथनिजगुणस्तोत्रपाठेष्वलज्जः ।
आर्यः कुर्यान्न सेवां कुलविनयगुणैस्तेन मूकोऽर्थनायां
तीक्ष्णानां मार्गणाना भवति हि पुरतः क्ष्मापतेर्लक्षलाभः ॥ २५ ॥

इत्यर्थप्रशंसा नाम द्वितीयः परिच्छेदः ।

तृतीयः परिच्छेदः ।

ललितललनालीलोद्यद्भ्रूविलोलविलोचनो-
त्पलवनरुचा चञ्चन्तीना चर्येरिव चर्चिता ।
सुरभिसुहृद पक्षच्छायावृतेव च षट्पदैः
कुसुमधनुष श्यामा मूर्तिस्तनोतु सुखानि वः ॥ १ ॥
भ्रमद्भ्रमरकेतकीविकसदेकपत्रप्रभाः
सनीलमणिनायका इव विमुक्तमुक्तालताः ।
दृश शशिकला इव प्रचितपक्ष्मलेशाङ्किता
जयन्ति हरिणीदृशाममृतकालकूटच्छटाः ॥ २ ॥
क्रतु धनाना फलमभ्यनाहु. फल क्रतूनामविवादि पुण्यम् ।
पुण्यस्य पूर्णं फलमिन्द्रलोको द्विरष्टवर्षा. स्त्रिय एव नाकः ॥ ३ ॥

[illegible] मुक्ताङ्कुरैः [illegible]
[illegible] ।
[illegible]
[illegible] ॥ ४ ॥

लज्जान[illegible]
[illegible] ।
[illegible] मृणाली
[illegible] कटाक्षैः ॥ ५ ॥

अयोमयानां हृदयेषु तेषां कोऽप्यस्ति नूनं कुलिशोपदेशः ।
सोढानि यैः प्रौढविलासिनीनां कर्णान्तमुक्तानि विलोकनानि ॥ ६ ॥

कुवलयमयी लीलापात्रे तरङ्गमयी भ्रुवोः
शशिशतमयी वक्त्रे गात्रे मृणाललतामयी ।
मलयजमयी स्पर्शे तन्वी तुषारमयी स्मिते
दिशति विषमं स्मृत्या तापं किमग्निमयीव सा ॥ ७ ॥

स्मरशरनिशिताक्ष्याः कम्पयन्ते न केषा
कुरव इव कटाक्षाः प्रौढशल्या मनांसि ।
भुवनजनजिगीषोत्साहयोगाय येषा-
मधिचपलतराणां निश्चला कर्णमैत्री ॥ ८ ॥

स्तनस्थली हारिणि सुन्दरीणां नितम्बबिम्बे रशनासनाथे ।
धत्ते विशेषाभरणाभिमानलीलानवोल्लेखलिपिप्रपञ्चम् ॥ ९ ॥

कान्ताया विलसद्विलासहसितस्वच्छाशवश्यामरं
संसक्तावभिषेकहेमकलशौ यच्चन्दनाङ्कौ स्तनौ ।
यत्कार्तस्वरकान्ति चारु जघनं सिंहासनं भूभुजां
साम्राज्यं तदिदं जयाजयमयः शेषस्तु चिन्तामयः ॥ १० ॥

नासादितानि वनवासदृढव्रतेन
चित्राणि नेत्रचरितानि मृगैर्मृगाक्ष्याः ।

तत्कान्तिरुज्ज्वलरुचिर्व्यसनादहो नु
हेम्ना हुताशपतनैरपि नैव लब्धा ॥ ११ ॥
अभिनवपयोधरोद्धतिविषमस्थितिहारहंसमुत्पतिता ।
शैवलवलीव नाभ्यास्तिककलिता भाति रोमलता ॥ १२ ॥
नेयं तरुण्यास्त्रिवली तरङ्गकुसङ्गिनी राजति रोमराजिः ।
स्नात्वा गतोऽस्यां स्मरकेलिवाप्यां कलङ्कलेखामपहाय चन्द्रः ॥ १३ ॥
कर्णे कोकिलकामिनीकलरवः संतप्तसूचीचयः
फुल्लाशोकपलाशचम्पकवनाद्युद्दामदावानलः ।
तन्वङ्ग्या विरहे वसन्तसमयः कालः किमन्यन्नृणां
देहोच्चाटनमेव षट्पदघटाघ्राणातिथिर्मन्मथः ॥ १४ ॥
आपाण्डुता मदनकीर्तिसखी मुखेन्दौ
प्रौढिं बिभर्ति विरहे हरिणायताक्ष्याः ।
अच्छिन्नबाष्पविसरारुणनेत्रकोण-
लीनप्रतापमिव मन्मथमुद्वहन्त्याः ॥ १५ ॥
वियोगे तन्वङ्ग्या हृदयदमने दैन्यसदने
घने भर्तृस्नेहान्मदनदहने धैर्यचलने ।
समासन्ने चिन्ताव्यसनशमने प्राणगमने
तनुस्तापम्लाने वलति नलिनीपत्रशयने ॥ १६ ॥
दाक्षिण्यप्रणयेन पादपतिते कान्ते मया नेक्षिते
प्राणानां ज्वलितः प्रवासपिशुनः शापानलः पश्यसि ।
एतैः संभ्रमकातरे किमधुना मिथ्यासमाश्वासनैः
संतापाय सखि त्वयैव ननु मे मानोपदेशः कृतः ॥ १७ ॥
समायाते[1] पत्यौ बहुतरदिनप्राप्य पदवीं
समुल्लङ्घ्याविघ्नागमनचतुरं चारुनयना ।

---

१ आयाते दयिते मरुस्थलभुवामुद्वीक्ष्य दुर्लङ्घ्यतां तन्वङ्ग्या परितोषबाष्पतरला-मासज्य दृष्टिं मुखे । दत्त्वा पीलुशमीकरीरकवलं स्वेनाञ्चलेनादरादुन्मृष्टं करभस्य केसर-सटाभारावलग्नं रजः ॥' इत्यद्भुतफुल्ककवेरयं श्लोकः सुभाषितावलि-सूक्तिमुक्तावलि-शार्ङ्गधर-पद्धति-दशरूपावलोकादिषु प्रसिद्धः. 'समायाते' इत्यादिक्षेमेन्द्रश्लोकस्तस्य च्छायारूपः

न कस्य कुर्वन्ति शमोपदेशं स्वप्नोपमानि प्रियसंगतानि ।
जरानिपीतानि च यौवनानि कृतान्तदष्टानि च जीवितानि ॥ १५ ॥

चिन्त्यन्ते यदि नाम रामनहुषश्वेतादिराजर्षयः
किं तैर्याति विशालकालकलनामीलत्कथाकौतुकैः ।
गण्यन्ता स्वदृशैव भूरिविभवा दृष्टाश्च नष्टाश्च ये
तस्मात्सर्वमनित्यताकवलितं ज्ञात्वा शमः स्मर्यताम् ॥ १६ ॥

यदा लोला लक्ष्मीः क्षितिपतिरणारण्यहरिणी
यदा स्वप्नोन्मेषा तनुघनतडिद्यौवनरुचिः ।
यदा कालः कामं जनजलजकिञ्जल्कमधुप-
स्तदा संसारेऽस्मिन्नविबुधमनो नोपरमते ॥ १७ ॥

संतोषाम्भः पिबति निभृतस्वच्छमिच्छामयूरी
भ्रान्त्वा चान्तःकरणहरिणो याति विश्रान्तिमन्तः ।
लीनश्चायं शमतरुजले शीतले तापशान्ति
मीलत्कामस्त्यजति नियतं मत्तचित्तद्विपेन्द्रः ॥ १८ ॥

याते भोगे स्मरणपदवी सक्तनानावियोगे
शोकः स्तोकं स्पृशति न मनः सर्वथा निर्व्यथानाम् ।
काले काले किल कलयतामन्तवत्सर्वमन्तः
प्रायः कायक्षयपरिचये निश्चये निर्भरं नः ॥ १९ ॥

यातु व्यक्तिं कुसुमसमयः संचयः सौरभाणां
खे खेलन्तो मलयनिलयाः संततं वान्तु वाताः ।
का[illegible] [illegible] [illegible] धृतिं पक्ष्मलाक्षीकटाक्षै-
[illegible] निर्विकारे ममास्तु ॥ २० ॥

[illegible]
[illegible] ॥ २१ ॥
[illegible]
[illegible]

न कस्य कुर्वन्ति शमोपदेशं स्वप्नोपमानि प्रियसंगतानि ।
जरानिपीतानि च यौवनानि कृतान्तदष्टानि च जीवितानि ॥ १५ ॥

चिन्त्यन्ते यदि नाम रामनहुषश्वेतादिराजर्षयः
किं तैर्याति विशालकालकलनामीलत्कथाकौतुकैः ।
गण्यन्ता स्वदृशैव भूरिविभवा दृष्टाश्च नष्टाश्च ये
तस्मात्सर्वमनित्यताकवलितं ज्ञात्वा शमः स्मर्यताम् ॥ १६ ॥

यदा लोला लक्ष्मीः क्षितिपतिरणारण्यहरिणी
यदा स्वप्नोन्मेषा तनुघनतडिद्यौवनरुचिः ।
यदा कालः कामं जनजलजकिञ्जल्कमधुप-
स्तदा संसारेऽस्मिन्नविबुधमनो नोपरमते ॥ १७ ॥

संतोषाम्भः पिबति निभृतस्वच्छमिच्छामयूरी
भ्रान्त्वा चान्तःकरणहरिणो याति विश्रान्तिमन्तः ।
लीनश्चायं शमतरुजले शीतले तापतान्ति
मीलत्कामस्त्यजति नियतं मत्तचित्तद्विपेन्द्रः ॥ १८ ॥

याते भोगे स्मरणपदवीं सक्तनानावियोगे
शोकः स्तोकं स्पृशति न मनः सर्वथा निर्व्यथानाम् ।
काले काले किल कलयतामन्तवत्सर्वमन्तः
प्रायः कायक्षयपरिचये निश्चये निर्भरं नः ॥ १९ ॥

यातु व्यक्तिं कुसुमसमयः संचयः सौरभानां
खे खेलन्तो मलयनिलयाः संततं वान्तु वाताः ।
कामं कामं क्षपयतु धृतिं पक्ष्मलाक्षीकटाक्षैः
शान्तिश्चित्ते स्थिरसुखसखी निर्विकारे ममास्तु ॥ २० ॥

भट्टवीरेश्वरकृतम्
अन्योक्तिशतकम् ।

प्रोन्मीलल्लोलमौलिश्लथविकटजटाजालमालोक्य मुग्ध-
न्गाङ्गासंपातजातभ्रमभरविवशो विक्षिपल्लोचनानि ।
आकर्षन्मौक्तिकालीं गिरिवरदुहितुः कण्ठसीमात उच्चैः
प्रातः श्रीहैमवत्या तदनु विहसितो लज्जितः पातु शंभुः ॥ १ ॥

पत्रं मुग्धतरं फलं सुमधुरं सौरभ्यमभ्युन्नतं
चञ्चत्काञ्चनजित्वरं पुनरहो त्वत्केसरं सुन्दरम् ।
लावण्यं पुनरुत्तमं किमपरं किं तु स्फुरत्कण्टक-
न्यग्रं नालमिदं सरोरुह परं तेनातिदूयामहे ॥ २ ॥

यस्मिन्स्फीतमहो निपीतमधुना दिव्यं मधु स्वेच्छया
नीतान्येव दिनानि केलिभिरहो संयापिता शर्वरी ।
तस्मिञ्शीतनिपातजातविकले मल्लीकुले किं वृथा
हा हा हन्त कृशो मधुव्रत दृशोरेवंविधोऽनुग्रहः ॥ ३ ॥

सर्वाङ्गं व्रणितं मुहुर्विलुलितं सूचीदलैर्लोचनं
धूलीभिः कलितो द्विरेफ भवता लब्धो रसः केतके ।
अद्यापि स्फुटमेव गुञ्जसि परं नो बुद्ध्यसे तत्कथं
त्वां दक्ष्मि प्रसभं ततो विलुठितो भूमौ परं ग्लासनि ॥ ४ ॥

व्याघूर्णन्नवकुम्भिकुम्भयुगलं व्यालम्ब्य गुञ्जस्यलं
दानादानधिया मदोन्मदतनुर्युक्तं किमेतद्वद ।
नो जानासि दुरन्तदन्तविदलत्प्रोद्दण्डशुण्डाभर-

माध्वीकं परिपीय पङ्कजवने विभ्रष्टबुद्धिः परं
वारंवारमहो विचाररहितो मूर्खश्चिरं गुञ्जसि ।
नो जानासि सुगन्धबन्धुरजलां लावण्यलीलाकुलां
स्निग्धान्तःकरणां मधुव्रत मनाङ्मल्लीमतल्लीं पुनः ॥ ७ ॥

प्रोद्दामातुलचण्डधामबहलज्वालाकलापाकुले
शून्ये संप्रति निर्जले पुनरहो निर्वारुदुर्वातले ।
एतस्मिन्समुपागतो गजपतिर्जीवेत्तदा निर्भरं
धाराभिर्धरणीतलं यदि मनाग्धाराधरः सिञ्चति ॥ ८ ॥

यावत्पङ्कजकोरकान्विकसयञ्श्रीमानसौ भानुमा-
न्नोदेति प्रसभं तमांसि विदलन्सानन्दमुच्चैस्तराम् ।
तावद्घोरघनान्धकारमिलितो झिल्लीरवाह्लादितो
विद्युत्पुञ्जविजृम्भितोऽम्बरतलं खद्योत विद्योतय ॥ ९ ॥

फुल्लत्कैरवकोषनिर्गतसुधासंसक्तभृङ्गाङ्गना-
मञ्जुध्वानधुरीणशीतकिरणे जागर्ति मुग्धाम्बरे ।
मन्येऽहं निबिडान्धकारपटलीसंलीनसर्वाकृते-
खद्योतस्य हतप्रभस्य कियती शक्तिः समुन्मीलति ॥ १० ॥

स्वच्छन्दं नवमालिकासु विहर प्रेम्णारविन्दे पुनः
कुन्दे चापि तथा द्विरेफ कुमुदेऽथानन्दमङ्गीकुरु ।
किं त्वेतस्य कदापि केतकतरोर्मा गाः समक्षं यतो
धूलीभिर्घनकण्टकैश्च नितरां संवर्धितो वर्तते ॥ ११ ॥

नासौ पश्यति मालतीं नहि मनाक्प्रेमाणमालम्बते
चञ्चच्चम्पककोरकेषु कुरुते मोदं न मल्लीकुले ।
स्मारं स्मारमुदारकेसरलतां नालोकते पद्मिनी
क्षाम किं तु मधुव्रतोऽयमधुना गुञ्जन्मुहुर्भ्राम्यति ॥ १२ ॥

नैवालोकि सरोजिनी नहि मनाग्गुञ्जारवैस्तोषिता
जाति किं च गलन्मरन्दमधुना नालिङ्गिता मालती ।

चित्रं किं तु मधुव्रतेन सहसा संपादिता सांप्रतं
भिन्ना रीतिरियं लवङ्गमुकुलान्यालोक्य मन्यामहे ॥ १३ ॥

कोपं मा कुरु कुन्दवल्लि सहसा मा दैन्यमङ्गीकुरु
स्थाता कत्यपि वासराणि विदितानन्दो मिलिन्दस्त्वयि ।
किं वातः परमस्य पश्य विदलन्माध्वीसमृद्धिः स्फुर-
न्मन्दस्पन्दसुगन्धितुन्दिलदला जाता लवङ्गीलता ॥ १४ ॥

सत्यं भृङ्ग वदामि किं तत इतो गन्तुं विधत्से मनो
केयं निर्भरदीनता क्व मधुरव्याहारतारध्वनिः ।
एकं सेवय सौरभं परिमलप्रोद्भिन्नमन्दानिलं (?)
यस्मिन्मूलफलप्रसूननिकरे साधारणः सौरभः ॥ १५ ॥

लावण्यं वचनातिगं पुनरहो सौरभ्यमुच्चैस्तरां
शैत्यं शीतलभानुविद्रवकरं किं वापरं पश्य रे ।
उन्मीलन्मकरन्दतुन्दिलदलं कस्मादकस्मादहो
भ्रातर्मुञ्चसि चञ्चरीक चतुर त्वं चम्पकानां वनम् ॥ १६ ॥

त्वं चेच्चम्पककोरके न कुरुषे प्रेमाणमेतावता
का हानिर्नहि तस्य कृत्यमपि रे किंचित्पुनर्हीयते ।
तेनैवास्य तु वैभवं मधुप हे यद्रूपयन्ति स्फुटं
केलीमन्दिरदेहलीपरिसरे कर्णेषु वामभ्रुव. ॥ १७ ॥

स्यादुद्दण्डदुरूहचण्डकिरणज्वालावलीशोषक.
पाटीरोऽयमुदारसुन्दरतनु सौरभ्यभव्योदय' ।
किं कुर्मे कथमत्र हन्त भविना चित्र गतिर्माहशा-
[illegible] ॥ १[illegible] ॥

काकोलादपि दारुणैरनुचितारम्भाग्रणीभिः परं
रुद्धा संप्रति किं किरातनिकरैर्नालोक्यते मेदिनी ॥ ३९ ॥
प्रोद्यत्प्रौढमहीमहेन्द्रभवने प्रोत्तुङ्गसौधाङ्गणे
गत्वा काक वराक किं कलयसे साम्यं मरालैः समम् ।
छिद्रान्वेषणभूरिकर्मकुशलाः किंचिल्लभन्ते खलाः
सम्यक्पण्डितपुण्डरीकतुलनामारोप्य कण्ठे गुणम् ॥ ४० ॥
लोके दृष्टमिदं मया बहुतरं हंहो न सन्त्येव ते
ये विन्दन्ति सखायमुत्तमगुणं मित्रैकचित्ते रतम् ।
शम्बूकैः कलयन्ति केलिकुतुकं वापीषु कारण्डवा
नो वा मानसमुग्धपङ्कजदलं विस्मृत्य जिघ्रन्त्यपि ॥ ४१ ॥
क्षीराम्भोनिधिकन्यका मधुरिपोर्वक्षःस्थलस्थायिनी
शीतांशोर्भगिनी जगत्त्रयजनिः किं चाधिका ते स्तुतिः ।
एकैकं वचनातिगं जलधिजे सर्वं विजानीमहे
चाञ्चल्यं यदि नाम चेन्नहि भवेदेकं कलङ्कास्पदम् ॥ ४२ ॥
दर्पं मा वह बालवल्लनिकरानालोक्य पुच्छच्छटा-
पातैरेव महोक्ष गर्जसि मुधा किं गर्जितेनामुना ।
तावत्संचर यावदाशु न मनागादाय सीरं हठा-
त्कर्षत्येष कृषीवलस्तत इतो भूयोऽपि भूमीतले ॥ ४३ ॥
त्वामालोक्य समागतः कथमसौ केलिक्रियाकोविदो
हित्वा कत्यपि काननानि दिवसप्रान्ते द्विरेफो युवा ।
त्वं त्वेनं समुदीक्ष्य पत्रनिकरानाकुञ्च्य यत्नेन न
वक्त्राम्भोजं करोषि पद्मिनि न [illegible] प्रतीमो वयम् ।
दूरे तिष्ठति [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

किं वा पुण्यमितस्तवास्ति विमलं पीयूषधारामलं
चन्द्रे पासि निरन्तरं कमरिर्नीडगोचरेऽपि स्फुटम् ॥ ६५ ॥

आक्रान्ताः प्रतिदिक्कुलं सरभसं गर्जन्त्यमी वारिदाः
सौदम्बानतुरंधराः प्रतिपदं नृत्यन्ति विद्युच्छटाः ।
नृत्यो मयूरहासमूरनिकराः कूजन्ति केकारवै-
स्तन्मन्ये समुपागतोऽस्ति सहसा वर्षाद्भुतो वासरः ॥ ६६ ॥

मन्दो निर्भरसर्वगर्वगहनो मुग्धाङ्गनानां मुदा
चञ्चच्चम्पककोरचुम्बितवना वाति मन्दानिलः ।
नो युक्तं सहसान्यतः प्रचरितुं हे पान्थ चित्तव्यथां
मा कार्षीः किल पञ्चबाणनृपतौ जागर्ति चिन्ता तव ॥ ६७ ॥

नैल्यं तापहरं तवास्ति न सुधा मन्ये सुधानायक
प्रोद्बुद्धस्तु मना मदूक्तिरपि ते जागर्ति लोकप्रिये ।
तर्हि चार मनागिहापि यदि चेत्मासोऽसि मुग्धाङ्गना-
वक्त्रेन्दोस्तुलना तदा क इव ते भाग्योदयं मन्महे ॥ ६८ ॥

आयाता रजनी भविष्यति महाविश्लेषदावानलो
नोद्वेगः सहसा इमामिहि मनसा कार्यो रथाङ्गाह्वयः ।
इत्थं यान्यनिरर्गलङ्कृतवा संभाव्य कोकी चिर
चिन्तापूर्णमना दिनोदविलुठो देहो दिधि निन्दति ॥ ६९ ॥

सौन्दर्यं दलित दधानमवैमि नन्दं रक्तोऽप्यमी
[illegible] ।

चित्रं भूमिगतं तथापि निभृतं धाराजलैर्निर्मलैः
सिञ्चत्येव चिरेण चातकशिशुं श्रीमानयं वारिदः ॥ ७८ ॥

तापं तूर्णमपाकरोषि नितरां पाटीरवाटीं पुनः
प्रेम्णा पल्लवयस्यलं वितनुषे मुक्ताफलं शुक्तिषु ।
धाराभिर्धरणीं धुनोषि परितो धाराधर त्वं यथा
आतश्चातकशावकं बत तथा संभावयाम्भोभरैः ॥ ७९ ॥

भूमेस्तापमपाकरोषि नितरां भूमीरुहो वर्धय-
स्यानन्दं विदधासि किं च तनुषे सस्ये प्रशस्यं मुदा ।
किं किं वारिद ते गुणोत्करमहं जल्पामि धन्योऽसि रे
धाराभिश्चिरखिन्नचातकशिशुं यज्जीवयस्यातुरम् ॥ ८० ॥

मोदन्ते करिशावकास्तत इतः क्रीडन्ति कोलाः सुखं
कृत्वाङ्के तनयं कुरङ्गगृहिणी रोमन्थमभ्यस्यति ।
हीनं तेन मृगाधिपेन सहसा मन्यामहे काननं
द्वित्रैरेव दिनैर्भविष्यति परं वन्याभिरन्यादृशम् ॥ ८१ ॥

तूर्णं यात मृगाः पलायत वृका यूयं पुनः सर्वथा
कोलाः क्वापि निलीयत [illegible] कोलाहलं मुञ्चत ।
दृप्यद्दानदुरूहदारुणदलद्दन्तावलग्रामणी-
गर्वग्रामविदारणाकुलकरः सोऽयं पुरः केसरी ॥ ८२ ॥

प्रौढोत्क्षिप्तमहानदीभ्रमिकर कुत्रापि नीराशये
दृष्ट्वैव प्रतिबिम्बित [illegible] गाढं हठात् ।
पानं [illegible] नो जन कश्चिदस्मा[illegible] किं त्वय

कामं कामगवी पुनः पशुरहो किं वा बहु ब्रूमहे
संसारे भवतस्तुलां कलयितुं को वा समर्थो भवेत् ॥ १०४ ॥
योऽभूद्द्राविडचक्रवर्तिमुकुटालंकारभूतस्य रे
मौद्गल्यस्य हरेः सुतः क्षितितले वीरेश्वरः सत्कविः ।
तस्य प्रोद्गतसूक्तिनिर्मलसुधाशुद्धान्तरस्य क्षणा-
देषा निर्मितिरुत्तमा मतिमतां नित्यं मुदे जायताम् ॥ १०५ ॥

इति श्रीवीरेश्वरभट्टनिर्मितमन्योक्तिशतकं समाप्तम् ।

त्रिपाठिश्रीशिवरामप्रणीता

नक्षत्रमाला ।

सटीका ।

राजत्रयसमानीता मुनित्रयपरिष्कृताम् ।
जाह्नवीं शब्दविद्या न चिन्तयानीटनिस्त्ये ॥

निर्विघ्नाय कृत मङ्गल शिष्यशिक्षार्थं निबध्नाति—

धरात्मजारम्यमुखारविन्दमरन्दरोलम्ब उदारकीर्तिः ।
शेषाख्यसंयोगविशेषशोभो देवो मुदे वोऽस्तु शिवः स रामः ॥ १ ॥

धरेति । धरस्य पर्वतस्यात्मजा तस्या रम्यमुखारविन्दस्य मरन्दो मकरन्दस्तस्य रोलम्बो भ्रमरः । उदारकीर्तिः । शेषाख्यस्य संयोगेन विशेषशोभः । शेषस्य भूषणत्वा- दिति भावः । एतादृशो देवः शिवः स प्रसिद्धो रामो वो मुदेऽस्तु । पक्षे—धरया आ- त्मजा नीता । शेषाख्येन लक्ष्मणेन विशेषशोभा सौभ्रातृत्वात् । [illegible]—'[illegible]- देन विना [illegible] । शेषोऽसौ [illegible] । [illegible]—'दर्पणान्द- [illegible] इति [illegible]- पात् । [illegible]

'एकदेशविकृतमनन्यवत्' इति । तेन निर्जरशब्दे जरसादेश फलम् । अन्य-
त्सर्वमपि पूर्वत्र विद्याविलासे द्रष्टव्यम् । काव्यलिङ्गमलंकारः—'समर्थनीयस्यार्थस्य का-
व्यलिङ्गं समर्थनम्' इति लक्षणात् ॥

पूर्वमीर्ष्यामानेऽनुनीता पुनः प्रणयमानिनी प्राह—

अनुनीता पुना रोषं भेजे तामाह मानिनीम् ।
एकस्यां लक्षणं व्यक्तौ सकृदेव प्रवर्तते ॥ ४ ॥

अनुनीतेति । या पूर्वमनुनीता पुना रोषं भेजे । अत्र 'रो रि' इति लोपे कृते 'ढ्-
लोपे-' इति दीर्घः । तामाह नायकः एकस्यां व्यक्तौ एकं लक्षणं सकृदेव एकवार-
मेव प्रवर्तते । पुनः कोपो न योग्य इति भावः । प्रणयमानिनीयम् । 'लक्ष्ये लक्षणं
सकृदेव प्रवर्तते' । अत्र ज्ञापकं 'समः सुटि' इति सूत्रम् । 'समो वा लोपमेके' इति
भाष्येण लोपस्यापि रुप्रकरणस्थत्वान्मकारलोपे एकसकारके पुनस्तत्र सकारद्वित्वे द्वि-
सकारके पुनः सकारद्वित्वे त्रिसकारकरूपसिद्धौ किं सूत्रेणेति तदेव ज्ञापकम् । फलं तु—
सुध्युपास्य इत्यत्र धकारद्वित्वे पुनर्धकारद्वित्वं न । युग्मविपुला च छन्दः—'यस्या
ल. ससनो युग्मे सा युग्मविपुला' इति लक्षणात् ॥

नायकस्य दास्युपभोगेन साशङ्का नायिका गौणमुख्यन्याय मनसि निधाय दासीं धृष्टस्य सेवने
नियोजयामासेति वर्णयति—

मुख्ये कार्यस्य विज्ञानाद्दासीं धृष्टस्य सेवने ।
नियोजयामास तयो रतिं ज्ञात्वा चुकोप सा ॥ ५ ॥

मुख्य इति । मुख्ये प्रधाने कार्यस्य विधेयस्य विज्ञानाद्दासीं धृष्टस्य प्रगल्भस्य सेवने
नियोजयामास । सा तयो रतिं ज्ञात्वा चुकोप सरोषा बभूव । परकीयान्यसंभोगदुः—
खिता नायिका । नन्वेवमपि मत्कृतच्छन्दसा इत्यत्र 'आन्महतः' इत्यात्वापत्तिरत आह—
'गौणमुख्ययोर्मुख्ये कार्यसंप्रत्ययः' । गुणादागतो गौणः । यथा गोशब्दस्य जाड्यादिगुण-
निमित्तोऽर्थो वाहीकः । अप्रतिलब्धः सदादिरपि तद्गुणारोपादेव बुध्यते । मुखमिव प्रधा-
नत्वान्मुख्यः । प्रधान इत्यर्थः । गौणे ह्यर्थे शब्दः प्रयुज्यमानो मुख्यार्थारोपेण प्रवर्तते ।
एव चाप्रसिद्धत्व गौणलाक्षणिकस्य चात्र गौणत्वम् । तेन प्रियत्रयाणामित्यादौ प्रया-
देशो भवत्येव । [illegible]
रिवेविदीवमि [illegible]
त्यरिभय [illegible]

सूत्रात्। तदपि न। 'जसि च' इति सूत्रे एकदेशानुवृत्तिकल्पनापत्तेः। अस्याः परिभाषाया ज्ञापकं 'ज्ञाजनोर्जा' इति जादेशविधानम्, 'ज्यादादीयसः' इत्यत्राकारविधानं च। जकारादेशे कृते जानातीत्यत्र 'अतो दीर्घो यञि' इति ज्यायान् इत्यादौ 'अकृत्सार्व-' इति दीर्घे इष्टसिद्धौ किं दीर्घविधानेन। 'तयोर्य्वावचि-' इति निर्देशादनित्यैषा परिभाषा। समानं आर्थी धर्मलुप्तोपमा। काव्यादर्शे त्वियं वस्तूपमेति व्यवहृता—'इति प्रतीयमानैकधर्मा वस्तूपमैव सा' इति लक्षणात्। करेणाधरचुम्बनाद्युत्कर्षदर्शनात्सारालङ्कारः—'उत्तरोत्तरमुत्कर्षः सार इत्यभिधीयते' इति तल्लक्षणात्॥

पवन नानिनीवृत्तौ निराकरोति संनियोगशिष्टन्यायेन—

निवृत्तिस्ते संनियोगशिष्टन्यायेन नो कुतः।
द्वयोर्मानोदये दूत्यास्तदनित्यत्वमुत्तरम्॥ ९॥

निवृत्तिरिति। 'संनियोगशिष्टानां सह वा प्रवृत्तिः सह वा निवृत्तिः' इति संनियोगशिष्टन्यायः। तत्संनियोगेनागता त्वं तस्या निवृत्तौ त्वं कथं न निवर्तसे। द्वयोर्मानोदये। दूत्या तदनित्यत्वमुत्तरम्। ननु पर्वतेन्द्राग्नी देवता अस्य पर्येन्द्र इत्यादौ 'द्विगोर्लुक्' इत्यणो लुकि 'लुक् तद्धित-' इति स्त्रीप्रत्ययलुकि आनुक् श्रवणापत्तिरत आह—संनियोगशिष्टानां सह वा प्रवृत्तिः सह वा निवृत्तिः'। एवार्थो वानन्दः। अत्र 'नित्य-सान्निध्यस्य लुक्' इति सूत्रस्थग्रहणं ज्ञापकम्। तद्धि छमान्नेन दुर्बोधनद्वारा उतोऽनिवृत्तिर्यथा स्यादित्यर्थम्। [illegible] निर्दिष्टा दिल्हकादिनश्वरेन। [illegible] निमाय न्यायजिज्ञापीव 'णाविष्ठवत्-' इत्यनेन पुंवद्भावविधानमेतज्ज्ञापनार्थम्। अन्यथा एनीमाचष्टे एतयतीत्यादौ टिलोपेनैव [illegible] नस्यापि निवृत्तौ पुंवद्भावविधानम्। [illegible] पमनित्येति वा। अत्र परिभाषेन्दुशेखरे [illegible]॥

दूती नायकं [illegible]—

[illegible] कुर्वीत।

[illegible] १० ॥

निर्दिश्यमानस्यादेशाः संभवन्ति सुनो यतः ।
अतः प्रत्यादेशपात्रं रोपात्सैव न दूतिका ॥ ११ ॥

निर्दिश्यमानस्येति । हे सुन. सुनासिक, यतो निर्दिश्यमानस्यादेशाः सभवन्ति अत' प्रत्यादेशस्य निराकरणस्य । 'प्रत्यादेशो निराकृति.' इत्यमरः । पात्र सैव दूतिका । प्रकृते—सुन इत्यत्र 'पद्दन्–' इति सूत्रे निर्दिश्यमानस्य नासिकाशब्दस्य नसादेश । न तु 'पदाङ्गाधिकारे' इति प्राप्त. सुनासिकाशब्दस्य नसादेशः । यद्वा समासान्तविधेर- नित्यत्वेन 'अञ्नासिकाया.–' इत्यजभावेऽपि संनियोगशिष्टन्यायस्यानित्यत्वे प्रकृतसूत्रेण नसादेश. । नन्वेवमुदस्थादित्यादौ 'उदः स्थास्तम्भो.–' इति पूर्वसवर्णापत्तिरत आह— 'निर्दिश्यमानस्यादेशा भवन्ति' । 'षष्ठी स्थानेयोगा' इति सूत्रमावर्तते । तत्र द्वितीय- स्यायमर्थ । षष्ठ्यन्त निर्दिश्यमानमुच्चार्यमाणसजातीयमेव निर्दिश्यमानावयवरूपमेव वा स्थानेन स्थाननिरूपितसबन्धेन युज्यते न प्रतीयमानमित्यर्थः । तेनेद सिद्धम् । अत्रत्य दूषण विद्याविलासे द्रष्टव्यम् ॥

नायिकाया मानबीजमाह—

आगमानित्यता शब्दे उणाद्यादौ मनोहरा ।
मनोहरा न ते यस्मात्तन्नित्यत्वमतोऽर्थये ॥ १२ ॥

आगमेति । उणाद्यादौ शब्दे आगमाना इमुडादीनामनित्यता मनोहरा । ते आगम- स्यागतस्यानित्यता न मनोहरा । अतस्तन्नित्यत्वमर्थये । यथा 'उणादयो बहुलम्' इत्यत्र इमुडागमोऽनित्यत्वान्न नैव तथा आगमो युक्त. । 'आगमशास्त्रमनित्यम्' इति परिभाषा- खण्डनोद्धारोऽपि विद्याविलासे द्रष्टव्य. ॥

वेश्या वर्णयति—

अर्थवद्ग्रहणे यस्मान्नानर्थकपरिग्रहः ।
सुरूपधनिनोर्वेश्या गृह्णाति धनिनं ततः ॥ १३ ॥

अर्थवदिति । अर्थवत. सार्थस्य ग्रहणेऽनर्थकस्य व्यर्थस्य यत परिग्रहो नास्ति ततो हेतो. सुरूपधनिनोर्मध्ये वेश्या धनिनो ग्रहण करोति । अर्थवत्त्वादिति भावः । ननु प्रोढचानित्यत्र 'प्रादूहोढ–' इति वृद्धि. स्यादत आह—'अर्थवद्ग्रहणे नानर्थकस्य' । विशिष्टरूपोपादाने उपस्थितार्थस्य विशेषणतयान्वयसभवे त्यागे मानाभावोऽस्या मूलम् । 'भ्रस्थ–' इति सूत्रे राजे पृथग्भ्राजिग्रहणमस्या हि ज्ञापकम् ॥

काचन दूती नायकस्य समीपे गता, नायकस्य गोत्रस्खलन जातम्, तदनुकरणमागत्य नायिकाया समीपे कृतमनु प्रगत्भ वर्णयति—

गोत्रस्खलनानुकृतौ दृष्ट्वारुणचक्षुषा दूती ।
इत्याहाशयमस्या अनुकरण प्रकृतिवद्भवति ॥ १४ ॥

[illegible]ते । [illegible] गोत्रस्खलनस्यानुकृतावनुकरणे अरणे नहुषी यस्मा-[illegible] । कोपारम्भ[illegible]त्यर्थः । इतीदृशा । अस्या आशयमाह—अनुकरण प्रकृतिवद्-[illegible]ते । यथा [illegible]परि कोपस्तथा [illegible]पि [illegible] । ननु 'क्षिप –' इत्यादौ [illegible] आह—'प्रकृतिवदनुकरणं भवति' । क्षिप इति इयङ्निर्देशोऽस्या ज्ञापकः । [illegible] [illegible]नित्यमिति नेयम् । उपगीतिश्छन्दः ॥

[illegible] दुर्गानुसादो[illegible] मानिनी प्रत्याह—

> नास्ति तदन्तग्रहणं संज्ञाविधौ प्रत्ययग्रहणे हि ।
>
> तस्माद्यथापराधं दण्ड्यो वध्यस्तु नैवाहम् ॥ १५ ॥

नास्तीति । [illegible] नाम, तद्विधौ प्रत्ययग्रहणे [illegible] तदन्तग्रहणं तस्यापराधिनो-ऽन्तो [illegible] ग्रहणं नास्ति । हि यस्मात् । '[illegible] नाम इत्याद्यैश्वार्य-[illegible]', 'प्रत्ययोऽधीन[illegible]', 'अन्तो नाशो [illegible]' इति त्रि-[illegible] । तस्मादपराध[illegible] यथापराधमहं दण्ड्यः, वध्यस्तु नैव । 'अन्यथावाद-[illegible]पनेयस्तु मध्यनः' इति । 'नानो लघुर्मध्यमश्च गुरुश्चेति त्रिधा भवेत् । अपरस्त्री-[illegible] गोत्रस्खलनजस्तथा । अपरस्त्रीसंगनोत्थः क्रमेण त्रिविधो भवेत् ॥' इति [illegible]हारः । नन्वेवं 'तरप्तमपौ घः' इत्यादिना तदन्तादेः [illegible] स्यादत आह—[illegible]विधौ प्रत्ययग्रहणे तदन्तग्रहणं नास्ति । '[illegible]न्ते' [illegible]न्तग्रहणमस्या ज्ञापकम् । [illegible]श्छन्दः ॥

पुनस्तामाह—

> अनुदात्तेत्त्वप्रथितं युवति निबोधात्मनेपदमनित्यम् ।
>
> उदयति सविता चन्द्रो न निर्गतं यौवनं हि तथा ॥ १६ ॥

अनुदात्तेति । हे युवति, अनुदात्ते [illegible] यत्र [illegible] आत्मने स्वस्मै पदं स्थानमनित्यं निबोध जानीहि । [illegible] पदस्था-[illegible]नित्यत्वमर्थः । हि यस्मान्निर्गतं सविता [illegible]दयति निर्गतं यौवनं तथा न । 'उदात्तो [illegible]' इति विश्वप्रकाशः । 'अनुदात्तेत्त्वलक्षणमात्मनेपदमनित्यम्' । [illegible] [illegible]ज्ञापकात् । तेन प्रकृते उदयतीत्यत्रात्मनेपदं न । [illegible] [illegible] विद्याविलासे स्फुटः । [illegible]—'[illegible]' इति [illegible] । [illegible]ऽपि—'[illegible] परिकर साभिप्राये विशे-[illegible]' इति [illegible] । [illegible]श्छन्दः ।

[illegible]

[illegible] ॥ १८ ॥

[illegible] ॥

[illegible]—

कृतमपि [illegible] ।
[illegible] ॥ १९ ॥

कृतमिति । [illegible] ॥

[illegible]—

स संनिपातलक्षणो विधिर्विधूपमानने ।
न मन्यतेऽधुना मया धुनोषि किं कराम्बुजम् ॥ २० ॥

सेति । हे विधूपममाननं यस्याः, स संनिपातलक्षणो विधिरधुना मया न मन्यते । त्वं कराम्बुजं किं धुनोषि । तस्या अनित्यत्वात् । उपजीव्यविरोधोऽस्या मूलम् । 'कष्टाय क्रमणे' इति निर्देशादनित्या । उपमालंकारः । प्रमाणिकावृत्तम्—'प्रमाणिका जरौ लगौ' इति लक्षणात् । कश्चिन्नगरस्वरूपिणीमस्याः सख्या ॥

आकारयन्कामपि ना दृष्टः स्वप्रिययावदत् ।
यत्संज्ञापूर्वकविधेरनित्यत्वमवेहि तत् ॥ २१ ॥

आकारयन्निति । कोऽपि ना कामपि परस्त्रियं संज्ञया हस्तचेष्टया । 'संज्ञा स्याच्चेतना नाम हस्ताद्यैश्चार्थसूचना' इत्यमरः । आकारयन्स्वप्रियया दृष्टः सन्नित्यवदत् । यत्संज्ञापूर्वकविधेरनित्यत्वं तदवेहि । 'ओर्गुणः' इत्यत्र ओतः इति वक्तव्ये गुणोक्तिः संज्ञापूर्वकविधेरनित्यत्वं ज्ञापयति । तेन स्वायंभुवमिति सिद्धम् ॥

स्थिरो न रागो दयिताजनस्य श्रुत्वेति वाचं दयितस्य नूनम् ।
पर्जन्यवल्लक्षणसप्रवृत्त्या स्वन्यामपाम गुरुदोपमूढे ॥ २२ ॥

हरति—मा विहाय । लक्ष्वेत्यर्थः । 'स्त्रीपुंसोर्मिथुनं द्वन्द्वम्' इत्यमरः । कापि प्रेम
विता सखीं प्रत्याह । घटपट घटपटौ इत्यादि निद्वये आह—'सर्वो द्वन्द्वो विभाषैक
द्भवति', 'द्वन्द्वश्च प्राणि-' इत्यादि प्रकरणाविषय । सर्वो द्वन्द्व इत्यर्थः । 'चा
द्वन्द्व' इति सूत्रेण समाहारेतरेतरयोगयोरविशेषेण द्वन्द्वविधानात्प्रायमिदं वचम् । परि
स्यालंकारोऽत्र—'परिसंख्या निषिध्यैकमेकस्मिन्वस्तु यन्त्रणम्' इति तल्लक्षणात्

तुल्ये वयसि रूपे च मयि मज्जति यन्मनः ।
पत्युस्तत्कारणं ब्रूहि सख्यूचे भेदका गुणाः ॥ १८ ॥

तुल्य इति । वयसि रूपे च तुल्ये सति मम सपत्न्याश्च । पत्युर्मनो यन्मयि म
ज्जति तत्कारणं ब्रूहि इति नायिकाप्रश्नः । गुणा दाक्षिण्यादयः । भेदका व्यावर्तक
उत्कर्षजनका इत्यर्थः । इति सख्या उत्तरम् । हेत्वलंकारोऽत्र—'हेतोर्हेतुमता स
वर्णनं हेतुरुच्यते' इति लक्षणात् ॥

प्रेमगर्विता मानभाजो दूषयति—

कृतमपि कार्यं केचिन्निवर्तयन्तीह शास्त्रवत्प्रेम ।
प्रायस्त एव पूज्या ये न प्रागेव कुर्वन्ति ॥ १९ ॥

कृतमिति । केचित्कृतमपि प्रेमकार्यं शास्त्रवन्निवर्तयन्ति । तेभ्यस्त एव पूज्या
प्रागेव न कुर्वन्ति । 'अकृतव्यूहाः पाणिनीयाः' इति द्वयोर्मध्ये अकृतव्यूहा इति श्रेष्ठ
'प्रक्षालनाद्धि पङ्कस्य दूरादस्पर्शनं वरम्' इति न्यायात् ॥

दूत्युपभोगकामः कश्चन निवारयन्तीं दूतीं प्रत्याह—

स संनिपातलक्षणो विधिर्विधूपमानने ।
न मन्यतेऽधुना मया धुनोषि किं कराम्बुजम् ॥ २० ॥

सेति । हे विधूपममाननं यस्याः, न संनिपातलक्षणो विधिरधुना मया न मन्यते
त्वं कराम्बुजं किं धुनोषि । तस्या अनित्यत्वात् । उपजीव्यविरोधोऽस्या मूलम् । '
ष्टाय क्रमणे' इति निर्देशादनित्या । उपमालंकारः । प्रमाणिकावृत्तम्—'प्रमाणि
जरौ लगौ' इति लक्षणात् । क्वचिन्नगस्वरूपिणीत्यस्याः संज्ञा ॥

आकारयन्कामपि ना दृष्टः स्वप्रिययावदत् ।
यत्संज्ञापूर्वकविधेरनित्यत्वमवेहि तत् ॥ २१ ॥

आकारयन्निति । कोऽपि ना कामपि परस्त्रियं संज्ञया हस्तचेष्टया । 'संज्ञा स्याच्चेत
नाम हस्ताद्यैश्चार्थसूचना' इत्यमरः । आकारयन्स्वप्रियया दृष्टः सन्नित्यवदत् । यत्संज्ञा
पूर्वकविधेरनित्यत्वं तदवेहि । 'ओगुणः' इत्यत्र 'ओतोऽम्' इति वक्तव्ये गुणोक्तिः संज्ञा
पूर्वकविधेरनित्यत्वं ज्ञापयति । तेन स्वायंभुवमित्यादि सिद्धम् ॥

स्थिरो न रागो दयिताजनस्य श्रुत्वेति वाचं दयितस्य नूनम् ।
पर्जन्यवल्लक्षणमप्रवृत्त्या मन्यामपीमं गुरुदोषमूहे ॥ २२ ॥

स्थिरेति । नायिकायाः सखीं प्रत्युक्तिः । दयितान्तस्य रागः स्थिरो न इति दयि-तस्य प्रियस्य वार्तां श्रुत्वा पर्जन्यात् [illegible] खस्यानपीन गुरद्रोणनूहे । लिट् उत्त-मपुरुषैकवचनम् । 'पर्जन्यो मेघशब्दयोः' इति [illegible] । लोकसिद्धेयं परिभाषा ॥

ननु तथा सति को दोष इति चेदागत्य [illegible] निराकरणायाह—

पूर्वं ह्यपवादोऽभिनिविशते पश्चाद्भवति किलोत्सर्गः ।
इति मत्वा मम चेतः खिन्ते नित्यं सखि क्षणदा. ॥ २३ ॥

पूर्वमिति । पूर्वमपवादोऽपवादशास्त्रमभिनिविशते । 'अभिनिविशश्च' इति कर्मसंज्ञा, 'नेर्विशः' इत्यात्मनेपदम् । पश्चादुत्सर्गशास्त्रम् । पक्षेऽपवादो निन्दा । 'अवर्णाक्षेपनिर्वा-दपरीवादापवादवत्' इत्यमरः । उत्सर्गस्त्यागः । हे सखि इति मत्वा मम चेतः क्षणदा नित्यं खिन्ते खिद्यते । ननु [illegible] स्यादित्यत आह—'पूर्वं ह्यपवादा अभिनिविशन्ते पश्चादु-त्सर्गाः' । [illegible] हि अपवादविषयं पर्यालोच्य [illegible] उत्सर्गेण [illegible] । अन्यथा [illegible] । अभिनिविशन्ते [illegible] । 'अपवादो [illegible] । [illegible] प्राप्तिनिषेधे [illegible] । आर्याच्छन्दः ॥

सखी ता सान्त्वयति—

गणकार्यमनित्यं स्यादिति किं ह श्रुतं त्वया ।
अनार्जवमतश्चित्तादपाकुरु क्षमां कुरु ॥ २४ ॥

गणेति । [illegible] । [illegible]
[illegible] । [illegible] ॥

वर्णाद्वाङ्गं [illegible] स्यादिति [illegible] दिवाविनी ।
[illegible] ॥ २५ ॥

[illegible]

[illegible] ॥ २७ ॥

[illegible]

वर्णाश्रये प्रत्ययलक्षणं न गमोऽन्ये नन्वनमस्य पुंसः ।
अभेदका अस्य गुणा गुणानि त्वया मया न.पि [illegible] नाप्यम् ॥२८॥

वर्णाश्रयेति । अस्य पुंसो वर्णाश्रये [illegible] न [illegible] गमो दयो गमस्य प्रतिभ [illegible] लक्षणम् । 'प्रत्ययलोपे-' इत्य [illegible] मर । धन्वन न । हे गुणानि, अस्य पुंसो गुणा अभेदका, न भेदकाः । अत्रापि न्विषये त्वयापि कि [illegible], मयापि [illegible] । ननु [illegible] गोनित्थमित्यादौ प्रत्ययल- क्षणेनावादेशाद्यापत्तिरत आह—'वर्णाश्रये नास्ति प्रत्ययलक्षणम्' । [illegible] तत् । तत्त्व च 'प्रत्ययलोपे-' इति सूत्रे स्थानिवद्भावानुवृत्त्यर्थं [illegible] प्रत्ययलक्षण [illegible] प्रत्ययस्येतराविशेषणत्वरूप यत्र प्राधान्य तत्रैव प्रवृत्त्य मित्याशयः । उपजातिवृत्तम् ॥

काचिद्दूती नायिकान्तरासक्त नायक स्वनायिकागमनाय नेतु वदति—

एकस्या आकृतेश्चरित. प्रयोगो न द्वितीयादेर्हि ।
तस्यां रोपसमासिर्जातानुसर मत्सखीं धीर ॥ २९ ॥

एकस्या इति । एकस्या आकृते [illegible] रित [illegible] प्रयोगो न द्वितीयस्या । पक्षे—ए कस्या गवाद्युदाहरणव्यक्तेश्चरित [illegible] प्रयोगो द्वितीयादेन । अतस्तस्या रोपसमासिर्जाता । हे धीर, त्व मत्सखीमनुसर । ननु गोषु [illegible] न स्वामी [illegible] दिवद्गोष्वस्वामी च स्वामी- त्यपि स्यात् । 'स्वामीश्वरा—' इति सूत्रेण [illegible] नादाह— एकस्या आकृतेश्च- रित प्रयोगो द्वितीयस्यास्तृतीयस्याश्च न [illegible] । यत्रान्याकृतिकरणे भिन्नत्वस- भावना तद्विषयोऽयं [illegible] । इत्यन्यत्र विस्तर । आर्याछन्द ॥

द्विजराजो यथा भाति कण्ठे नक्षत्रमालया ।
द्विजराजस्तथा भातु कण्ठे नक्षत्रमालया ॥ ३० ॥

द्विजराज इति । द्विजराजश्चन्द्र कण्ठे समीपे नक्षत्रमालया नक्षत्रपरम्परया यथा

भाति शोभते, तथा द्विजराजो द्विजश्रेष्ठः पण्डितः कण्ठे नक्षत्रमालया नक्षत्रमालात्वेन ग्रन्थेन भातु । 'कण्ठो गले गलस्थाने समीपे च' इति विश्वप्रकाशः ॥

त्रिलोकचन्द्रात्मजकृष्णरामसूनोः कृतिः श्रीशिवरामनाम्नः ।
नक्षत्रमालेयमनल्पशोभां तनोतु सूरेः प्रथितास्तु दिक्षु ॥ २१ ॥

त्रिलोकचन्द्रेति । त्रिलोकचन्द्रस्यात्मजः पुत्रः । 'आत्मजस्तनयः सूनुः' इत्यमरः । यः कृष्णरामः कृष्णरामाभिधस्तस्य सूनोः श्रीशिवरामनाम्नः कृतिरियं नक्षत्रमाला । 'सैव नक्षत्रमाला स्यात्सप्तविंशतिमौक्तिकैः' इत्यमरः । सूरेः पण्डितस्य । 'धीमान्सूरिः कृती कृष्टिः' इत्यमरः । अनल्पशोभां तनोतु । दिक्षु प्रथिता प्रसिद्धा अस्तु ॥

परिश्रमो व्याकरणे काव्यादावपि च कृतः ।
निर्मिता वर्णिता तस्य शिवरामेण सन्मुदे ॥
लक्ष्मीकीर्ती रमानाथे शिवरामकृतानन ।
इयता वर्तते [illegible]तुल्यभूपालपालिते ॥

ग्रन्थान्कृत्या निरचितान्[illegible] शीलान्विता सुमतयो मनसो मुदे ते ।
[illegible] गरीयं जाम्बूनद [नगर] [illegible] ॥
काव्यानि पद्य तदुदेऽपि च [illegible] नैक [illegible] ।
भूपालभूषणमणी [illegible] विद्याविलास [illegible] ॥

व्याख्या [illegible] लक्ष्मी[illegible] निर्मिता ।
[illegible] भूरि ॥

इति श्रीत्रिलोकचन्द्रात्मजकृष्णराम[illegible]पादित[illegible]
[illegible] नक्षत्रमाला समाप्ता ।

श्रीनीलकण्ठदीक्षितविरचितं

कलिविडम्बनम् ।

लाभो हेतुर्धनं साध्यं दृष्टान्तस्तु पुरोहितः ।
आत्मोत्कर्षो निगमनमनुमानेष्वयं विधिः ॥ ४ ॥
अलभ्यं[1] लप्स्यमानेन तत्त्वं जिज्ञासुना चिरम् ।
जिगीषुणा ह्रियं त्यक्त्वा कार्यः कोलाहलो महान् ॥ ५ ॥
पाठनैर्ग्रन्थनिर्माणैः प्रतिष्ठा तावदाप्यते ।
एवं[2] च तथ्यव्युत्पत्तिरायुषोऽन्ते भवेन्न वा ॥ ६ ॥
स्तोतारः के भविष्यन्ति मूर्खस्य जगतीतले ।
न स्तौति चेत्स्वयं च स्वं कदा तस्यास्तु निर्वृतिः ॥ ७ ॥
वाच्यतां समयोऽतीतः स्पष्टमग्रे भविष्यति ।
इति पाठयता ग्रन्थे काठिन्यं कुत्र वर्तते[3] ॥ ८ ॥
अगतित्वमतिश्रद्धा ज्ञानाभासेन तृप्तता ।
त्रयः शिष्यगुणा ह्येते मूर्खाचार्यस्य भाग्यजाः[4] ॥ ९ ॥
यदि न क्वापि विद्याया सर्वथा क्रमते मतिः ।
मान्त्रिकास्तु भविष्यामो योगिनो यतयोऽपि वा ॥ १० ॥
अविलम्बे[5] कृत्यसिद्धौ मान्त्रिकैराप्यते यशः ।
विलम्बे कर्मबाहुल्यं विख्याप्यावाप्यते धनम् ॥ ११ ॥
सुखं सुखिषु दुःखं[6] च जीवनं दुःखशालिषु ।
अनुग्रहायते येषां ते धन्याः खलु मान्त्रिकाः ॥ १२ ॥
यावदज्ञानतो मौनमाचारो वा विलक्षणः ।
तावन्माहात्म्यरूपेण पर्यवस्यति मान्त्रिके ॥ १३ ॥
चारान्विचार्य दैवज्ञैर्वक्तव्यं भूभुजां[7] फलम् ।
ग्रहचारपरिज्ञानं तेषामावश्यकं यतः ॥ १४ ॥
पुत्र इत्येव पितरि कन्यकेत्येव मातरि ।
गर्भप्रश्नेषु कथयन्दैवज्ञो विजयी भवेत् ॥ १५ ॥

१ 'अन्यास्य लप्स्यमानेन' इति, 'अलभ्य लब्धमानेन' इति च पाठ २. 'एव सतत' इति पाठ ३ 'वर्तनाम' इति पाठ ४ 'भाग्यत' इति पाठ ५ 'अविलम्बेन सन्दि' इति पाठ ६ 'दुःखेऽपि' इति पाठ ७ 'भूभृता' इति पाठ.

आयुःप्रश्ने दीर्घमायुर्वाच्यं मौहूर्तिकैर्जनैः ।
जीवन्तो बहु मन्यन्ते मृताः प्रक्ष्यन्ति कं पुनः ॥ १६ ॥
सर्वं कोटिद्वयोपेतं सर्वं कालद्वयावधि ।
सर्वं व्यामिश्रमिव च वक्तव्यं दैवचिन्तकैः ॥ १७ ॥
निर्धनानां धनावाप्तिं धनिनामधिकं धनम् ।
ब्रुवाणाः सर्वथा ग्राह्या लोकैर्ज्यौतिषिका जनाः ॥ १८ ॥
शतस्य लाभे ताम्बूलं सहस्रस्य तु भोजनम् ।
दैवज्ञानामुपालम्भो नित्यः कार्यविपर्यये ॥ १९ ॥
अपि सागरपर्यन्ता विचेतव्या वसुंधरा ।
देशो रत्निमात्रोऽपि नास्ति दैवज्ञवर्जितः ॥ २० ॥
वारान्केचिद्ग्रहान्केचित्केचिदृक्षाणि जानते ।
त्रितयं ये विजानन्ति ते वाचस्पतयः स्वयम् ॥ २१ ॥
नैमित्तिकाः स्वप्नदृशो देवतोपासका इति ।
निसर्गशत्रवः सृष्टा दैवज्ञानाममी त्रयः ॥ २२ ॥
स्वस्थैरसाध्यरोगैश्च जन्तुभिर्नास्ति किंचन ।
कातरा दीर्घरोगाश्च भिषजां भाग्यहेतवः ॥ २३ ॥
नातिधैर्यं प्रदातव्यं नातिभीतिश्च रोगिणे ।
नैश्चिन्त्यान्नादिमे दानं नैराश्याद्देव नान्तिमे ॥ २४ ॥
औषधं तु यथाकामं पथ्यं तु कठिनं वदेत् ।
आरोग्यं दैवमाहात्म्यादन्यथात्वमपथ्यतः ॥ २५ ॥
निदानं रोगनामानि सात्म्यासात्म्ये चिकित्सितम् ।
सर्वमप्युपदेक्ष्यन्ति रोगिणः स्वजने स्थिताः ॥ २६ ॥
जृम्भमाणेषु रोगेषु म्रियमाणेषु जन्तुषु ।
रोगान्तरेषु मानं तु स्थाने सिद्धिदायकम् ॥ २७ ॥

प्रवर्तनार्थमारम्भे मध्ये त्वौषधहेतवे ।
बहुमानार्थमन्ते च जिहीर्षन्ति चिकित्सकाः ॥ २८ ॥
लिप्समानेषु वैद्येषु चिरादासाद्य रोगिणम् ।
दायादाः संप्ररोहन्ति दैवज्ञा मान्त्रिका अपि ॥ २९ ॥
रोगस्योपक्रमे सान्त्वं मध्ये किंचिद्धनव्ययः ।
शनैरनादरः शान्तौ स्नातो वैद्यं न पश्यति ॥ ३० ॥
दैवज्ञत्वं मान्त्रिकता भैषज्यं चाटुकौशलम् ।
एकैकमर्थलाभाय द्वित्रियोगस्तु दुर्लभः ॥ ३१ ॥
अनृतं चाटुवादश्च धनयोगो महानयम् ।
सत्यं वैदुष्यमित्येष योगो दारिद्र्यकारकः ॥ ३२ ॥
कातर्यं दुर्विनीतत्वं कार्पण्यमविवेकता ।
सर्वं मार्जन्ति कवयः शालीनां मुष्टिकिंकराः ॥ ३३ ॥
न कारणमपेक्षन्ते कवयः स्तोतुमुद्यताः ।
किंचिदस्तुवतां तेषां जिह्वा फुरफुरायते ॥ ३४ ॥
स्तुतं स्तुवन्ति कवयो न स्वतो गुणदर्शिनः ।
कीटः कश्चिदलिर्नाम कियती तत्र वर्णना ॥ ३५ ॥
गं इव कविता पुंसां ग्रामायाश्वाय हस्तिने ।
अन्ततोऽन्नाय वस्त्राय ताम्बूलाय च कल्पते ॥ ३६ ॥
सत्काव्यममरं श्रम संदर्भेण परिष्कृतम् ।
विक्रीयते कतिपयैर्धान्यैर्विनियुज्यते ॥ ३७ ॥
वर्णयन्ति नराभासान्वाणीं लब्ध्वापि ये जनाः ।
लब्ध्वापि कामधेनुं ते लाङ्गले विनियुञ्जते ॥ ३८ ॥
प्रशंसन्तो नराभासान्प्रलपन्तोऽन्यथान्यथा ।
कथं नयन्तु कवयः कामपारम्यवादिनः ॥ ३९ ॥

---

१. 'दृश्यमानेषु' इति पाठः. २. 'शार्दूलायुष्ट-' इति पाठ. ३. 'घुरघुरा' इति पाठ

यत्संदर्भे यदुल्लेखे यद्व्यङ्ग्ये निभृतं मनः ।
समाधेरपि तज्ज्यायः शंकरो यदि वर्ण्यते ॥ ४० ॥
गृहिणी भगिनी तस्याः श्वशुरौ श्याल इत्यपि ।
प्राणिनां कलिना सृष्टाः पञ्च प्राणा इमेऽपरे ॥ ४१ ॥
जामातरो भागिनेया मातुला दारबान्धवाः ।
अज्ञाता एव गृहिणां भक्षयन्त्याखुवद्गृहे ॥ ४२ ॥
मातुलस्य बलं माता जामातुर्दुहिता बलम् ।
श्वशुरस्य बलं भार्या स्वयमेवातिथेर्बलम् ॥ ४३ ॥
जामातुर्वक्रता तावद्यावच्छ्यालस्य बालता ।
प्रबुद्धमात्रे सारल्यं प्रबुद्धेऽस्मिन्पलायनम् ॥ ४४ ॥
भार्या ज्येष्ठा शिशुः श्यालः श्वश्रूः स्वातन्त्र्यवर्तिनी ।
श्वशुरस्तु प्रवासी च जामातुर्भाग्यकारणम् ॥ ४५ ॥
सुपर्णैर्वसनैः पात्रैः पुत्राणामुपलालनैः ।
सकृदागत्य गच्छन्ती कन्या निर्माष्टि मन्दिरम् ॥ ४६ ॥
गृहिणी स्वजने दत्ते शुष्काहारं मिताशनम् ।
पतिपक्ष्यास्तु बह्वाशान्क्षीरपान्नक्तचरानपि ॥ ४७ ॥
भार्ये द्वे पुत्रशालिन्यौ भगिनी पतिवर्जिता ।
अश्रान्तकलहो नाम योगोऽयं गृहमेधिनाम् ॥ ४८ ॥
भार्ये द्वे बहवः पुत्रा दारिद्र्यं रोगसंभवः ।
जीर्णौ च मातापितरावेकैकं नरकार्णवम् ॥ ४९ ॥

[illegible] ।
[illegible] ॥ [illegible] ॥
[illegible] ।
[illegible] ॥ [illegible] ॥
[illegible] ।
[illegible] ॥ [illegible] ॥
[illegible] ।
[illegible] ॥ [illegible] ॥
[illegible] ।
[illegible] ॥ [illegible] ॥
[illegible] ।
[illegible] ॥ ५७ ॥
[illegible] ।
[illegible] ॥ ५८ ॥
विडम्बयन्ति ये नित्यं [illegible] जनान् ।
त एव तु विडम्ब्यन्ते श्रिया [illegible] ॥ ५९ ॥
प्रामाण्यबुद्धिः स्तोत्रेषु देवताबुद्धिरात्मनि ।
कीटबुद्धिर्मनुष्येषु नूतनायाः श्रियः फलम् ॥ ६० ॥
शृण्वन्त एव पृच्छन्ति पश्यन्तोऽपि न जानते ।
विडम्बनानि धनिकाः स्तोत्राणीत्येव मन्वते ॥ ६१ ॥
आवृत्य श्रीमदेनान्धानन्योन्यकृतसंविदः ।
स्वैरं हसन्ति पार्श्वस्था बालोन्मत्तपिशाचवत् ॥ ६२ ॥
स्तोतव्यै. स्तूयते नित्यं सेवनीयैश्च सेव्यते ।
न बिभेति न जिह्रेति तथापि धनिको जन ॥ ६३ ॥
क्षणमात्र ग्रहावेशो याममात्र सुरामद ।
लक्ष्मीमदस्तु मूर्खाणामा देहमनुवर्तते ॥ ६४ ॥

१. 'विबुध्यते' इति पाठ

श्रीमांसमर्धमासं वा चेष्टित्वा विनिवर्तते ।
विकारस्तु तदारब्धो नित्यं लशुनगन्धवत् ॥ ६५ ॥
कण्ठे मदः कोद्रवजो हृदि ताम्बूलजो मदः ।
लक्ष्मीमदस्तु सर्वाङ्गे पुत्रदारमुखेष्वपि ॥ ६६ ॥
यत्रासीदस्ति वा लक्ष्मीस्तत्रोन्मादः प्रवर्तताम् ।
कुलेऽप्यवतरत्येष कुष्ठापस्मारवत्कथम् ॥ ६७ ॥
अध्यापयन्ति शास्त्राणि तृणीकुर्वन्ति पण्डितान् ।
विस्मारयन्ति जातिं स्वां वराटाः पञ्चषाः करे ॥ ६८ ॥
बिभर्तु भृत्यान्धनिको दत्तां वा देयमर्थिषु ।
यावद्याचकसाधर्म्यं तावल्लोको न तृप्यति ॥ ६९ ॥
धनभारो हि लोकस्य पिशुनैरेव धार्यते ।
कथं ते तं लघूकर्तुं यतन्तेऽपरथा खलः ॥ ७० ॥
श्रमानुरूपं पिशुने किमुपक्रियते नृपैः ।
द्विगुणं त्रिगुणं चैव कृतान्तो लालयिष्यति ॥ ७१ ॥
गोकर्णे भद्रकर्णे च जपो दुष्कर्मनाशनः ।
राजकर्णे जपः सद्यः सर्वकर्मविनाशनः ॥ ७२ ॥
न स्वार्थं किंचिदिच्छन्ति न प्रेर्यन्ते च केनचित् ।
परार्थेषु प्रवर्तन्ते शठाः सन्तश्च तुल्यवत् ॥ ७३ ॥
कालान्तरे धननाशं गृध्रो गेहोपरि स्थितः ।
खलो गृहसमीपस्थः सद्योऽनर्थाय देहिनाम् ॥ ७४ ॥
शुष्कोपवासो धर्मेषु भेषजेषु च लङ्घनम् ।
जपयज्ञश्च यज्ञेषु रोचते लोभशालिनाम् ॥ ७५ ॥

धनपालः पिशाचो हि दत्ते स्वामिन्युपस्थिते[1]।
धनलुब्धः पिशाचस्तु न कस्मैचन दित्सति ॥ ७८ ॥
दातारोऽर्थिभिरर्थ्यन्ते दातृभिः पुनरर्थिनः।
कर्तृकर्मव्यतीहारादहो निम्नोन्नतं कियत् ॥ ७९ ॥
स्वस्मिन्नसति नार्थस्य रक्षकः संभवेदिति।
निश्चित्यैव स्वयमपि भुङ्क्ते लुब्धः कथंचन ॥ ८० ॥
प्रस्थास्यमानः[2] प्रविशेत्प्रतिष्ठेत्तु दिने दिने।
विचित्रानुल्लिखेद्विघ्नास्तिष्ठासुरतिथिश्चिरम् ॥ ८१ ॥
प्रदीयते विदुष्येकं कवौ दश नटे शतम्।
सहस्रं दाम्भिके लोके श्रोत्रिये तु न किंचन ॥ ८२ ॥
घटकं सम्यगाराध्य वैराग्यं परमं वहेत्।
यावदार्थाः प्रसिद्ध्यन्ति यावच्चापलमावृतम् ॥ ८३ ॥
एकतः सर्वशास्त्राणि तुलसीकाष्ठमेकतः।
वक्तव्यं किंचिदित्युक्तं वस्तुतस्तुलसी वरा ॥ ८४ ॥
विस्मृतं वाहटेनेदं[3] तुलस्याः पठता गुणान्।
विश्वसंमोहिनी वित्तदायिनीति गुणद्वयम् ॥ ८५ ॥
कौपीनं भसितालेपो दर्भा रुद्राक्षमालिका।
मौनमेकासनं चेति मूर्खसंजीवनानि षट् ॥ ८६ ॥
वासः पुण्येषु तीर्थेषु प्रसिद्धश्च भृतो गुरुः।
अध्यापनावृत्तयश्च कीर्तनीया धनार्थिभिः ॥ ८७ ॥
मन्त्रभ्रंशे संप्रदायः प्रयोगश्च्युतसंस्कृतौ।
देशधर्मस्त्वनाचारे पृच्छतां सिद्धमुत्तरम् ॥ ८८ ॥
यथा जानन्ति बहवो यथा वक्ष्यन्ति दातरि।
तथा धर्मं चरेत्सर्वं न वृथा धर्ममाचरेत् ॥ ८९ ॥
सदा जपपटो[4] हस्ते मध्ये मध्येऽक्षिमीलनम्।
सर्वं ब्रह्मेति वादश्च सद्यः प्रत्ययहेतवः ॥ ९० ॥

१ 'उपागते' इति पाठः. २ 'प्रस्थापयमानः' इति पाठः. ३ वाहटो वाग्भटः अष्टाङ्गहृदयकर्ता. ४ 'जपसरघम्ने च' इति पाठः.

आ मध्याह्नं नदीवासः समाजे देवतार्चनम् ।
सततं शुचिवेषश्चेत्येतद्दम्भस्य जीवितम् ॥ ९१ ॥
तावद्दीर्घं नित्यकर्म यावत्स्याद्द्रष्टृमेलनम् ।
तावत्संक्षिप्यते सर्वं यावद्द्रष्टा न विद्यते ॥ ९२ ॥
आनन्दबाष्परोमाञ्चौ यस्य स्वेच्छावशंवदौ ।
किं तस्य साधनैरन्यैः किङ्कराः सर्वपार्थिवाः ॥ ९३ ॥
दण्ड्यमाना विकुर्वन्ति लाल्यमानास्ततस्तराम् ।
दुर्जनानामतो न्याय्यं दूरादेव विसर्जनम् ॥ ९४ ॥
अदानमीषद्दानं च किंचित्कोपाय दुर्धियाम् ।
संपूर्णदानं प्रकृतिर्विरामो वैरकारणम् ॥ ९५ ॥
ज्यायानसंस्तवो दुष्टैरीर्ष्यायै संस्तवः किल ।
अपत्यसंबन्धविधिस्त्वनर्थायैव केवलम् ॥ ९६ ॥
ज्ञातेयं ज्ञानहीनत्वं पिशुनत्वं दरिद्रता ।
मिलन्ति यदि चत्वारि तद्दिशेऽपि नमोनमः ॥ ९७ ॥
परच्छिद्रेषु हृदयं परवार्तासु च श्रवः ।
परमर्मणि वाचं च खलानामसृजद्विधिः ॥ ९८ ॥
द्विषेण पुच्छलग्नेन वृश्चिकः प्राणिनामिव ।
कलिना स्वभावेन सर्वः कालोऽपि दारुणः ॥ ९९ ॥
यत्र भार्यागिरो वेदा यत्र धर्मोऽर्थसाधनम् ।
यत्र स्वप्रतिमा मानं [illegible] ॥ [illegible] ॥
[illegible]

श्रीसोमप्रभाचार्यविरचिता

शृङ्गारवैराग्यतरङ्गिणी।

सनाथीकृता व्याख्यया समेता।

श्रीपार्श्वनाथं नमित्वा भक्त्या पूर्वं नत्वा श्रीकल्याणविजयाणाम्।
शृङ्गारवैराग्यतरङ्गिणी या व्याख्यानतो व्याक्रियते मया सा॥

श्रीसोमप्रभाचार्या वैराग्यमार्गरता शृङ्गारं दूषयन्तः शृङ्गारवैराग्यतरङ्गिणीनामानं ग्रन्थं कर्तुकामाः श्लोकं निर्विघ्नमिति प्रतिपादयन्त आहुः—

धर्मारामदवाग्निधूमलहरीलावण्यलीलाजुष-
स्तन्वङ्ग्या यमितान्विलोक्य तदहो वालान्किमुत्कण्ठसे।
व्यालान्दर्शनतोऽपि मुक्तिनगरप्रस्थानविघ्नक्षमा-
न्मत्वा दूरममून्विमुञ्च कुशलं यद्यात्मनो वाञ्छसि॥ १॥

अहो इत्याश्चर्ये। तन्वङ्ग्या। तनु सूक्ष्ममङ्गं यस्याः सा तन्वङ्गी। तस्याः स्त्रिया यमितान्बद्धान्वालान्केशान्विलोक्य दृष्ट्वा किमुत्कण्ठसे किमुत्कण्ठां करोषि। कथंभूतान्वालान्। धर्मारामदवाग्निधूमलहरीलावण्यलीलाजुषः। धर्म एवारामो वनं तत्र यो दवाग्निर्दावानलस्तस्य या धूमलहरी धूमश्रेणिस्तस्या यल्लावण्यं श्यामत्वं तस्य लीलां जुषन्ते सेवन्त इति लीलाजुषस्तान्। जुषी प्रीतिसेवनयोर्धातुः। दवाग्निधूमपङ्क्तिसदृशानित्यर्थः। अथ वैराग्यरसेन शृङ्गारं दूषयति—रे मनुष्य, यदि त्वमात्मनः स्वस्य कुशलं कल्याणं वाञ्छसि तदामून्वालान्व्यालान्सर्पान्मत्वा। कृष्णवर्णत्वाद्दीर्घायमानत्वाच्च सर्पसादृश्यं वालानां युक्तमेव। दूरं विमुञ्च। दूरतस्त्यजेत्यर्थः। सर्पं दृष्ट्वा यथा दूरमेव पलायते तथा त्वमपि दूरं पलायस्वेत्यर्थः। किंभूतान्वालान्। दर्शनतोऽपि मुक्तिनगरप्रस्थानविघ्नक्षमान्। मुक्तिरेव नगरं तत्र यत्प्रस्थानं गमनं तत्र विघ्नाय विघ्नं कर्तुं क्षमाः समर्थास्तान्। सर्पस्य दर्शनादेव गमने विघ्नसमुत्पत्तिरिति शकुनशास्त्रे प्रसिद्धम्। तन्वङ्ग्या यमितान्वालान्व्यालाञ्जानीहि। तथाहि। श्लेषार्थोऽयम्—यकार इताः प्राप्ताः संयुक्ता वा वाला व्याला भवन्तीति युक्तमेव वालानां व्यालत्वम्। इदं शार्दूलविक्रीडितं नाम च्छन्दः। इति प्रथमपद्यार्थसंकोचः॥

ये केशा लसिताः सरोरुहदृशा चारित्रचन्द्रप्रभा-
भ्रंशाम्भोदसहोदरास्तव सखे चेतश्चमत्कारिणः।

---

१. श्वेताम्बरजैनोऽयं सोमप्रभाचार्यः नास्य देशकालौ ज्ञायेते २ 'विलोकितुमहो' इति मूलपुस्तकपाठः ३ 'विमुक्तिनगर' इति मूलपुस्तकपाठः

क्लेशान्मूर्तिमतोऽवगम्य नियतं दूरेण तांस्त्यज-

नो चेत्कष्टपरम्परापरिचित शोच्यां दशामेष्यसि ॥ २ ॥

हे नरो, सरोरुहेक्षणा सरोरुहाणि कमलानीव दृशौ नेत्राणि यस्याः सा तस्याः सरोरुहेक्षणायाः स्त्रियाः ये ललिता देदीप्यमाना केशास्तान् चेतःसन्तापकारिणः क्लेशान्मूर्तिमतो विद्धि । वर्तन्त इति शेषः । किंभूता केशाः । चारित्रचन्द्रप्रभाप्रणाम्भोजसहोदराः । चारित्र-मेव चन्द्रप्रभा ज्योत्स्ना तस्याः प्रणाशने अम्भोजे मेघसमूहस्य सहोदरा सदृशाः । केशानां श्यामत्वादम्भोदसदृशत्वम् । तान्केशान्मूर्तिमतश्चक्षुरिन्द्रियगम्यान्क्लेशान् । नियतं निश्चयेनावगम्य बुद्ध्वा दूरेण दूरादेव त्वमुज्झेस्त्यजेः । नो चेदिति यदि न त्य-जसि तदा त्वं शोच्यां शोचनीयां दशामवस्थामेष्यसि प्राप्स्यसि । किंभूतस्त्वम् । कष्ट-परम्परापरिचितः कष्टानां या परम्परा श्रेणिस्तया परिचितो युक्तः । स्त्रीणां केशा-न्क्लेशान्ज्ञात्वा त्यजेत्यर्थः । केशाः क्लेशाः कथं स्युरिति प्रश्ने । ललिताः लेन लकारेण लिता यस्याः केशाः क्लेशा भवन्तीत्यर्थः ॥

ये शुद्धबोधशशिखण्डनराहुचण्डा-

श्चित्तं हरन्ति तव वक्रकचाः कृशाङ्ग्याः ।

ते निश्चितं सुकृतमर्त्यविवेकदेह-

निर्दारणे ननु नवक्रकचाः स्फुरन्ति ॥ २ ॥

हे पुमन्, कृशाङ्ग्याः कृशं सूक्ष्ममङ्गं यस्याः सा तस्याः ये वक्रकचा वक्रकेशास्तव चित्तं हरन्ति । तव चेतसि चमत्कारमुत्पादयन्तीत्यर्थः । कथंभूता वक्रकचाः । शुद्धबोधश-शिखण्डनराहुचण्डाः । शुद्धबोधो निर्मलज्ञानं स एव शशी तस्य खण्डनेऽर्धीकरणे राहु-रिव चण्डाः क्रूराः शुद्धबोधशशिखण्डनराहुचण्डाः । फलितार्थस्तु यथा राहुश्चन्द्रं ग्रा-सीकरोति तथा एते वक्रकचा ज्ञाननाशका इत्यर्थः । ननु निश्चितं ते वक्रकचाः सुकृतम-र्त्यविवेकदेहनिर्दारणे । सुकृतमेव मर्त्यस्तस्य यो विवेक एव देहस्तस्य निर्दारणे नवक्र-कचाः । नवाश्च ते क्रकचाश्च नवक्रकचाः । नूतनकरपत्राणि । 'क्रकचं तु ...कम् । करपत्रं च' इति नामकोषः । स्फुरन्ति स्फुरद्रूपा वर्तन्त इत्यर्थः । वक्रकचाः नव-क्रकचा इति भिन्नश्लेष एव चमत्कारः । वसन्ततिलकाछन्दः ॥

अलंकृतं कुन्तलभारमस्या विलोक्य लोकः कुरुते प्रमोदम् ।

वैराग्यवीरच्छिदुरं दुरन्तममुं न किं पश्यति कुन्तभारम् ॥ ४ ॥

अस्या नायिकायाः कुन्तलभारं बद्धकेशसमूहम् । 'कुन्तलः ... चिकुरा ये स्युः' इति कोषः । विलोक्य लोकः प्रमोदं हर्षं कुरुते । कथंभूतं कुन्तलभारम् । अलंकृतं पुष्पा-दिना सत्कृतम् । अमुं कुन्तलभारं कुन्तभारम् । 'कुन्तः प्रासेऽपि मुद्गरः' इति

१ अवगत्य नियत दूरे च' इति मूलपुस्तकान्तरे.

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] ॥

[illegible]

[illegible]

[illegible] ।

निरे [illegible]

[illegible] अलीक-

[illegible] ॥ ५ ॥

[illegible]

[illegible] ।

[illegible] ।

[illegible] । [illegible] । [illegible] ।

अन्यगा [illegible] । अलिक [illegible]

लीक श्रवणनिश्रयाम्' इति [illegible] ॥

अलीक मृषावन । अलिक अलीक मिथ्या जानीहीत्यर्थ ॥

न भ्रूरिय पङ्कजलोचनायाश्चकास्ति शृङ्गाररसैकपात्रम् ।

भूः किं त्वसौ साधुतरा प्रसूते निरिन्धनं मोहविषद्रुमस्य ॥ ६ ॥

पङ्कजलोचनायाः कमलाक्ष्या इय भ्रूर्न चकास्ति न शोभते । कथंभूता भ्रूः । [illegible]

रसैकपात्र शृङ्गाररसस्य एकमद्वितीय पात्र स्थानम् । [illegible]

किं त्वसौ भ्रूः साधुतरा अतिशयेन साध्वी साधुतरा । तरतमेति पुनर्भाव । [illegible] आविर्भाव

भूः भूमि. सा मोहविषद्रुमस्य मोह एव विषद्रुमस्तस्य निरन्धन [illegible] । धुतो गतो रो रेफो

उत्पादयति । भ्रूर्भू कथमिति प्रश्ने सा प्रसिद्धा भ्रूः । धुतरा ।

ईदृशी भ्रूर्भूर्भवतीत्यर्थ. । इन्द्रवज्रानाम च्छन्दः ॥

नवकुवलयदामश्यामलान्दृष्टिपाता-[3]

न्कृतपरमदनाशान्विक्षिपत्यायताक्षी ।

इति वहसि मुदं किं मोहराजप्रयुक्ता-

न्प्रशमभटवधार्थं विद्धयमून्दृष्टिपातान् ॥ ७ ॥

---

१ 'वदति स्वरूपम्' इति मूलपुस्तकपाठ   २ 'निरिन्धन' इति मूल[illegible]

[illegible]' इति मूलपुस्तकपाठ

शनाजाले । आगते निजोने नाडिगी मना मा ... ॥ मानुदिन दृष्टिपात-
नद्रागनिधिगतो प्रभुः । त्रिविधिगाच्छिपातान् । ... । न-
यन्ति यानि कटाक्षाणि तेषां दान मोता ... ।
पुनः त्रिविधान्दृष्टिपातान् । हतपरमदनानामङ्का परमस्य नाशो येनात । इति
शुद्ध एवं ... पाप्नोषि । अमून्दृष्टिपातानभवनभङ्गा यासे प्रयान मानिनीभाव न
एव भटखलु यथार्थम् । मोहराजप्रयुक्तान् । मोह एव राजा मोहराज । 'राजाहः सखिभ्य-
श्च' इति टच् समासान्तः । तेन प्रयुक्तान् दृष्टिपातान् तरवारिपातान् । 'तरवारिरपि द्वौ न
... असरण्डकौ' इति नानशेष । विद्धि जानीहि । दृष्टिपातान् ... दृष्टिपातान् जानीहि ।
तत्त्वम् । हतपरमदनाशान् । हत परम मर्वात्मना दस्य दकारस्य नाशो यन ते हत-
परमदनाशास्तान् । दृष्टिपातशब्दे दकारनाशे दृष्टिपात इति भावेन । मालिनीनाम
च्छन्द ॥

तस्याः कोपपदं यदाननमहोरात्रं स्मरन्नात्मनः
संतापं वितनोषि काननमहो ज्ञात्वा सखे तत्त्यजेः ।
एतस्मिन्वसता मनोभवमहासर्पेण दष्टः पुमा-
न्कार्याकार्यविवेकशून्यहृदयः कैस्को न संजायते ॥ ८ ॥

हे सखे, तस्याः स्त्रियाः यत् आननं मुखं अहोरात्रं स्मरन् स्मृतिविषयं कुर्वन् त्वं आ-
त्मनः स्वस्य संतापं वितनोषि विस्तारयसि । कथंभूतं आननम् । कोपपदं कोपस्य पदं
स्थानं तत् आननं अहो इति खेदे काननं वनं ज्ञात्वा त्वं त्यजेः । एतस्मिन्कानने वसता
स्थितिं कुर्वता मनोभवमहासर्पेण मनोभवः काम स एव महासर्पस्तेन पुमान् दष्टः सन्
कस्कः । 'सर्वस्य द्वे' इति द्वित्वम् । कस्कादित्वात्सत्वम् । कार्याकार्यविवेकशून्यहृदयः ।
कार्यं चाकार्यं च कार्याकार्ये तयोर्विवेकस्तेन शून्यं हृदयं यस्य स तथा न संजायते ।
सर्पविषेण मूर्च्छितः पुमान् शून्यहृदयो भवति । अयं तु महासर्पेण दष्टस्तस्य किं वाच्यम् ।
आननं काननं कथमिति प्रश्ने । आननं कोपपदं क दकार उपपदं यस्य तदा काननं
स्यादित्यर्थः ॥

साकारमालोक्य मुखं तरुण्याः किं मुग्धबुद्धे मुदमादधासि ।
इदं हि चित्तभ्रमनाटकस्य विचक्षणैरामुखमाचचक्षे ॥ ९ ॥

हे मुग्धबुद्धे मुग्धा बुद्धिर्यस्य तत्संबोधनम् । तरुण्याः मुखं आलोक्य किं मुदं हर्षं
आदधासि ... । कथंभूतं मुखम् । साकारम् । आकारेण सह वर्तमानं साकारम् । मु-
... इदं मुखं विचक्षणैः ... चित्तभ्रम ...
... । ...

नाटकस्तस्य आमुखमाद्यारम्भ आचचक्षे इत्यत्र कर्मणि लिट् । मुखम् । आमुखं लि-
त्यम्—साकार आकारेण सह वर्तमान मुख आमुख स्यादित्यर्थ ॥

कामज्वरातुरमते तव सर्वदास्यं
वामभ्रुवां यदि कथंचिदवाप्तुमिच्छा ।
यत्नं विनाप्यखिलजन्मपरम्परासु
तज्जातमेव भवतो ननु सर्वदास्यम् ॥ १० ॥

हे कामज्वरातुरमते । कामज्वरेण आतुरा मतिर्यस्य तत्संबोधन हे कामज्वरातुर-
मते । सर्वदा सर्वस्मिन्काले यदि तव वामभ्रुवा स्त्रीणा आस्य मुख कथचित्केनापि प्रकारेण
अवाप्तु प्राप्तुमिच्छा वर्तते तदा ननु निश्चित यत्न विनापि अखिलजन्मपरम्परासु । जन्मन.
परम्परा श्रेणय । अखिला या जन्मपरम्परास्तासु 'भवतस्तव' सर्वदास्यम् । दासस्य भावो
दास्य सर्वेषा भृत्यत्व जातमेव । स्त्रीमुखदत्तचित्तस्य तव सर्वजनाना दासत्वं जातमेव ।
अत्र पद्ये उभयत्र सर्वदास्यमिति पदस्य भिन्नार्थत्वमेव चित्रम् । वसन्ततिलका नाम
च्छन्द ॥

तस्याः साधुरदं विलोक्य वदनं यः संश्रयत्यञ्जसा
मुक्त्वा मुक्तिपथं हहा प्रविशति भ्रान्त्या सदुर्गं वनम् ।
तच्चात्यन्तमचारुबद्धवसतिर्येनात्र रागादिभि-
श्चौरैर्धर्मधनापहारकरणात्कष्टं न किं प्राप्यते ॥ ११ ॥

य पुमान् तस्या स्त्रिया वदन मुख साधुरद साधव समीचीना रदा यस्मिन् तत्
तथा विलोक्य अञ्जसा वेगेन सश्रयति आश्रयति स पुमान् हहा इति खेदे । मुक्तिपथ
मुक्तिमार्ग मुक्त्वा भ्रान्त्या भ्रमेण दुर्ग दु खेन गमनार्हं वन प्रविशति । तद्वन अत्यन्त
अन्तमतिक्रान्तम् । अप्रमाणमित्यर्थ । कथभूत स । अचारुबद्धवसति । न चारुरचारु-
- वसतिर्येन स । येन वन प्रविशता पुरुषेण अत्र वने कष्ट किं न प्राप्यते । कस्मात् ।
रागादिभिश्चौरैर्धर्मधनापहारकरणात् । धर्म एव धन धर्मधन तस्यापहार हरण तस्य
करण तस्मात् । चौरा हि धनमपहृत्य वन प्रविशन्ति तदा कष्ट स्पष्टमेव । तत्र वदन
कथ वनमिति प्रश्ने । य साधु अद । न विद्यते दकारो यस्मिन् तत् अदम् । दकाररहित
वदन वन स्यादेव ॥

यियासमसि भवोदधेर्यदि तट तदेणीदृशा-
महीनमधर वर परिहर पर दूरत ।

---

१ 'भिन्नपरम्परासु' इति मूलपुस्तकपाठ २ 'यत्रात्यन्त' इति मूलपुस्तकपाठ .

ईहास्फलनतोऽन्यथा विशदवासनानौस्तव
व्रजिष्यति विशीर्णतां न भविता ततो वाञ्छितम् ॥ १२ ॥

हे पुमन्, यदि त्वं भवोदधेः संसारसमुद्रस्य तटं पारं यियाससि गन्तुमिच्छसि । याते: समन्तान्मध्यमपुरुषैकवचनरूपम् । तदा एणीदृशां एणी हरिणी तस्या दृश इव दृशो यासां तास्तासां अधरं धरं पर्वतं दूरतो दूरात्परं त्वं परिहरेः । किंभूतमधरम् । अहीनं परिपूर्णं अमृतादिना । अन्यथा यदि न परिहरसि तर्हि इह पर्वते आस्फलनतः संघट्टनात् तव विशदवासना निर्मलवासना सैव नौः विशीर्णतां भग्नतां व्रजिष्यति । ततस्त्वद्वाञ्छितं न भविता न भविष्यति । यथा समुद्रमध्ये पर्वतास्फलनान्नावि भग्नायां वाञ्छितं न भवेत्तथेत्यर्थः । अधरं धरं कथमिति प्रश्ने उत्तरम् । अहीनं एव अकारेण हीनं अधरं धरं स्यादेव । 'सानुमान्पर्वतो धरः' । 'धरः शैलस्तथोदयः' इति कोषः । पृथ्वीनाम च्छन्दः ॥

न भातीदं भ्रातः स्फुरदरुणरत्नौघकिरण-
प्रतानं तन्वङ्ग्यास्तरलतरलं कुण्डलयुगम् ।
दमं दुर्घं पुंसामिह विरहसंयोगदशयो-
र्ज्वलच्छोकानङ्गज्वलनयुगिदं कुण्डयुगलम् ॥ १३ ॥

हे भ्रातः, तन्वङ्ग्याः कृशाङ्ग्याः इदं कुण्डलयुगं कुण्डलस्य कर्णाभरणस्य युगं न भाति न शोभते । कथंभूतं कुण्डलयुगम् । स्फुरदरुणरत्नौघकिरणप्रतानं स्फुरन्तो देदीप्यमाना ये अरुणरत्नौघा रक्तरत्नसमूहास्तेषां ये किरणास्तेषां प्रतानं समूहो यस्मिंस्तत् । पुनः कथंभूतं कुण्डलयुगम् । तरलतरलम् । तरलाच्चञ्चलात्तरलं चञ्चलम् । चञ्चलतरमित्यर्थः । कथंभूतं कुण्डलयुगलम् । विरहसंयोगदशयोः । स्त्रीपुंसयोः संयोगाभावाद्विरहो भवति । विरहश्च संयोगश्च विरहसंयोगौ तयोर्दशे अवस्थे तयोः । शोकानङ्गज्वलनयुक् । शोकश्चानङ्गज्वलनश्च शोकानङ्गज्वलनौ ताभ्यां युक् । विरहे शोकाविर्भाव, संयोगे कामाग्नेराविर्भाव इत्यर्थः । कुण्डलयुगलं हि कुर्वत् । इह संसारे पुंसां पुरुषाणां [illegible] पद । [illegible] कुण्डलयुगलं [illegible] । [illegible]
न्निन । [illegible]

मूढो नरस्तस्याः स्त्रियाः सस्पृहं साभिलाषं [illegible] कर्णभूषणं पश्यन् परे भवे आगामिभवे नरकपालेभ्यः नरकान् पालयन्ति ते नरकपालास्तेभ्यः यमाला-मिकेभ्यः क ताडं ताडनं ताडं आगतेरा क न गमिष्यते, अपि तु गमिष्यते । अनुष्टुप् छन्दः ॥

सारं गलं यमरविन्दविलोचनाना-
मालोक्य चेतसि मुदं कलयन्ति मूढाः ।
हा निश्चितं रचितमुक्तिपुरप्रवेश-
व्यासेधमर्गलममुं न विचारयन्ति ॥ १५ ॥

मूढा मूर्खा नरा अरविन्दविलोचनाना कमलनयनाना स्त्रीणां य सार श्रेष्ठ गल नि-गरण विलोक्य । चेतसि मुद हर्ष कलयन्ति प्राप्नुवन्ति । हा इति खेदे । निश्चित नि-यमेन अमु गल अर्गल न विचारयन्ति । कथभूत अर्गलम् । रचितमुक्तिपुरप्रवेशव्यासेध रचितो विहितो मुक्तिनगरप्रवेशस्य व्यासेधो निषेधो येन त रचितमुक्तिपुरप्रवेश-व्यासेधम् । गल अर्गल स्वित्यम् । सार अरा अरशब्देन सह वर्तते यः स सारस्त नाम्म् । अरसहितो गल. अर्गल. स्यादित्यर्थः ॥

अलं प्राप्य स्पर्शं कुचकलशयोः पङ्कजदृशां
परां प्रीतिं भ्रातः कलयसि सुधामग्न इव किम् ।
अवस्कन्दं धर्मक्षितिपकटके दातुमनसा
प्रयुक्तं जानीयाः कलुषवरटेन स्पशमिमम् ॥ १६ ॥

पङ्कजदृशा कमलनयनाना स्त्रीणा कुचकलशयोः स्तनयो. अल अलर्थ स्पर्श प्राप्य हे भ्रात., किं परामुत्कृष्टा प्रीतिं कलयसि प्राप्नोषि । क इव । सुधामग्न इव अमृते कृतम-ज्जन इव । इम स्पर्श कलुपवरटेन कलुष पाप तदेव वरटो भिल्लस्तेन प्रयुक्त प्रेरित स्पश हेरिक त्व जानीया. । कथभूतेन कलुपवरटेन । धर्मक्षितिपकटके धर्म एव क्षितिपो राजा तस्य कटके सैन्ये अवस्कन्द प्रहरण दातुमनसा । प्रहरण कर्तुमनसेत्यर्थ । स्पर्श स्पश कथमिति । अल रलयोश्चैकत्वस्मरणात् अर नास्ति रो रेफो यत्र त अरम् । रेफर-हितस्पर्शो स्पश स्यादित्यर्थ· ॥

पीनोन्नतं स्तनतट मृगलोचनाया
आलोकसे नरहितं यदपूर्वमेतत् ।

---

१ 'यदरविन्द' इति मूलपुस्तकपाठ २ 'तन्निश्चित' इति मूलपुस्तकपाठ ३ 'अर' इति मूलपुस्तकपाठ ४ 'चरटेन' इति मूलपुस्तकपाठ ५ 'पीनोन्नत नरहित यदपूर्वमेतदालोकसे स्तनतट मृगलोचनाया' इति मूलपुस्तकपाठ

मोहान्धकारनिकरक्षयकारणस्य
विद्यास्तदस्ततटमेव विवेकभानोः ॥ १७ ॥

यत् मृगलोचनायाः हरिणाक्ष्याः स्त्रियाः एतत् स्तनतटं कुचद्वन्द्वं पीनोन्नतं पीनं च तदुन्नतं च पीनोन्नतम्, पुनः नरहितं नरेभ्यो हितम्, पुनः अपूर्वम्। प्रतिक्षणं चमत्कारहेतुत्वात्। त्वं आलोकसे पश्यसि, तत्स्तनतटं विवेकभानोः विवेकसूर्यस्य अस्ततटं त्वं विद्धि। अत्र ज्ञानसूर्योऽस्ततामेष्यतीत्यर्थः। कथंभूतस्य विवेकभानोः। मोहान्धकारनिकरक्षयकारणस्य मोह एवान्धकारस्तस्य यो निकरः समूहस्तस्य क्षयकारणं तस्य मोहान्धकारनिकरक्षयकारणस्य। स्तनतटमिति विशेषणद्वयेन अस्ततटं साधयति— नरहितं नेन नकारेण रहितम्, पुनः अपूर्वं अः अकारः पूर्वो यस्य तत् अपूर्वं एतादृशं स्तनतटं अस्ततटं स्यादित्येवेत्यर्थः ॥

कंदर्पद्विपकुम्भचारुणि कुचद्वन्द्वे मृगाक्ष्या मया
न्यस्तो हस्त इति प्रमोदमदिरामाद्यन्मना मा स्म भूः ।
किं त्वा जन्म यदर्जितं बहुविधामभ्यस्य कष्टक्रियां
हस्तोऽयं सुकृतस्य तस्य सहसादायीति संचिन्तये ॥ १८ ॥

मया मृगाक्ष्याः स्त्रियाः कुचद्वन्द्वे स्तनयुग्मे हस्तो न्यस्तः करः स्थापितः । कथंभूते कुचद्वन्द्वे । कंदर्पद्विपकुम्भचारुणि कंदर्प एव द्विपस्तस्य कुम्भौ गण्डस्थले तद्वच्चारु मनोज्ञं तस्मिन्कंदर्पद्विपकुम्भचारुणि । इति हेतोः प्रमोदमदिरामाद्यन्मनाः प्रकृष्टो यो मोदः स एव मदिरा तया माद्यन्मनो यस्य स एतादृशस्त्वं मा स्म भूः । 'माङि लुङ्' इति लुङ्। 'न माङ्योगे' इत्यडागमाभावः । किं तु बहुविधा तपोनुष्ठानादिरूपा कष्टक्रिया कष्टसाध्या क्रिया कष्टक्रिया तां कष्टक्रियाम् अभ्यस्य अभ्यासं कृत्वा । आजन्म यदर्जितं जन्मनो मर्यादीकृत्य यत्सुकृतमर्जितं तस्य सुकृतस्य लब्धा अयं हस्तो अदायि दत्तः । यथा कस्य आलिङ्गनेच्छोः हस्तप्रदानं ... निषिद्धं तत् त्वं संचिन्तये विचारयेरित्यर्थः । अत्र पद्ये हस्तो नाम सुकृतस्य हस्तोऽदायीति चित्रम् ॥

कण्ठोपकण्ठे लुलितं विभाव्य भुजं युवत्या भुजगं गराजितम् ।
एतस्य ... क्षणादशेषं ... ॥ १९ ॥

कण्ठोपकण्ठे लुठित कण्ठस्य गलस्य समीपे कण्ठोपकण्ठे लुठितं यस्मिन् सुतनोः स्त्रिया भुज बाहु भुजग सर्प न विभाव्यते ज्ञानिभिः। कथंभूत भुजगम्। गराजित गरेण विषेण अजितो गराजितस्तम्। एतस्य भुजगस्य संसर्गमात्रात् स्पर्शमात्रेणापि अङ्गे समस्त चैतन्य चेतनाया भान क्षणात् संशय नाश उपैति प्राप्नोति। यथा भुजगसंसर्गाच्चैतन्य याति तथा सुतनोः भुजसंसर्गेण चैतन्यनाशः स्यादित्यर्थः। भुज भुजग इव स्यादिति प्रश्ने भुज गराजित येन गकारेण राजित भुज भुजग स्यादित्यर्थः। इन्द्रवज्रा नाम च्छन्दः॥

कण्ठावसक्ते कुपिते नवाहौ वरं बहिःप्राणहरे प्रमोदः।
विध्वस्तधर्मान्तरजीविते नु स्त्रैणे न बाहौ विदुषां स युक्तः॥ २०॥

नु पुरुषस्य नवाहौ नागश्रेष्ठे नवाहिस्तस्मिन्नवीननर्पे कण्ठावसक्ते कण्ठस्थापिते वर श्रेष्टम्। कथभूते नवाहौ। कुपिते क्रुद्धे। पुनः कथभूते नवाहौ। बहिःप्राणहरे। बहि प्राणान्हरतीति बहि प्राणहरस्तस्मिन्बाह्यप्राणनाशके। स्त्रैणे स्त्रीणामय स्त्रैणस्तस्मिन्। 'स्त्रीपुंसाभ्यां नञ्स्नञौ' इति नञ्प्रत्यये आदिवृद्धौ णत्वे स्त्रैणशब्दसिद्धिः। बाहौ भुजे कण्ठावसक्ते सति यः प्रमोदो हर्षः स विदुषा पण्डिताना युक्तो न। कथभूते बाहौ। विध्वस्तधर्मान्तरजीविते विध्वस्त नाशित धर्म एव अन्तरजीवित येन तस्मिन्। अन्तरप्राणनाशक इत्यर्थः। अहिस्तु कण्ठावसक्त. सन् बहि प्राणान्नाशयति, स्त्रीणा बाहुः कण्ठावसक्तः सन् अन्तरप्राणनाशं विधत्ते। अतः सर्पादप्यधिकतरदु.खदं स्त्र्यालिङ्गनमित्यर्थ। अत्र नवाहावित्युभयत्र चित्रकृत्। बवयोरभेदस्तु आलकारिकैरिष्ट एव॥

कोऽयं विवेकस्तव यन्नतभ्रुवां दोपावगूढः प्रमदं विगाहसे।
यतः स्मरातङ्कपरीतचेतसां किं सुन्दरासुन्दरयोर्विवेचनम्॥ २१॥

हे साधो, अय तव को विवेकः यत् नतभ्रुवा नते नम्रीभूते भ्रुवौ यासां ता नतभ्रुवस्तासा स्त्रीणा दोपा बाहुनावगूढ आलिङ्गितः सन् त्वं प्रमद प्रकृष्टमद विगाहसे प्राप्नोपीत्यर्थः। यतो यस्मात् स्मरातङ्कपरीतचेतसां स्मर काम स एव आतङ्को रोगस्तेन परीत व्याप्त चेतो येपा तेपा पुरुपाणा सुन्दरासुन्दरयो. समीचीनासमीचीनयो किं विवेचनम्। अपस्मारादिरोगग्रस्ताना शुभाशुभे विवेको न भवतीति युक्तमेव। पक्षे दोपैरवगूढो दोपावगूढ। विवेकदोपयुक्त इत्यर्थ॥

हंहो विलोक्य परमङ्गदमङ्गनाना-
मानन्दमुद्वहसि किं मदनान्धबुद्धे।
सत्यं विवेकनिधनैकनिमित्तमेत-
न्मेधाविनो हि परमं गदमुद्गृणन्ति॥ २२॥

१ 'तु' इति मूलपुस्तकपाठ २ 'यद्वा' इति मूलपुस्तकपाठ. ३. 'एव' इति मूलपुस्तकपाठ

हरो इति संबोधने । हे मदनान्धबुद्धे, मदनेन कामेन अन्धीभूता बुद्धिर्यस्य तस्य सबोधने । अङ्गनाना प्रधानमङ्ग यासा तासामङ्गनाना परमुत्कृष्ट अङ्गद केयूर विलोक्य दृष्ट्वा आनन्द किमुद्वहसि प्राप्नोषि । मेधाविन. पण्डिता एतत् अङ्गद परममुत्कृष्ट गद रोगमुद्गृणन्ति प्रजल्पन्ति तत्सत्यम् । कथंभूत गदम् । विवेकनिधनैकनिमित्त विवेको ज्ञान तस्य निधनस्य नाशनस्य एकमद्वितीय निमित्त कारणम् । गदो हि निधनैकहेतुर्भवत्येव । अत्र पद्ये उभयत्र परमङ्गदमिति पद भिन्नार्थत्वाच्चित्रकृत् ॥

अयं जनो वलयभरं विलोकते मृगीदृशामधिभुजवल्लि वालिशः ।
न बुध्यते सुकृतचमूं जिगीषतः समुद्यतं बलभरमेनमेनसः ॥ २३ ॥

अय प्रत्यक्षगतो वालिशो मूर्खो जनो मृगीदृशा स्त्रीणा वलयभर वलयाना भरस्त अधिभुजवल्लि भुजावेव वल्लिस्तस्यामिति अधिभुजवल्लि । विभक्त्यर्थेऽव्ययीभावः । भुजलतायामित्यर्थः । विलोकते पश्यति । एन वलयभरं एनसः पापस्य समुद्यत सावधानीभूत बलभर सेनासमूह न बुध्यते । कथभूतस्य एनस. । सुकृतचमू सुकृतस्य शीलादे॰ चमू. सेना ता जिगीषत जेतुमिच्छत. कथ वलयभर बलभरमिति तत्रोच्यते—कथभूत वलयभरम् । अय न विद्यते यो यकारो यस्मिन् स अयस्तमयम् । यकाररहितमित्यर्थः । रुचिरा नाम छन्द. ॥

ये दृक्पथे तव पतन्ति नितम्बिनीनां
कान्ताः करा जडिमपल्लवनप्रवीणाः ।
नो वेत्सि तान्किमपवर्गपुरप्रयाण-
प्रत्यूहकारणतया करकानवश्यम् ॥ २४ ॥

तव दृक्पथे दृष्टिमार्गेण नितम्बिनीना स्त्रीणा कान्ता मनोज्ञा करा हस्ता । नितम्बिनीनामिति सबन्धे बहुत्वात् करा इति बहुत्वम् । पतन्ति अवलोकनता गच्छन्ति । कथभूता करा. । जडिमपल्लवनप्रवीणा जडिम्नो जडताया यत्पल्लवन प्रकटीकरण तत्र प्रवीणाश्चतुरा. । तान् करान् अवश्य निश्चयेन करकान् घनोपलान् किं नो वेत्सि न जानासि । कया । अपवर्गपुरप्रयाणप्रत्यूहकारणतया अपवर्गो मोक्ष स एव पुर नगर तस्मिन् प्रयाण गमन तत्र च प्रत्यूहो विघ्नस्तत्र यत्कारण निदान तस्य भावस्तत्ता तया अपवर्गपुरप्रयाणप्रत्यूहकारणतया । गमनकाले करकवृष्टि स्लोकसिद्धा विघ्नकारण प्रसिद्धमेव । उक्त च वसन्तराजशाकुने—'क्षीणच[illegible] [illegible] दृष्टेन धरन्ति [illegible]नादना । [illegible] दिनम् इति । [illegible] निषिद्धा । [illegible] प्रन्तरम् । [illegible]

[illegible] ॥

मृगाक्ष्या स्त्रिया जघनं समीक्ष्य दृष्ट्वा किं तोषभरं हर्षभरं तनोषि विस्तारयसि । क-थंभूतं जघनम् । जडोपयुक्तं जडानां मूर्खाणां उपयुक्तं योग्यं अमुं जघनं घनं मेघमेव त्वं जानीयाः । कथंभूतं जघनम् । निशुद्धाध्यवसायहंसप्रवासहेतुम् । निशुद्धो निर्मलो योऽध्यवसायः चित्ताभिप्रायः स एव हंसः तस्य यः प्रवासः तस्य हेतुः कारणं तं नि-शुद्धाध्यवसायहंसप्रवासहेतुम् । घनागमे हंसा मानसे गच्छन्तीति प्रसिद्धम् । जघनं घनं कथं तत्राह जडोपयुक्तं डलयोरैक्यस्मरणात् जलोपयुक्तम् । जस्य जकारस्य लोपो नाशस्तेन युक्तं जकारं विना जघनं घनं स्यात् ॥

नितम्बमुल्लासिततापनोदं दिदृक्षसे यत्कमलेक्षणानाम् ।
सर्वात्मनात्यन्तकटुं विदित्वा तं निम्बमेव त्यज दूरतोऽपि ॥ २९ ॥

कमलेक्षणानां कमलनयनानां यं नितम्बं पृष्ठभागं दिदृक्षसे द्रष्टुमिच्छसि । कथंभूतं नितम्बम् । उल्लासिततापनोदं उल्लासितस्तापस्य नोदः प्रेरणं येन स तम् । तं नितम्बं नि-म्बमेव रिष्टं विदित्वा दूरतोऽपि त्यज । कथंभूतं निम्बम् । सर्वात्मना पत्रफलपुष्पसमू-हेन । अत्यन्तकटुं अतिकटुकम् । नितम्बः कथं निम्बस्तीति प्रश्ने तत्रोच्यते—कथंभूतं निम्बम् । उल्लासिततापनोदम् उल्लासितस्तस्य तकाराक्षरस्य अपनोदो नाशो यस्मिन् स तम् । तकारनाशे नितम्बो निम्बः स्यादेवेत्यर्थः ॥

नूनं नूपुरमेतदायतदृशो रागादिविद्वेषिणां
क्रीडार्थं पुरमित्यवेत्य न दृशाप्यालोकनीयं क्वचित् ।
येनास्मिन्सुखमात्रचङ्गिमगुणैराकृष्य तैरुल्बणै-
र्बद्धस्य प्रसभं चिरादपि सखे मुक्तिर्भवित्री न ते ॥ ३० ॥

नूनं निश्चितं आयतदृशः आयते विस्तीर्णे दृशौ यस्यास्तस्याः विशालनयनायाः एतत् नूपुरं चरणभूषणं रागादिविद्वेषिणां रागादिशत्रूणां क्रीडार्थं विनोदार्थं पुरं नगरमिति अवेत्य ज्ञात्वा त्वया क्वचित्कदापि दृशा नेत्रेण नालोकनीयं न द्रष्टव्यम् । शत्रुपुरं प्रेक्षो-ऽर्थिना पुरुषेण न विलोकनीयमित्यर्थः । हे सखे, येन नूपुरेण अस्मिन्पुरे तं प्रविश्य सु-खमात्रचङ्गिमगुणैः सुखमात्रे यः चङ्गिमा श्रेष्ठा गुणास्तैरुल्बणैरत्युत्कटैः प्रसभं बलात्कारेण बद्धस्य ते तव चिरादपि चिरकालेनापि मुक्तिर्मोचनं न भवित्री । नूपुरं [illegible]

क इह विषयभोगं पुण्यकर्मायशून्यं
स्पृहयति विषभोगं भावयेस्तत्त्वतस्त्वम् ।
स्मरति न करणीयं मूर्च्छितो येन जन्तुः
पतति कुगतिगर्ते नेक्षते मोक्षमार्गम् ॥ ३४ ॥

इहास्मिन् संसारे क पुरुषो विषयभोगं पञ्चेन्द्रियसुखं स्पृहयति वाञ्छति । कथभूत विषयभोगम् । पुण्यकर्मायशून्यम् । पुण्यकर्मण. आयो लाभस्तेन शून्यम् । तत्त्वतस्त्वं विषभोगं भावयेः जानीहि । विषयभोगं विषभक्षणतुल्यं जानीहीत्यर्थः । तदेव स्पष्टयति—येन विषयभोगेन मूर्च्छितो मोहं प्राप्तो जन्तुः प्राणी करणीयं करणार्हं न स्मरति । पुनः मोक्षमार्गं न ईक्षते । कुगतिगर्ते पतति । विषभक्षणस्य स्मरणादिभ्रंशकत्वं प्रकटमेव । विषयभोगो विषभोगो भवतीत्यर्थः ॥

सखे सुखं वैषयिकं यदेतदाभासते तेऽन्तर कान्तमन्तः ।
सत्यं तदुत्सर्पदघप्रबन्धनिबन्धनत्वान्नरकान्तमेव ॥ ३५ ॥

हे सखे हे नर, एतत् वैषयिकं विषयेभ्यो भवं वैषयिकं सुखं ते तव अन्तः चेतसि कान्तं मनोज्ञं यत् आभासते तत्सत्यम् । मिथ्या नेत्यर्थः । उत्सर्पदघप्रबन्धनिबन्धनत्वात् । उत्सर्पत्प्रसर्पत् यः अघस्य पापस्य प्रबन्धः परम्परा तस्य निबन्धनं कारणं तस्य भावस्तत्त्वं तस्मात् । नरकान्तमेव नरक एव अन्तो यस्य तत् नरकान्तम् । नरकप्रापकमित्यर्थः । अत्र पद्ये पूर्वत्र नर कान्तमिति भिन्नं पदम्, परत्र नरकान्तमिति समस्तं पदमिति चित्रकृत् ॥

स्मरक्रीडावाप्यां वदनकमले पक्ष्मलदृशां
दृढासक्तिर्येषामधरमधुपानं विदधताम् ।
अदूरस्था बन्धव्यसनघटना क्लेशमहती
विमुग्धानां तेषामिह मधुकराणामिव नृणाम् ॥ ३६ ॥

[illegible] ॥

[illegible]

[illegible] ।

[illegible]

[illegible] ॥ २७ ॥

हे [illegible] । [illegible] कामकृतजे समागमे [illegible] । [illegible] । [illegible] । [illegible] । [illegible] अन्यथा [illegible] । [illegible] मरणं भविष्यति, न तु [illegible] । [illegible] विषमा अमनोज्ञा । [illegible] मा कुरु इति [illegible] प्रत्युपदेशः ॥

चेतश्चापलमाकलय्य कुटिलाकारां कुरङ्गीदृशो

दृष्ट्वा कुन्तलराजिमञ्जनघनश्यामां किमुत्ताम्यसि ।

धर्मध्यानमहानिधानमधुना स्वीकर्तुकामस्य मे[2]

प्रत्यूहार्थमुपस्थितेयमुरगश्रेणीति संचिन्तये ॥ २८ ॥

हे चेतः, त्वं कुरङ्गीदृशो मृगाक्ष्याः कुन्तलराजिं शिरोरुहश्रेणिं दृष्ट्वा चापलमाकलय्य चापल्यं गृहीत्वा किमुत्ताम्यसि किं आकुलतां करोषि । कथंभूतां कुन्तलराजिम् । कुटिलाकाराम् । कुटिलो वक्र आकारो यस्यास्ताम् । पुनः कथंभूतां कुन्तलराजिम् । अञ्जनघनश्यामाम् । अञ्जनं कज्जलं घनो मेघस्तद्वत् श्यामां कृष्णाम् । केशानां कृष्णत्व

1 'प्राणान्' इति मूलपुस्तकपाठः [illegible] । 2 'ते' इति मूल-

यौवने । तदुक्तां प्रिय दृष्ट्वा चित्तचलनं न्याय्यम् । उक्तं च—'पुष्पं दृष्ट्वा फलं दृष्ट्वा दृष्ट्वा च नवयौवनाम् । द्रविणं पतितं दृष्ट्वा कस्य नो चलते मनः ॥' इति । मे मम प्रत्यूहार्थं विघ्नार्थं अधुना इदानीं उपस्थिता प्राप्ता इयं उरगश्रेणी सर्पपरम्परा इति त्वं संचिन्त्यते. जानीयाः । कथभूतस्य मे । धर्मध्यानमहानिधानं स्वीकर्तुकामस्य अङ्गीकुर्वतः धर्मध्यानं धर्मचिन्तनं तदेव महानिधानम् । यत्किंचित्कार्यकरणोद्यतस्य सर्पदर्शनं निषिद्धम् । निधानस्वीकारे तु सर्पदर्शनमतीव नेष्टमित्यर्थः । कुन्तलस्य सर्पोपमानत्वं कविसंमतमेव ॥

यातुं यद्यनुरुच्यते शिवपुरीं रामानितम्बस्थलीं
मुञ्चैर्दूरमिमामनङ्गकलभक्रीडाविहारोचिताम् ।
नो चेद्यौवनचण्डवातविततव्यामोहधूलीकण-
क्लान्यद्दृष्टिरदृष्टशाश्वतपथः प्राप्नोषि जन्माटवीम् ॥ २९ ॥

हे मुमन् , यदि तुभ्यं शिवपुरीं मुक्तिनगरीं यातुं गन्तुं अनुरुच्यते तदा त्वं इमां रामानितम्बस्थलीं स्त्रीनितम्बभूमिं दूरं दूरतो मुञ्चेः । कथभूतां रामानितम्बस्थलीम् । अनङ्गकलभक्रीडाविहारोचिताम् । अनङ्गः कामः स एव कलभः गजशिशुः तस्य क्रीडार्थं विहारो विचरणं तत्रोचिता योग्याम् । चेदिमां दूरं न मुञ्चसि तदा किं भविष्यति तदाह—नो चेदिति । त्वं जन्माटवीं संसाराटवीं प्राप्नोषि । कथभूतस्त्वम् । यौवनचण्डवातविततव्यामोहधूलीकणक्लान्यद्दृष्टिः । यौवनमेव चण्डवातस्तेन विततः विस्तारितः व्यामोहो वैचित्त्यं स एव धूलीकणस्तेन क्लाम्यन्ती व्याकुला दृष्टिर्यस्य तथाविधः । अत एव अदृष्टशाश्वतपथः । न दृष्टः शाश्वतस्य शिवस्य पन्था मार्गो येन सः । रजःकणपतनं दृष्ट्वा मार्गावलोकनं न भवत्येवेत्यर्थः ॥

शमधनमपहर्तुं कामचौरप्रचारं
विरचयति निकामं कामिनीयामिनीयम् ।
सपदि विदधती या मोहनिद्रोल्लसुद्रा
[illegible] ॥ [illegible] ॥

जनयति करोति । यामिनी किं कुर्वती । सपदि तत्काल मोहनिद्रासमुद्रा मोहो मूर्च्छा एव निद्रा तस्या. समुद्रा समृद्धिं विदधती ॥

मृगेक्षणा नूनमसावसीमा भीमाटवी बुद्धिमतामतीत्या ।
यद्बाहुवल्लीभिरनङ्गभिल्लो वद्धा नरांल्लम्भयते न मुक्तिम् ॥ ४१ ॥

नून निश्चित असौ मृगस्य अक्षिणीवाक्षिणी यस्या सा मृगेक्षणा स्त्री । भीमाटवी भयानकारण्यम् । वर्तते इति शेषः । कथभूता भीमाटवी । असीमा । न विद्यते सीमा मर्यादा यस्या । पुन. कथभूता । बुद्धिमता विदुषा अतीत्यातिक्रमणीया यद्बाहुवल्लीभि' यस्या मृगेक्षणाया बाहू एव वल्यो लतास्ताभि अनङ्ग एव भिल्लस्तस्कर. नरान् मनुष्यान् वद्धा मुक्ति न लम्भयते न कारयति । यथा अटव्या तस्कर. पथिकान् लताभिर्वद्धा सर्वस्व गृह्णाति, तथा मृगेक्षणापि कण्ठग्रहण कृत्वा नरान्मुक्तिप्राप्तिं न कारयतीति भावार्थ ॥

इयं वारंवार द्युतितुलितरोलम्बवलयं
न वक्रं भ्रूचक्रं चलयति मृगाक्षी मम पुरः ।
कुधीकारागारापसरणमति मां स्खलयितुं
प्रपञ्चत्पञ्चेषोर्वहति निविडं लोहनिगडम् ॥ ४२ ॥

इय मृगाक्षी मृगलोचना स्त्री मम पुर. पुरस्तात् वक्र भ्रूचक्र वारवारं अनुवेल न चलयति । कथभूत भ्रूचक्रम् । द्युतितुलितरोलम्बवलयम् । द्युत्या कान्त्या तुलित. समानीकृतो रोलम्बाना भ्रमराणा वलयो वृत्तता येन । किमेतत्तदाह—मा स्खलयितु गमनाभाव कर्तुं पञ्चेषो पञ्च इषवो वाणा यस्य तादृशस्य कामस्य निविड दृ मह लोहनिगड वहति वारयति । किंभूत लोहनिगडम् । प्रपञ्चत् प्रपञ्चयुक्तम् । कथभूत माम् । कुधीकारागारापसरणमतिम् । कुत्सिता धी कुधी. सैव कारागारो वन्दिस्थान तस्मादपसरणे दूरगमने मतिर्यस्य तम् । यथा चौरस्य लोहनिगड क्षिप्त्वा कारागारे क्षिप्यते, तथा मामपि वशीकर्तुं भ्रूचक्र कामस्य निगड धत्ते इत्यर्थ· ॥

यामोऽन्यत्र द्रुततरमितो मित्र यत्कण्ठपीठे
नायं हारश्चकितहरिणीलोचनायाश्चकास्ति ।
नाभीरन्ध्रे विहितवसतिर्योऽस्ति कंदर्पसर्प-
स्तन्मुक्तोऽय स्फुरति रुचिर किं तु निर्मोकपट्ट ॥ ४३ ॥

---

१ अतीव' इति मूलपुस्तकपाठ २. 'यद्वान' इति मूलपुस्तकपाठ ३. 'चमार्जी' इति मूलपुस्तकपाठ ४ 'कुधा' इति मूलपुस्तकपाठ ५ 'छलयितु प्रप-

हे मित्र, वयं इतोऽस्मात् । अन्यत्र द्रुततरं अतिशीघ्रं यामो गच्छामः । चकितहरिणीलोचनायाः । चकिता हरिणी तस्या लोचने इव लोचने यस्यास्तस्याः । कण्ठपीठे यद् चकास्ति शोभते अयं हारो नास्ति किंतु यः कदर्पसर्पः कदर्पः कामः स एव सर्पस्तन्मुक्तस्तेन सर्पेण मुक्तस्तन्मुक्तः । अयं रुचिरो मनोज्ञः निर्मोकपटः कञ्चुकः स्फुरति चकास्ति । कथंभूतः कदर्पसर्पः । नाभीरन्ध्रे विहितवसतिः । नाभीरन्ध्रे नाभीकुहरे विहिता कृता वसतिर्वासो येन स नाभीरन्ध्रे विहितवसतिः । अयमेवान्यत्र गमने हेतुः । सर्पकञ्चुकदर्शनमपि भयावहम् । नाभौ सर्पमिव हारं सर्पकञ्चुकं तद्बुद्ध्या पलायनं युक्तमेवेत्यर्थः ॥

य: कामकामलविलुप्तविवेकचक्षुः
स्वर्गापवर्गपुरमार्गमवीक्षमाणः ।
ज्ञानाञ्जनं प्रति निरादरतामुपैति
भ्रातः पतिष्यति स भीमभवान्धकूपे ॥ ४४ ॥

यः पुरुषः ज्ञानाञ्जनं ज्ञानमेवाञ्जनं प्रति निरादरतामुपैति निरादरं करोति । कथंभूतो यः । कामकामलविलुप्तविवेकचक्षुः । कामः स्मरः स एव कामलो नेत्ररोगस्तेन विलुप्तं विवेक एव चक्षुर्यस्य स कामकामलविलुप्तविवेकचक्षुः । अत एव स्वर्गापवर्गपुरमार्गमवीक्षमाणः । स्वर्गो देवलोकोऽपवर्गो मोक्षः, तावेव पुरे नगरे तयोर्मार्गस्तमवीक्षमाणः अदर्शकः एवंविधः स पुरुषः हे भ्रातः, भीमभवान्धकूपे । भीमो भयानकः भवः संसारः स एव अन्धकूपः तस्मिन् पतिष्यति । यः कामलारोगग्रस्तचक्षुरञ्जनं प्रत्यादरं न करोति सोऽन्धकूपे पतत्येवेति ॥

भवारण्यं मुक्त्वा यदि जिगमिषुर्मुक्तिनगरीं
तदानीं मा कार्षीर्विषयविषवृक्षेषु वसतिम् ।
यतश्छायाप्येषां प्रथयति महामोहमचिरा-
दयं जन्तुर्यस्मात्पदमपि न गन्तुं प्रभवति ॥ ४५ ॥

हे पुमन्, भवारण्यं संसाराटवीं मुक्त्वा यदि मुक्तिनगरीं शिवपुरीं जिगमिषुः गन्तुमिच्छुरसि तदानीं विषयविषवृक्षेषु विषया एव विषवृक्षास्तेषु वसतिं स्थितिं त्वं मा कार्षीः [illegible] न कुरु । यतो यस्मात् कारणात् एषां वृक्षाणां छायापि महामोहं अचिरात् [illegible] [illegible] विषयादिषु [illegible]पि [illegible] भवतीत्यर्थः । [illegible]

[illegible]

पदमात्रमपि न गन्तु शक्नोति। तद्वत् संसार मुक्त्वा मुक्तिमभिलषता पुसा विषयसेवाया मतिर्न कार्येति तात्पर्यम् ॥

सोमप्रभा चार्यमभा च यन्न पुंसां तमःपङ्कमपाकरोति।
तदप्यमुष्मिन्नुपदेशलेशे निशम्यमानेऽनिशमेति नाशम् ॥ ४६ ॥

सोमप्रभा चन्द्रकान्ति च पुनः अर्यमभा अर्यम्ण. सूर्यस्य कान्तिः यत्पुंसा मनुष्याणा तम पङ्कमज्ञानान्धकारसमूह न अपाकरोति न दूरीकरोति तदपि अन्तर्गतान्धकारमपि अमुष्मिन्नुपदेशलेशेऽल्पोपदेशे निशम्यमाने श्रूयमाणे सति अनिशं निरन्तर नाशमेति नाश प्राप्नोति। चन्द्रसूर्यप्रभयाज्ञानान्धकार दूरीकर्तु न शक्यते। अनेनोपदेशेन अन्तर्गतान्धकारमपि दूरीकर्तु शक्यत इति। अतोऽस्योत्कृष्टत्वम्। अत्र पद्ये ग्रन्थकर्त्रा सोमप्रभाचार्य इति स्वनाम गोपित चातुर्येणेति बोध्यम् ॥

संवत्स(च्छ)रद्विपमुनीन्दु(१७७५)मितस्य मासे मार्गे त्रयोदशमिते दिवसे भृगौ च।
स्वल्पा तरी विरचिता सुखबोधिकाख्या श्लेषौघदुस्तरतरङ्गिणिकासुशास्त्रे ॥
आगरानाम्नि नगरे नन्दलालेन धीमता।
दानविशालशिष्यानुरोधेन कृपया गुरो. ॥ (युग्मम्)
सोमप्रभाचार्यकृतिं सुदुर्गमा विवृण्वता स्वल्पधिया मयात्र यत्।
न्यूनाधिकोटङ्कनमल्पबुद्धित· कृतं विशोध्य कृतिभिः कृपालुभि· ॥
श्रीजिनभक्तिसूरीन्द्रे गच्छसाम्राज्य बिभ्रति।
अशेषमनुजवृन्दनतपादाम्बुजद्वये ॥

इति सुखबोधिकानाम्न्या वृत्त्या समेता श्रीशतार्थवृत्तिकारश्रीसोमप्रभाचार्यविरचिता शृङ्गारवैराग्यतरङ्गिणी समाप्ता।

महाकविश्रीनारायणभट्टपादविरचितं

कोटिविरहम्।

भङ्ग्या निजाङ्ककानामङ्कजमपि मानहीनमाकलयन्।
संगीतकेतुनामा धीमानासीद्द्विजोत्तमः श्रीमान् ॥ १ ॥

---

१. 'समुपैति' इति मूलपुस्तकपाठ. २. 'शतार्थिसोमप्रभाचार्यकृता' इति मूलपुस्तकपाठ·. ३ कवेर्देशकालौ काव्यमालाया एकविंशेऽङ्के 'स्वाहासुधाकर' प्रारम्भटिप्पणे द्रष्टव्यौ. कोटिविरहाख्योऽय ग्रन्थ उत्तरमलवार(केरल)देशान्तर्वर्ति'कटथनद' राजेन श्रीमदुदयवर्मणा केरलीयलिपितो देवनागराक्षरैर्विलिख्यास्मभ्य प्रेषित इति महदुपकृत भूमृता ४. केरलीया सदाशिवशास्त्रिणस्तु 'कोडिअविरहम्' इति ग्रन्थनाम वदन्ति, 'कोडिअ'शब्द केरलभाषाया नूतनवाचक इति तदर्थ च

कलाभिरपि पूर्णात्मा कुमुदामोदमावहन् ।
सतां प्रीतिकरः सोऽयं द्विजेन्द्रः शुशुभेतराम् ॥ २ ॥

तस्मिन्नेव समये

संकेतभूमिः सुकुमारतायाः संगीतसाहित्यसरोमराली ।
शृङ्गारलक्ष्मीरिव संभृताङ्गी शृङ्गारलीलेति बभूव बाला ॥ ३ ॥

अधिककुतुकदात्री पश्यतां सा समेषा-
ममृतकिरणलेखेवान्वहं वर्धमाना ।
अभजत वयसस्तामत्युदारामवस्था-
मतुलितमपदानं तन्वतीमङ्गयोने. ॥ ४ ॥

यथा यथा वक्षसि पक्ष्मलाक्ष्याः कुचद्वयी वृद्धिमवाप तस्याः ।
तथा तथावर्धत कामुकानां विलोकने कापि कुतूहलश्रीः ॥ ५ ॥

आकर्णयन्तावनघान्गुणौघानाम्रेड्यमानाननिशं जनौघैः ।
आकाङ्क्षितान्योन्यविलोकनौ तावास्ताममन्दप्रणयौ युवानौ ॥ ६ ॥

हृदयगूढनिरूढमनोजयोरिति तयोर्वसतोः कुतुकार्द्रयोः ।
अभवदभ्युदयाय महो महाननतिदूरगते गिरिजालये ॥ ७ ॥

आकल्पजालसविशेषमनोहरश्रीः
साकं वयस्यनिवहैश्च समानवेषैः ।
सोऽयं विवेश गिरिजाभवनं विलासी
तामुत्सवश्रियमुदीक्षितुमुत्सुकात्मा ॥ ८ ॥

आकाङ्क्षितार्थजननीमभिवन्द्य गौरी-
मालोकयन्नभिनवानयमत्सुनौ(मुत्सवौ)घान् ।
अन्यूनकौतुकभरे महितो वयस्यै-
र [illegible] ललितामथ [illegible] ॥ ९ ॥

[illegible] निपुण [illegible] मन [illegible]
[illegible] ।

नानाभूषामणिगणरुचा भासयन्ती दिगन्तं
सा च प्रागादुदितकुतुका द्रष्टुमेवोत्सवं तम् ॥ १० ॥
नत्वा देवीमभिमतफलप्राप्तिहेतुं भवानीं
मुग्धाक्षी सा सह सहचरैः संचरन्ती सहेलम् ।
प्राप्ता दैवात्तपदि पुरतस्तस्य संगीतकेतो-
रत्रानन्दप्रसरमपरां(?) वेदिकामारुरोह ॥ ११ ॥

विलोकयन्ती तमतीव कान्तं विलोचनासेचनकं युवानम् ।
सा कोऽयमित्यन्तरुदीतचिन्ता बाला क्षणं व्याकुलतामवाप ॥ १२ ॥
स च तामवलोकयन्नुपेतामतिमात्रायतलोचनामदूरे ।
हृदि केयमिति प्ररूढचिन्तः क्षणमासीत्प्रतिपत्तिमूढचेताः ॥ १३ ॥
स इति सेति च तौ परिबोधितौ सवयसा शनकैः श्रवणान्तिके ।
अतनुतां परिरम्भणमञ्चलैर्नयनयोर्नवविभ्रमचञ्चलैः ॥ १४ ॥

उद्भिद्यमानपुलकौ निटिलप्ररोह-
दाकम्रघर्मकणसुन्दरवक्त्रबिम्बौ ।
धन्याविमौ विगलितान्यसखौ युवाना-
वन्योन्यदर्शनमहोत्सवमन्वभूताम् ॥ १५ ॥
अत्यायतैर्गुणगणैर्निबिडं निबद्धा-
वाकृष्यतामभिमुखौ तरसा विधाय ।
अव्याजवक्रमघनो विललास संध्ये(?)
सव्यापसव्यमिषुभिर्विकिरन्मनोभू ॥ १६ ॥
तदनु कतिपयाना नाडिकाना विरामे
विरतिमुपगतोऽभूदुत्सवश्चण्डिकाया ।
विततकुतुकभाजोरेतयोर्नेत्रकोण-
व्यतिकररसजन्मा तूत्सवो न व्यरसीत् ॥ १७ ॥

अपयत्सु जनेषु तावतृप्तावववरूढौ गमनाय वेदिकाया ।
मृदुहाससुधानुलिप्तवक्त्रौ मितमापृच्छ्य यथागतं प्रयातौ ॥ १८ ॥

किमपि किमपि सख्याः श्रोत्रमूले वदन्ती
वलितवदनमेनं वीक्षमाणा युवानम् ।
कपटकृतविलम्बा कामिनी सा कथंचि-
न्निजनिलयमयासीन्निहुतानङ्गपीडा ॥ १९ ॥

सेयं सायं प्राप्य गेहं नताङ्गी भेजे तल्पं कल्पितं तत्सखीभिः ।
अत्यारूढां चित्तजन्मव्यथां तामध्वश्रान्तिव्याजतो गूहमाना ॥ २० ॥

पश्यन्ती तं हृदि सुकृतिनं निःश्वसन्ती सुदीर्घं
नश्यद्धैर्या नयनकमलादश्रुधारां किरन्ती ।
वित्रस्ताङ्गी विदलितमनाः सायकैर्मीनकेतो-
रलसा सा समजनि मनोमोहना मुग्धगात्री ॥ २१ ॥

विदितविगतिमूलैः सा सखीनां निकायैः
सततमथ वचोभिः सम्यगाश्वास्यमाना ।
कथमपि धृतशोका वासरान्वत्सराभा-
न्परिचितधृति निन्ये पञ्चषानञ्चिताङ्गी ॥ २२ ॥

स्फुटमिव कथयन्तीमन्तरुज्जृम्भमाणां
कुसुमविशिखपीडां मुग्धपातैः कटाक्षैः ।
स च मधुरमुखीं तां वीक्षमाणः प्रयान्तीं
युगपदभिहतोऽभूदायुधैरङ्गयोनेः ॥ २३ ॥

चतुरवचनभेदव्यञ्जितातीतवृत्ते-
स्तदनु सह वयस्यैरेष मन्दं जगाम ।
गलदतिगुरुकैरयं गन्धमातङ्गमन्दं
गमनमनघगात्र्याश्चिन्तयन्नन्धचेताः ॥ २४ ॥

गत्वा गेहं प्रियसहचरैः [illegible]
[illegible] ।
[illegible]
[illegible]

वक्त्रं तदुद्गतमनोहरमन्दहासं
वक्षोरुहावपि च तौ क्रमनम्रमानौ ।
विस्तारितं जघनमित्यनुवेलमस्य
चित्तं क्रमेण तरुणीमयमेव जातम् ॥ २६ ॥
तस्मिन्ननुक्षणमिति प्रविजृम्भमाणे
मारामये स तु कदाचिदुदारधामा ।
व्याजेन केनचिदनन्यगतिः स्वगेहा-
देकः प्रियामवलुलोकयिषुः प्रतस्थे ॥ २७ ॥
अंसे वहन्नधिककोमलमङ्गनानां
चिल्लीविलासचतुरं मधुरं शरासम् ।
अध्वानमन्तिकचरं कथयन्नवक्रं
साहाय्यमस्य विदधे सहकारबाणः ॥ २८ ॥
स्फुरद्रागोन्मेषे चरमगिरिसौधाग्रवलभीं
नभोमध्यादद्धा विशति नलिनीजीवितसमे ।
असावक्षीणश्रीरधिकलुलिताङ्गोऽपि शनकैः
प्रपेदे प्रेयस्याः प्रकृतिरमणीयं निलयनम् ॥ २९ ॥
तदनु मुदितचेताः प्राप्य वापीमदूरे
विमलसलिलपूरस्पर्शवीताध्वखेदः ।
अधिकसुभगपातैः सेवितो वातपोतैः
सकुतुकमभिपेदे मन्दिरं सुन्दराङ्ग्याः ॥ ३० ॥
आवृण्वानामुरसिजभरोत्सेधमेकेन दोष्णा
विन्यस्यन्तीं तदितरकरे वक्त्रमापाण्डुगण्डम् ।
अङ्के सख्या निहितचरणामध्वनि न्यस्तनेत्रा-
मद्राक्षीत्तां मृदुनि तलिमे मुग्धगात्रीं शयानाम् ॥ ३१ ॥
तदनु मदनपीडा मानसे देहकान्त्या
स्फुटमिव कलयन्ती प्रेक्ष्य कान्तामदूरे ।

१ भ्रूभङ्गमनोहरम्. २ धनु ३ काम ४ मन्दवायुभि. ५. तल्पे.

कुतुकभरमनोजातङ्कमिश्रीकृतात्मा
द्रुतमभजत कामी वामनेत्रासकाशम् ॥ ३२ ॥

अभ्यर्थ्यमानमनिशं मनसा पुरस्ता-
दभ्यागतं समवलोक्य युवानमेनम् ।
सा स्वागतोक्तिमकरोदमृतद्रवार्द्र-
मन्दारकान्तिलहरीसुहृदा स्मितेन ॥ ३३ ॥

ततः श्रान्ते कान्ते सविधभुवि सख्या चतुरया
समानीतं नव्यं तृणकटमलंकुर्वति शनैः ।
न्यषीदत्सा चौरान्मितमधुरवाणीविलसितै-
र्हरन्ती तच्चेतो हरिणतरुणीमुग्धनयना ॥ ३४ ॥

लपन्तावन्योन्यं किमपि समुदाचारसरसं
दिशन्तौ ताम्बूलं परिमिलितकर्पूरशकलम् ।
वदन्तावाकाङ्क्षामधिकचतुरैरक्षिवलनै-
र्युवानौ तावास्तामुदयदधिकामोदसरसौ ॥ ३५ ॥

वाङ्मात्रेण प्रतिष्ठासुमप्रतिष्ठासुमात्मना ।
कामिनी कामुकं प्राह यामिनीकामुकानना ॥ ३६ ॥

यातप्रायमिदं दिनं कमलिनी दीनेयमालोक्यतां
नीरन्ध्रश्च पयोधरः स च शशी दूरेऽधुना वर्तते ।
विप्रागारमिदं तटाकसविधे स्वायत्तमेतच्च ते
गेह तत्क्षपय क्षपामिह महान्कार्यातिपातो न चेत् ॥ ३७ ॥

व निर्मल एव नापि सहसा संवर्धने वा ततो

वदतोरिति मुग्धहासमाध्वीमधुरं व्यञ्जितमञ्जुरागबन्धम् ।
अरुणं तरणेरवाप बिम्बं वरुणाशातरुणीवतंसभावम् ॥ ३९ ॥

अथ स विहितसंध्यावन्दनाद्य: समीपे
कथितधरणिदेवस्यालये तन्नियोगात् ।
सकुतुकरुचि भुक्त्वा स्वादुसंपन्नमन्नं
त्वरितमुपजगाम प्रेयसीवासगेहम् ॥ ४० ॥

स्नातानुलिप्ततनुरागमनं तदीयं
सा च प्रगाढकुतुका परिपालयन्ती ।
मुग्धेक्षणा निजमसेवत वासगेहं
मुद्रादरिद्रमदनद्युतिमुग्धगात्री ॥ ४१ ॥

उन्निद्रकान्तिलहरीमहनीयगात्रीं
संनाहिनीं सरसिजायुधसंप्रहारे ।
तां पश्यतः क्षितिसुरस्य समुज्जजृम्भे
पूर्वाधिका मनसि कापि कुतूहलश्रीः ॥ ४२ ॥

तल्पोपान्ते तदनु च मिथः संनिविष्टौ दिशन्तौ
कर्पूरैलामिलनसुभगां शुभ्रताम्बूलवीटीम् ।
सख्या साकं चतुरवचसा सूचितान्योन्यभावै-
र्वक्रालापैः कमपि समयं यापयाचक्रतुस्तौ ॥ ४३ ॥

पश्यन्ती पुनरनयोरिङ्गितभेदैरनङ्गपरिपीडाम् ।
नातिचिरादतिनिपुणा नाटितनिद्रागमा सखी निरगात् ॥ ४४ ॥

बहिः स्वल्पं तल्पं तदनु स तया दीपकरया
समादिष्टं भेजे मदनपरिदूनेन वपुषा ।
हृदा तु प्रत्यग्रप्रसवशरकेलीगृहगतं
तदीयप्रत्यन्तं परिहसितपर्वेन्दुसुषमम् ॥ ४५ ॥

तदनु शशिमुखी सा प्राप्य शय्यानिकेतं
निजमभजत तल्पं निर्भरानङ्गपीडा ।

---

१ सुयम्य २. पश्चिमा दिक् ३ मदनयुद्ध मनङ्गम ४ काम.

किमपि जनितकम्पैरङ्गकैर्भङ्गमाला-
वचन(चरण)चलितमल्लीवल्लरीतुल्यकुल्यैः ॥ ४६ ॥
मनसा सदृशानुरागभाजौ मुहुरुद्युक्तपरस्पराभिसारौ ।
अवमानभयेन जातचिन्तावववलन्तौ वपुषा च तावभूताम् ॥ ४७ ॥
तल्पादनल्परसमुच्चलितोऽथ तत्त्वा-
त्पुष्पायुधेन बलिना परिणुद्यमानः ।
सोऽयं विवेश शनकैः शफरेक्षणायाः
शय्यागृहं शमितकल्पमणिप्रदीपम् ॥ ४८ ॥
बद्धोद्यमा तदभिसारविधौ विसोढुं
तत्तादृशं मदनतापमपारयन्ती ।
मुग्धा विहाय शयनं स्वयमुत्थिता च
न्यस्तं च तेन विवरे कुचयोः कराब्जम् ॥ ४९ ॥
पुलकिततनुवल्ली सा ततः प्रीतिवेगा-
न्मृदुलभुजलताभ्यां गाढमालिङ्ग्य कान्तम् ।
अधिककुतुकनारादानमर्यादसीयं
वदनमधरबिम्बं चुम्बति स्म प्रकामम् ॥ ५० ॥
अनुदिवसमयोगे चेतसा काङ्क्षितं य-
द्यदपि मदननाम्ना देशिकेनोपदिष्टम् ।
स्फुरितमभवदन्तर्यत्तदाले च यूनोः
सुरतमनुभूत संचभूवाभिरामम् ॥ ५१ ॥
मिथुनमिदमुदारस्वेदलेशानुविद्ध
[illegible] गलितधैर्यं पुष्पबाणानन्दभारम् ।

वदतोरिति मुग्धहासगाध्वीमधुरं व्यञ्जितमञ्जुरागबन्धम् ।
अरुणं तरणेरवाप बिम्बं वरुणाशातरुणीवतंसभावम् ॥ ३९ ॥

अथ स विहितसंध्यावन्दनाद्यः समीपे
कथितधरणिदेवस्यालये तन्नियोगात् ।
सकुतुकरुचि भुक्त्वा स्वादुसंपन्नमन्नं
त्वरितमुपजगाम प्रेयसीवासगेहम् ॥ ४० ॥

स्नातानुलिप्ततनुरागमनं तदीयं
सा च प्रगाढकुतुका परिपालयन्ती ।
मुग्धेक्षणा निजमसेवत वासगेहं
मुद्रादरिद्रमदनद्युतिमुग्धगात्री ॥ ४१ ॥

उन्निद्रकान्तिलहरीमहनीयगात्रीं
संनाहिनीं सरसिजायुधसंप्रहारे ।
तां पश्यतः क्षितिसुरस्य समुज्जजृम्भे
पूर्वाधिका मनसि कापि कुतूहलश्रीः ॥ ४२ ॥

तल्पोपान्ते तदनु च मिथः संनिविष्टौ दिशन्तौ
कर्पूरैलामिलनसुभगां शुभ्रताम्बूलवीटीम् ।
सख्या साकं चतुरवचसा सूचितान्योन्यभावै-
र्वक्रालापैः कमपि समयं यापयांचक्रतुस्तौ ॥ ४३ ॥

पश्यन्ती पुनरनयोरिङ्गितभेदैरनङ्गपरिपीडाम् ।
नातिचिरादतिनिपुणा नाटितनिद्रागमा सखी निरगात् ॥ ४४ ॥

बहिः स्वल्पं तल्पं तदनु स तया दीपकरया
समादिष्टं भेजे मदनपरिदूनेन वपुषा ।
हृदा तु प्रत्यग्रं प्रसवशरकेलीगृहगतं
तदीयप्रत्यन्तं परिहसितपर्वेन्दुसुपमम् ॥ ४५ ॥

तदनु शशिमुखी सा प्राप्य शय्यानिकेतं
निजमभजत तल्पं निर्भरानङ्गपीडा ।

---

१ सूर्यस्य. २. पश्चिमा दिक्. ३. मदनयुद्धे सनद्धाम्. ४. काम.

किमपि जनितकम्पैरङ्गकैर्भङ्गमाला-
वचन(चरण)चलितमल्लीवल्लरीतुल्यकुल्यैः ॥ ४६ ॥

मनसा सदृशानुरागभाजौ मुहुरुद्युक्तपरस्पराभिसारौ ।
अवमानभयेन जातचिन्ताववलन्तौ वपुषा च तावभूताम् ॥ ४७ ॥

तत्पादनल्परसमुच्चलितोऽथ तस्मा-
त्पुष्पायुधेन बलिना परिणुद्यमानः ।
सोऽयं विवेश शनकैः शफरेक्षणायाः
शय्यागृहं शमितकल्पमणिप्रदीपम् ॥ ४८ ॥

बद्धोद्यमा तदभिसारविधौ विसोढुं
तत्तादृशं मदनतापमपारयन्ती ।
मुग्धा विहाय शयनं स्वयमुत्थिता च
न्यस्तं च तेन विवरे कुचयोः कराब्जम् ॥ ४९ ॥

पुलकिततनुवल्ली सा ततः प्रीतिवेगा-
न्मृदुलभुजलताभ्यां गाढमालिङ्ग्य कान्तम् ।
अधिककुतुकभारादानमय्यादसीयं
वदनमधरबिम्बं चुम्बति स्म प्रकामम् ॥ ५० ॥

अनुदिवसमयोगे चेतसा काङ्क्षितं च-
यदपि मदननाम्ना [3]देशिकेनोपदिष्टम् ।
स्फुरितमभवदन्तर्यच्चिदात्वे च यूनोः
सुरतमननुभूतं संबभूवाभिरामम् ॥ ५१ ॥

मिथुनमिदमुदारस्वेदलेशानुविद्धं
पुलकि गलितधैर्यं पुष्पदानन्दभारम् ।
इदमभजत जाग्रत्स्वप्नयोर्मध्यसंस्थां
मदनरससमुत्थामत्युदारामवस्थाम् ॥ ५२ ॥

[illegible] सुरतविरामे विस्मृतान्योन्यभेद
[illegible]

[illegible]

मिलितवदनबिम्बं मिश्रितोरुप्रकाण्डं
शयनमभजतां तौ श्रान्तिभाजौ युवानौ ॥ ५३ ॥

नाराचबाण(पात)परुषे चरणायुधानां
नादे ततः सरति कर्णयुगान्तरालम् ।
गाढं कुचान्तरगतं परिरभ्य कान्तं
वान्ताश्रुबिन्दु कैमनी वचनं बभाषे ॥ ५४ ॥

आबाल्यादपि कान्त कर्णविवरं प्राप्तैस्त्वदीयैर्गुणै-
रासक्तं त्वयि मानसं द्विगुणितं जातं त्वदालोकनात् ।
प्राप्तोऽस्यद्य पुनर्मदीयसुकृतैस्तन्मामनन्याश्रयां
त्यक्त्वाद्यैव न याहि पाहि मदनातङ्केन दूनामिमाम् ॥ ५५ ॥

तन्व्या तया निगदितं शृण्वन्कर्णामृतं वचः ।
प्रत्युवाच प्रसन्नात्मा स कामी वामलोचनाम् ॥ ५६ ॥

अभ्यर्थनीयमतिरागजुषा मया य-
न्मुग्धे त्वयैव गदितं तदिदं तथापि ।
एतावदद्य कथयामि शपे कुचाभ्या-
माभ्याममुं जनमवेहि तवैव दासम् ॥ ५७ ॥

इति कृतसमयोऽसौ कल्यमुत्थाय गत्वा
द्विजवरगृहमारादात्मगेहोपमानम् ।
विहितसकलकृत्यो मृष्टमास्वाद्य चान्नं
सपदि मुदितचेताः प्राप कान्तानिकेतम् ॥ ५८ ॥

सा च स्नानाद्यखिलमविलम्बेन निर्वर्त्य कृत्यं
पत्युः प्रत्यागमनपदवीदत्तनेत्रारविन्दा ।
भूयोभूय किमपि रजनीवृत्तमेव स्मरन्ती
पुष्पामोदात्पुलकिततनुः सैरमास्थादलिन्दे ॥ ५९ ॥

आयातेन मम प्रियेण सुमुखी सा प्राप्य वासालय
स्वच्छप्रच्छदभाजि केलितल्पे तन्वी शयाना सुखम् ।

१ नायिका

अन्यूनप्रणयप्रवाहसुभगैराकाङ्क्षितैश्चेतसा
तैस्तैर्नर्मभिरुन्मिषत्परिमलैरक्षाय निन्ये दिनम् ॥ ६० ॥

क्षणादस्तं याते दिनकृति शनैर्वाति पवने
समादायामोदं दरदलितजातीसुमनसाम् ।
समारूढे चेन्दौ गगनममृतस्यन्दिकिरणे
स्मरोन्मादावेगादधिकविवशौ तावभवताम् ॥ ६१ ॥

गतनिजपरभावं गाढगाढप्रहारं
मणितभरितगेहं मञ्जुभूषाविरावम् ।
सुरतमधिकमासीदुद्धतं चित्तरङ्गे
सति मदनविलासे कामिनां का व्यवस्था ॥ ६२ ॥

समदिवसनिशीथं क्रीडतोरेवमेव
क्षणवदविदिताशा वत्सराः केऽपि याताः ।
न च सुरतसुखे तौ वीततृष्णावभूतां
न खलु विषयसङ्गः शीलनेनैति शान्तिम् ॥ ६३ ॥

इत्थं निवसतोः स्वैरं नित्यं प्रेत्यग्रयोस्तयोः ।
कदाचित्स्वगृहं याता वयस्या कार्यगौरवात् ॥ ६४ ॥

शय्योत्थायमथैकदा प्रियतमे याते प्रभातागमे
निद्राशेषनिमीलिताक्षिकमला तन्वी शयाना क्षणम् ।
दुर्वारं खलु दैवदुर्विलसितं स्वप्ने स्वयं सा विलो-
क्यान्यासङ्गिनमात्मवल्लभमतिक्रुद्धा विबुद्धाभवत् ॥ ६५ ॥

निद्राविरामसमयेऽपि रुषा स्फुरन्त्या
मुद्रादरिद्रतरया परिघूर्णचेता ।
स्वप्नानुभूतमपि वस्तु तदस्तधैर्या
तन्वी चिराय परमार्थतयैव मेने ॥ ६६ ॥

[illegible]
[illegible]

क्षौमोपधानममलं नयनान्तवान्तै-
रातन्वती मलिनमश्रुभिरञ्जनाक्तैः ॥ ६७ ॥
यथापुरमुपस्थितः स तु विलोकयन्प्रेयसीं
विकारमयथापुरं विधृतमानमासेदुषीम्।
विषादभरविह्वलः किमिति चिन्तयन्नन्धधी-
रुवाच कलितादरं सरसया गिरा सान्त्वयन् ॥ ६८ ॥
किमेतदयि वल्लभे कथय किं न जानासि मा-
ममुं तव पदाश्रयं किमिति मानमालम्बसे।
अकारणसमुद्गमामपनयाशु दूरे रुषं
विषादभरिताशये मयि विधेहि दासे दयाम् ॥ ६९ ॥
गलितचिकुरबन्धं गण्डसंसक्तबाष्पं
विचलदधरबिम्बं विश्लथन्मुग्धगात्रम्।
शयनमिदमकाण्डे व्यायतश्वासवातं
चकितयति मदीयं चण्डि चेतः प्रकामम् ॥ ७० ॥
मुञ्च मानमनिदानमिदानीमञ्चिताक्षि हृदि संचिनु मोदम्।
सिञ्च वाङ्मयसुधाभिरधीरं पञ्चसायकहतं जनमेनम् ॥ ७१ ॥
इति विविधतराभिः सान्त्व्यमानापि वाग्भिः
प्रतिवचनमुदश्रुः सा यदा न न्यगादीत्।
अधिकुचतटमस्याः कातराक्ष्यास्तदासौ
मृदुनिजकरपद्मं न्यस्तवानस्तधैर्यम् ॥ ७२ ॥
कितव शठ किमेतन्मा स्पृशेत्यात्तभावा
निजकुचयुगमध्यन्यस्तमुत्सार्य हस्तम्।
तरुणमरुणिताभ्यामश्रुपूर्णान्तराभ्या
नयनसरसिजाभ्या वीक्ष्य रूक्षं बभाषे ॥ ७३ ॥
अपरस शठबुद्धे मामकीनान्निकेता-
दलमतिनयवाचा विस्तरैः कृत्रिमैस्ते।

१. निष्कारणम्

ऋजुमतिरहमेवं त्वय्युपारूढरागा
ध्रुवमवमतिपात्रं हन्त जाता जनानाम् ॥ ७४ ॥

तामेव नूतनां याहि किं मया यातयामया ।
सति सूने दरोत्फुल्ले कस्य वृन्तश्लथे स्पृहा ॥ ७५ ॥

का सा कामिनि कथ्यतां तव सदा या मानसे वर्तते
सा चेच्चण्डि·········त्वमेव समये यातं तदैतद्गते ।
अद्याप्येवमिदं शपे चरणयोर्दृष्टे विवादैरलं
स्वप्नः किं न्वयमम्बुजाक्षि सकलं स्वप्नोपमं दृश्यते ॥ ७६ ॥

परिचयवशादस्या रागः श्लथः किमु सांप्रतं
धृतरुचिरभूदन्यस्मिन्वा न वेद्मि नवे जने ।
किमु तमुपभोगोद्रेकान्मे गतं किमु शून्यतां (?)
न पुनरधुना मानस्यानं मनागपि लक्षये ॥ ७७ ॥

गतधृतिरिति तत्तत्तर्कयन्कर्कशेन
स्मरपरिभवशोकेनाकुलीभूतचेताः ।
क्षणमथ धृतमौनं यतसंस्तम्भितालं
नतवदनमतिष्ठत्संनिधौ संनताङ्ग्याः ॥ ७८ ॥

तथा विषीदन्तुमनन्यसंश्रयं न किंचिदेषा निजगाद भामिनी ।
अतिप्रमाणारुणितेन केवलं दिधक्षतीवैक्षत चक्षुषा रुषा ॥ ७९ ॥

आरोपितागसमनेनागसि मय्यकस्मा-
न्मानोद्धुरामनुनयोक्तिभिरप्यसाध्याम् ।
एनां त्यजाम्यहमिति क्षणजातबुद्धिः
क्रुध्यन्नसौ कृतघनध्वनित प्रतस्थे ॥ ८० ॥

अथ विलम्ब्य विलम्ब्य शनैः शनैः प्रियतमानुगतिं प्रतिपालयन् ।
निर्यान्नेव मृ[illegible] प[illegible]र्यान्न [illegible]वाप चिरेण नि[illegible]ननम् ॥ ८१ ॥